

Prvih šest poglavlja knjige *Georgiana* obuhvaćaju različite teme o đurđevčkom govoru. (...) Drugi dio knjige (pet poglavlja) sadrži kritičke oglede i književnojezičnu raščlambu djela kajkavskih pjesnika i pisaca: Adalberta Pogačića *Senje i spominki*, Željka Kovačića *Kratkopisi*, Vladimira Miholeka *Zemla pod nofte*, Anđele Lenhard-Antolin *Molitva po čkoma* i Đuke Tomerlina-Picoka *(Ne)potepeno živlejne*. Zanimljivo je da su svi ogleđi pisani na đurđevčkom kajkavskom govoru čime je autor potvrdio da se i na jednom mjesnom govoru u potpunosti može izraziti književnokritička misao. Takav pristup ima osobit značaj u osvješćivanju osjećaja za dijalekte i njihove izražajne mogućnosti. V. Piškorec svojim kajkavskim ogleđima potpuno opovrgava mišljenje da je samo standardni jezik polivalentan te pogodan za izražavanje književnoteorijskih sadržaja, dok su dijalekti i mjesni govori ograničeni samo na svakodnevno komuniciranje te dijalektalno književnoumjetničko stvaranje.

Georgiana V. Piškorca znatan je doprinos poznavanju i afirmaciji jednoga dijela kajkavskoga narječja i hrvatske kajkavske književnosti.

Iz recenzije dr. sc. Jele Maresić

Velimir Piškorec GEORGIANA

Velimir Piškorec

GEORGIANA

Rasprave i ogleđi o đurđevčkom govoru
i hrvatskokajkavskoj književnosti

VELIMIR PIŠKOREC rođen je 3. ožujka 1966. u Đurđevcu, gdje je pohađao osnovnu školu. Srednju školu polazio je u Đurđevcu i Bjelovaru. Diplomirao je njemački i engleski jezik i književnost te doktorirao na temu germanizama u podravskom dijalektu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istom fakultetu zaposlen je kao docent pri Katedri za njemački jezik Odsjeka za germanistiku.

Objavio je studiju o njemačkim posudenicama u đurđevčkom govoru *Deutsches Lehngut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac* (1997.) i dvije zbirke pjesama na đurđevčkom: *Ziskavajne steklene bapke* (1988.) i *Trinajsto prase* (2000.). Uredio je *Đurđevčki zbornik* (1996.), tiskan prigodom 70. rođendana Đuke Tomerlina-Picoka, te poseban broj godišnjaka Odsjeka za germanistiku *Zagreber Germanistische Beiträge* pod naslovom *Sprachkontakte und Reflexion* (2004.).

Velimir Piškorec

GEORGIANA

Rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru
i hrvatskokajkavskoj književnosti

Zagreb, 2005.

© copyright V. Piškorec 2005

Nakladnik:
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zavod za lingvistiku
FF-press

Za nakladnika:
prof. dr. sc. Miljenko Jurković

Urednica:
dr. sc. Vesna Muhvić-Dimanovski

Recenzenti:
prof. dr. sc. Dubravka Sesar
dr. sc. Jela Maresić

Autor crteža na naslovnici:
Zdravko Šabarić (prema slici sv. Jurja u župnoj crkvi u Đurđevcu)

Oblikovanje i računalni slog:
ArTresor naklada d.o.o., Zagreb

Oblikovanje naslovnice:
Boris Bui

Tisak:
Tiskara Rotim i Market, Lukavec

ISBN 953-175-223-0

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 811.163.42'282 (497.5 Đurđevac)
821.163.42.09'282

PIŠKOREC, Velimir

Georgiana: rasprave i ogledi o đurđevčkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti / Velimir Piškorec. – Zagreb : Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta : FF-Press, 2005.

ISBN 953-175-223-0

I. Kajkavska književnost – Eseji i studije
II. Đurđevac – Govor mjesta

450502133

Tiskanje ove knjige financijski je pomoglo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati ni na koji način bez pismenoga odobrenja izdavača. Svako neovlašteno umnožavanje podliježe kaznenoj odgovornosti.

SADRŽAJ

<i>Riječ prije</i>	5
I. Zakaj Đurđevac (ne)je – Đurđevac	7
II. Đurđevčke membe – negda i denes O priopćajnim obrascima u đurđevčkom govoru	13
III. Hrvatsko-njemački jezični dodir u đurđevčkoj Podravini	23
IV. Šp'iclin fr'ajt mus na arb'ajt Onomaziološki opis germanizama u đurđevčkom govoru	43
V. Kajkavsko-štokavska dvojezičnost u nastavi njemačkoga jezika	71
VI. Od jezičnoga dodira do dodirnoga jezikoslovlja Jezičnoautobiografske bilješke	81
VII. Čestitka pri kraju	
Uz zbirku poezije Adalberta Pogačića <i>Senje i spominki</i> (1994.)	99
VIII. Potrefizmi i jalizmi Uz zbirku aforizama Željka Kovačića <i>Kratkopisi</i> (1995.)	107
IX. Zemla pod nofte i zvezde pod vankušom Uz zbirku pjesama Vladimira Miholeka <i>Zemla pod nofte</i> (1995.)	111

X.	Gnezdo pod strojom Uz zbirku poezije Anđele Lenhard Antolin <i>Molitva po čkoma</i> (1999.)	119
XI.	Živlejnju fala Uz zbirku poezije Đuke Tomerlina-Picoka <i>(Ne)potepeno živlejne</i> (2001.).....	123
	<i>Bibliografska bilješka</i>	143
	<i>Izvori</i>	145
	<i>Riječ poslije</i> (prof. dr. sc. Dubravka Sesar)	153

RIJEČ PRIJE

Ova knjiga obuhvaća izbor sročiteljevih radova o đurđevečkom govoru i književnosti na kajkavskom narječju, nastalih u posljednjih petnaestak godina.

Prvu skupinu tekstova čine uglavnom jezikoslovni članci u kojima se obrađuju različiti aspekti đurđevečkoga govora. U radu »Zakaj Đurđevac (ne)je – Đurđevac?« iznose se povijesni, kartografski, jezikoslovni i jezičnopolitički argumenti kojima se dokazuje da je izvorni naziv Đurđevca *Đurđevac*, a ne *Đurđevac*. U »Đurđevečkim membama« daje se dijakronijski i sinkronijski pregled priopćajnih obrazaca u đurđevečkom govoru. U tekstu »Njemačko-hrvatski jezični dodir u đurđevečkoj Podravini« obrađuje se društveni i povijesni okvir svojedobnoga supostojanja njemačkoga i hrvatskoga jezika na spomenutom području. U radu »Šp'iclin fr'ajt mus na arb'ajt« prikazuju se germanizmi u đurđevečkom govoru s obzirom na njihovu zastupljenost u pojedinim područjima izvanjezične stvarnosti. Članak »Kajkavsko-štokavska dvojezičnost u nastavi njemačkoga jezika« donosi sročiteljeva iskustva i spoznaje što ih je stekao kao nastavnik njemačkoga jezika u Obrtničkoj školi u Đurđevcu. U tekstu »Od jezičnoga dodira do dodirnoga jezikoslovlja« kroz prizmu (jezično)autobiografske priče pokušavaju se osvijetliti društvene, povijesne i institucionalne pretpostavke sročiteljeve jezične i jezikoslovne prakse.

Druga skupina tekstova posvećena je djelima pojedinih kajkavskih pisaca. Riječ je o sljedećim djelima: knjizi poezije »Senje i spominki« (1994.) Adalberta Pogačića, pjesnika iz Radakova kraj Kraljevca na Sutli; pjesničkoj zbirci »Zemla pod nofte« (1995.) đurđevečkoga pjesnika

Vladimira Miholeka; zbirci aforizama »Kratkopisi« Željka Kovačića, pisanih govorom Podravske Sesvete; zbirci đurđevečke poezije »Molitva po čkoma« (1999.) Anđele Lenhard Antolin te pjesničkoj zbirci »(Ne)potepeno življeje« (2001.) Đuke Tomerlina-Picoka, pisanoj na đurđevečkom govoru i hrvatskom standardnom jeziku. Uz svaki od ovih ogleđa, osim u onome o aforizmima Željka Kovačića, gdje su aforizmi uklopljeni u sâm ogleđ, donosi se – za ilustraciju – kratak izbor iz tekstova obrađenih autora.

I. ZAKAJ ĐURĐEVEC (NE)JE – ĐURĐEVEC?

0. Nacrtak

Trenutačni službeni naziv sjevernohrvatskoga gradića *Đurđevca* glasi Đurđevac. Međutim, taj oblik počeo se rabiti u razdoblju kada je hrvatski književni jezik nasilno približavan srpskomu,¹ i u protimbi je s izvornim i u povijesnim spisima potvrđenim imenom *Đurđevac*. U članku se navode kartografski, povijesni, jezikoslovni i jezičnopolitički dokazi kojima se pokazuje da je izvorno i jedino pravilno ime Đurđevac. Ujedno se hoće apelirati na nadležnu vlast da taj oblik proglasi službenim.

1. Uvodna pripomena

Na domjenku što ga je u lipnju 1997. godine tadašnji đurđevečki gradonačelnik dipl. oec. Ivan Topolčić priredio prigodom prijema đurđevečkoga književnika Đuke Tomerlina-Picoka u Društvo hrvatskih književnika, gospodin Tomerlin zamolio je dužnosnike Grada Đurđevca da se založe za povrat izvornoga imena ovoga podravskoga gradića.

Naime, trenutačni naziv *Đurđevac* nije rezultat kakvoga »prirodnoga jezičnoga razvitka«, nego je jedan od brojnih posljedaka gotovo stoljetnoga jezičnoga nasilja nad hrvatskim jezikom kao značajnim čimbenikom hrvatskoga nacionalnoga identiteta.

¹ O paradigmi jezičnopolitičke ideologije serbokroatizma usp. Auburger (1999) i prikaz te knjige u Piškorec (2001).

Potrebu za aktiviranjem nadležnih vlasti radi vraćanja izvornoga naziva mjesta istakla je, sa stajališta jezikoslovne znanosti, dijalektologinja Zavoda za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti dr. sc. Jela Maresić, podrijetlom iz Podravske Sesveta:

»Puno je mjesta uspjelo zadržati ili vratiti izvorna kajkavska imena (Otrovanec, Peteranec, Đelekovec, Gornje Zdelice, i dr.), a isto su tako vraćena imena s pridjevom *svet* (Sveta Ana, Sveti Ivan Zelina i dr.). Nadam se da će se i u Podravini razviti svijest o mogućnosti službene uporabe kajkavskih likova imena mjesta i da će se pokrenuti postupak za promjenom nametnutih nam štokavskih likova.« (Maresić 1996: 143).

2. Nasilje nad hrvatskim jezikom krajem 19. stoljeća i u 20. stoljeću

Sedamdesetih godina 19. stoljeća Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti pozvala je u Zagreb srpskoga filologa Đuru Daničića, imenujući ga urednikom Akademijinoga *Rječnika srpskoga ili hrvatskoga jezika*. Taj, kako je vrijeme pokazalo, promašeni potez ondašnje »inteligencije« značio je napuštanje hrvatskoga tronarječnoga nasljeđa i stupanje na scenu paradigme jezičnoga serbokroatizma. Naime, Daničić je, uz svesrdnu potporu hrvatskih vukovaca, poglavito Tome Maretića, u priređivanju *Rječnika* izostavio kajkavsku i čakavsku sastavnicu višestoljetne hrvatske pismenosti, a neštokavske riječi i oblike proglasio lokalizmima i provincijalizmima. Hrvatski vukovci otvoreno su pisali i govorili da ti hrvatski govori stoje na putu jezičnomu i političkomu ujedinjenju Srba i Hrvata. Inače, o tom razdoblju vrlo jasno i dokumentirano piše akademik Milan Moguš u svojoj *Povijesti hrvatskoga književnoga jezika* (1993: 175):

»I najvažniji problem Maretićeve Gramatike nije samo u tome što je nastala na osnovi ekskluzivnoga korpusa, nego što je taj korpus gotovo izjednačen s organskim novoštokavskim dijalektom koji je postao jedini i neprikosnoveni sudac jezične pravilnosti. (...) Štokavska je intrasigentnost znala ići tako daleko da je poštokavljivala izvorna kajkavska i čakavska imena naselja (mijenjajući npr. naziv *Delnice* u *Dionice*, *Čakovec* u *Čakovac*, *Split* u *Spljet*). Jednako su se tako književna djela prilagođavala jedinstvenoj štokavskoj normi i fonetskom pravopisu.«

I dočetak *-ec* u to je vrijeme proglašen lokalnim, neknjiževnim, te je zamijenjen štokavskim dočekom *-ac*. Tako je izvorni i na povijesnim zemljovidima jedini rabljeni naziv mjesta *Đurđevac* postao *Đurđevac*.

Daljnja kolonizacija hrvatskoga jezika nastavljena je tijekom jugoslavenskoga razdoblja hrvatske povijesti (1918.–1990.), pa je – kako je poznato – bilo kakvo naglašavanje hrvatske jezične samosvojnosti bilo ne samo nepoželjno nego i kažnjivo. Isto tako, nezamislivo je bilo i vraćanje izvornih, hrvatskih naziva mjesta.

3. Kratka povijesno-jezična razglednica Đurđevca

Prvi zapis o postojanju naselja iz kojega se razvio današnji Đurđevac seže u godinu 1267., kada se u darovnici kralja Bele IV. spominje selo svetoga Jurja. U srednjem je vijeku Đurđevac bio plemićki posjed te od 14. stoljeća župa. Od polovice 16. stoljeća do kraja 19. stoljeća Đurđevac se nalazio u sastavu Vojne krajine i dugo vremena bio njezinom najistočnijom vojnom utvrdom prema turskoj carevini.²

Činjenica što Turci nikada nisu uspjeli zauzeti đurđevečku utvrdu i prognati starosjedioce danas se odražava jezično utoliko što je đurđevečki kraj najistočnije područje hrvatske kajkavice. Đurđevečki govor, što ga hrvatsko narječjoslovlje ubraja u podravski dijalekt, i danas je materinskim govorom većine Đurđevčana i Đurđevčica.

4. O imenu Đurđevca

4.1 Ime naselja i govora u mjesnome govoru

Nepobitna je činjenica da Đurđevčani u svom izvornom govoru rabe oblike *Đurđevac* i *đurđevečki*.

² O povijesti Đurđevca usp. Horvat (1940, 1941) i Tomerlin-Picok (1989).

4.2 Ime naselja na povijesnim zemljovidima³ i u starijim spisima

Kako je Đurđevac bio utvrdom u sastavu Vojne krajine, u kojoj je njemački jezik bio službenim, na povijesnim zemljovidima nalazimo uglavnom neku od inačica njemačkoga naziva *Sankt Georgen* (Sveti Juraj), npr. na zemljovidu Slavonije iz 1522. godine (NSB, S-JZ-XYI-11). Koliko je sročitelju ovih redaka poznato, među najstarije očuvane zemljovide u kojima je zabilježen izvorni, hrvatski naziv mjesta može se ubrojiti zemljovid Slavonije iz 1673. godine iz Valvasorove zbirke u HAZU. Tu je kao ime naselja naveden oblik *Giurgieuetz*. Isti oblik nalazimo na zemljovidu Slavonije iz 1690. (NSB, D1 S-JZ-XVII-12), a uz njega se navodi i talijanska verzija naziva: *S. Giorgio*. S obzirom na višestoljetne veze između Hrvatske i Ugarske, stariji Đurđevčani navode da su Ugri Đurđevac nazivali *Sentvar*, odnosno *Sendervaroš*.

Oblik *Gjurgjevec* zabilježen je i na jezikoslovnome zemljovidu koji je otisnut u do danas nenadmašenom radu o virovskoj kajkavici s posebnim osvrtom na podavska narječja, što ga je na njemačkome jeziku sročio Virovec dr. Franjo Fancev, jedan od utemeljitelja suvremene hrvatske filologije (1907: 313). Ovaj filolog i inače rabi dosljedno taj naziv. Povjesničar Rudolf Horvat također koristi oblike *Gjurgjevec* (1940) i *Đurđevac* (1941: 15–18).

4.3 Pisani oblik imena grada

Što se tiče pisanoga oblika *Đurđevac*, on je usklađen s trenutačnim hrvatskim pravopisom u kojem slovo »đ«, što ga je u hrvatski pravopis uveo Daničić, označava srednji izgovor mekonepčanika [đ]. Prvi zapisani oblik *Giurgieuetz* zapravo je kombinacija talijanske i njemačke grafije, gdje dvoslov »gi« ima istu glasovnu vrijednost kao i »đ«, drugo »u« kao »v« (prema talijanskom pravopisu), a »tz« kao »c« (prema njemačkom pravopisu).

Budući da je slovo »đ« razmjerno novo u hrvatskome pravopisu, u nekim imenima zadržan je oblik »gj« i poslije njegova uvođenja, npr. u prezimenu *Kalogjera*. Inače, pisani oblik *Gjurgjevec* naći ćemo u Horvata (1940) te osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća u djelima Đuke Tomerlina-Picoka.

³ Navodi sa zemljovida preneseni su prema Jeras-Pohl (1985).

4.4 Ime grada i govora u jezikoslovlju, književnoj kritici i publicistici

Sročitelj ovih redaka obranio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1996. godine magistarski rad o hrvatsko-njemačkome jezičnome dodiru i njegovom utjecaju na leksik đurđevečkoga govora (1996). Članovi stručnoga povjerenstva nisu imali nikakvih primjedaba na porabu naziva *Đurđevac* i *đurđevečki* čime su se implicitno očitovali u pozitivnom smislu glede izvornoga naziva grada i govora. Ni Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske također nije imalo ništa protiv uporabe pridjeva *đurđevečki*, odobrivši početkom 1998. u okviru programa poticajnih projekata za mlade znanstvenike projekt pod nazivom *Ekolingvistički opis đurđevečkoga govora*. Međunarodna znanstvena javnost također se afirmativno odnosi spram imena *Đurđevac*. Tako je međunarodni izdavač znanstvenih publikacija »Peter Lang« tiskao sročiteljeve rezultate istraživanja njemačkih posuđenica u đurđevečkom pod naslovom *Deutsches Lehn-gut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac in Kroatien*.

Poraba oblika *Đurđevac* i *đurđevečki* može se naći i u drugih autora: mr. Mladena Matice (1996), dr. Vesne Petrović-Peroković (1996), dr. Mije Lončarića (1996a), prof. dr. Damira Horge (1996), Vladimira Miholeka (1996), dr. Mire Menac-Mihalić (1996), dr. Barbare Kryžan-Stanojević (1996), dr. Nede Pintarić (1996), prof. dr. Dubravke Dorotić Sesar (1996, 1997), dr. Zrinke Babić (1995: 12), prof. dr. Ivana Goluba (1988: 88), Ranka Pavleša (2001). Dr. Jela Maresić (1999, 2000) dosljedno rabi izraze *Đurđevac* i *đurđevečki* u svojim znanstvenim radovima o podravskom dijalektu.

4.5 Ime grada i govora u književnosti

Najplodniji književnik đurđevečkoga književno-jezičnoga izričaja Đuka Tomerlin-Picok u svojim djelima redovito rabi izvorne nazive *Đurđevac* i *đurđevečki*. Neizravnim priznanjem samosvojnosti đurđevečke inačice hrvatskoga jezika može se smatrati i činjenica što ga je Društvo hrvatskih književnika u svibnju 1997. godine izabralo za svojega redovitoga člana.

Pisanje đurđevečkim govorom posebnu je potvrdu doživjelo u zadnjem desetljeću 20. stoljeća u djelima već spomenutoga Đuke Tomerlina-Picoka te Vladimira Miholeka, Marice Hasan, Slavka Čambe i

Zdravka Seleša. Đurđevečki govor njeguje se i u sklopu literarne sekcije đurđevečke osnovne škole.

5. Zaključna pripomena

Na temelju navedenih činjenica očividno je da je sadašnji oblik imena grada Đurđevca *Đurđevac* u protimbi s izvornim i u povijesnim spisima potvrđenim imenom *Đurđevac*. Kartografski, povijesni, jezični, književni, jezikoslovni i jezičnopolitički dokazi dostatna su i nepobitna argumentacija za donošenje političko-upravne odluke o pokretanju pravnoga postupka kojim bi Đurđevac napokon postao *Đurđevac*.⁴

⁴ Gradsko poglavarstvo Grada Đurđevca raspravljalo je o sročiteljevu prijedlogu za povrat izvornoga imena Đurđevca na svojoj 10. sjednici, održanoj 1. listopada 1997. Evo izvoda iz službenoga zapisnika:

»*Marijan Bujan* smatra da je u ovoj situaciji i u ovo vrijeme apsurd prihvaćanje inicijative o povratu izvornoga imena gradu Đurđevcu, bez obzira na povijesnu utemeljenost i sve argumente i to iz razloga što bi nastali ogromni troškovi. / Gradonačelnik *Ivan Topolčić* mišljenja je kao i gospodin Bujan da bi promjenom imena gradu Đurđevcu nastali veliki troškovi. Stoga je predložio ukoliko će doći do promjene obrazaca osobnih iskaznica, putovnica i vozačkih dozvola, da se u tom momentu razmotri ova inicijativa. / *Zdravko Ivandija* u svojoj raspravi se založio, da se na temelju ove stručne podloge koju su članovi Poglavarstva dobili u materijalima provede i javna rasprava na tu temu. / Predsjednik Gradskog vijeća *Željko Šikulec*, prof. hrvatskoga jezika i književnosti, ne slaže se s tekstom Prijedloga o povratu izvornoga imena gradu Đurđevcu, koji je dostavljen u materijalima za sjednicu Poglavarstva. Komentirao je predloženi tekst i rekao da misli da se ne smije miješati standardni jezik i lokalizam. Gospodin Šikulec smatra da nitko na Poglavarstvu i Gradskom vijeću ne može biti meritoran i reći – »odrezati« nešto što je dio svih Đurđevčana. Po mišljenju gospodina Šikulca inicijativa o povratu izvornoga imena je dobrodošla, treba ju raspraviti, ali kao stručnjak za hrvatski jezik to ne može prihvatiti jer je štokavski jezik u Hrvatskoj standardni književni jezik i vraćati arhaizme »ne bi bilo lijepo«. / U raspravi su još sudjelovali *Ivan Topolčić*, *Danijel Peroković*, *Andela Lenhard-Antolin*, *Vinko Antolaš* i *Jadranka Švaco*.

Gradsko poglavarstvo je inicijativu o povratu izvornoga imena gradu Đurđevcu primilo na znanje.«

II. ĐURĐEVEČKE MEMBE – NEGDA I DENES

O priopćajnim obrascima u đurđevečkom govoru

1. Općenito o đurđevečkoj inačici hrvatskoga jezika

1.1 Povijest kao sudbina

Prvi zapis o postojanju naselja iz kojega se razvio današnji Đurđevac seže u godinu 1267. kada se u darovnici kralja Bele IV. spominje selo svetoga Jurja. U srednjem vijeku Đurđevac je bio plemićki posjed te od 14. stoljeća župa.⁵ No najznačajnije povijesno razdoblje koje je ostavilo traga ne samo u načinu života Đurđevčana već i u njihovu jeziku svakako je razdoblje Vojne krajine.⁶ Đurđevac se, naime, od polovice 16. stoljeća sve do kraja 19. stoljeća nalazio u sastavu Vojne krajine i dugo vremena bio njezinom najistočnijom utvrdom prema turskoj granici. Činjenica što Turci nikada nisu uspjeli zauzeti đurđevečku utvrdu i prognati starosjedioce danas se odražava jezično utoliko što je đurđevečki kraj najistočnije područje hrvatske kajkavice. Đurđevečki hrvatski, što ga dijalektolozi ubrajaju u podravski dijalekt,⁷ i danas je materinskim govorom većine *Đurđevčanov* i *Đurđevčić*.

⁵ Usp. Horvat (1940), Matica (1996), Tomerlin (1989).

⁶ O njemačko-hrvatskom jezičnom dodiru u Đurđevcu u sklopu Vojne krajine usp. 3. poglavlje.

⁷ Usp. Lončarić (1990, 1996b), Maresić (2001).

1.2 Đurđevečki i standard

Na jezične dodire s drugim jezicima u prošlosti podsjećaju brojne posuđenice iz njemačkoga⁸ i mađarskoga,⁹ te gdjekoji talijanizam¹⁰ i turcizam.¹¹ Danas je đurđevečki hrvatski pod značajnim utjecajem standarda. Međutim, zbog samosvojne naglasne strukture¹² leksemi koji u đurđevečki ulaze iz standarda naglasno se prilagođuju. Utjecaj naglasnoga sustava đurđevečkoga često se daje razabrati kada govornici đurđevečkoga govore tzv. književnim. Na glasovnoj razini¹³ u novije se vrijeme daje primijetiti zamjena tradiranih dvoglasa *jn* i *jl* nepčanicima *nj* i *lj* (živl'ɛ:jnɛ > živl'ɛ:nje, m'a:ɟlar > m'a:ljar), no ta se pojava ne širi na riječi u kojima standardnima *nj* i *lj* u đurđevečkom odgovaraju njihovi nepalatalizirani parnjaci (*n'ejin* < *njezin*, *Lub'ica* < *Ljubica*). Riječ je dakle o pojavi fakultativnih alofona, što ne utječe na sâm fonološki sustav. Palatali *č* i *ć* transfonemiziraju se srednjonepčanim kajkavskim *č̣*. Vokali standardnoga leksika transfonemiziraju se u skladu s vokalskim šesteročlanim sustavom đurđevečkoga govora. To se prije svega odnosi na preztvoreni ili preotvoreni izgovor standardnoga *e*, koji u đurđevečkom

⁸ Sročitelj ovih redaka u svojim je istraživanjima germanizama u đurđevečkom identificirao kojih tisuću riječi tvorenih prema njemačkim modelima (Piškorec 1996, 1997). S obzirom na vrstu riječi, đurđevečki su germanizimi u najviše slučajeva imenice, zatim glagoli, manje pridjevi, priloz i uzvici, a samo iznimno brojevi. Rod imeničkoga germanizma ravna se prema dočetnomu glasu, a ponekad na nj utječe rod gdjekoje bliskoznačnice. Glagolske posuđenice uglavnom imaju infinitivni dočetak *-ati* i nesvršene su. Neki pridjevi nisu sklonjivi.

⁹ O hungarizmima u podravskim govorima usp. Maresić (1995).

¹⁰ Leksem *p'ijac* < tal. *piazza* označava u đurđevečkom »stočni sajam«, što je vjerojatno u svezi s činjenicom da su u prošlosti Talijani trgovali stokom u ovim krajevima. Germanizam *pl'ac* < njem. *Platz* odnosi se na tržnicu.

¹¹ Turcizmi u đurđevečkom još nisu sustavno proučeni, no spomenimo neke: *ša:m'tja* »svileni rubac kao dio svečane tradicionalne ženske odore«, *č'ižma* »čizma«, *anđ'a:r* »veliki nož«.

¹² Za đurđevečki je, kao i za neke druge podravske govore, karakteristična stabilnost naglasaka na predzadnjoj mori akcenatske riječi, što ga čini izuzetnim u južnoslavenskom prostoru. O tome vidi u Lončarić (1996a).

¹³ O artikulacijskim i akustičkim svojstvima glasova đurđevečkoga govora vidi Horga (1996).

nema parnjaka. U slučajevima hiperkorektnosti đurđevečki leksemi koji sadrže jedan od glasova *e* znaju se izgovoriti jekavski (**dj'ečko* < *d'ečko*; **dj'ekla* < *d'ekla*).

1.3 Svijest o jezičnoj autonomiji

U Đurđevčana postoji izrazita svijest o autonomiji mjesnoga govora, što se vidi i po karakterizaciji govora susjednih mjesta. Tako će u Virovaca primijetiti otvoreniji izgovor otvorenoga *ę* i izraženiju palatalnost, u Ferdinandovčana primjerice izgovor *u* umjesto *o* (*b'udu* – *b'odo*), a u Čepelovčana prednji i zaobljen izgovor glasa *u*. Štokavski standard naziva se *gosp'o:dski* ili pak, u novije vrijeme, *kniž'ęvni*. Za domaće ljude koji pokušavaju govoriti standardom u situacijama kada je uobičajen domaći govor kaže se da se *drž'ę*: (*f'i:ni*) ili da se *prena:vl'ajo*, *zba:d'ajo*, *šp:il'ajo* *gosp'odo*. Takvi su ljudi često predmetom ismijavanja.¹⁴

1.4 Đurđevečki govor – idiom hrvatske književnosti

Kao medij književnoga izraza đurđevečki je govor zastupljen od školaraca u literarnim skupinama pa do uporabe u književnosti. Prve knjige na đurđevečkom govoru objavio je 1979. Đuka Tomerlin-Picok.¹⁵ Tomerlinov opus besumnje je jedan od najopsežnijih u suvremenoj kajkavskoj književnosti,¹⁶ a čine ga šest prozih djela te devet pjesničkih zbirki. Svoj

¹⁴ Spomenuti odnos na duhovit način oslikava narodna anegdota o seljačkoj djevojci koja je sa školovanja u gradu došla kući na ljetne praznike: »Venogovi so poslali čerko vu velike škole. I doje ti ona doma na ferije. Dok so jo nejni doma zapitali ovo il ono, ona je se po gospocki odgovala. Toboš, zabila je pripovedati po domaće. I tak, jenoga dneva, otijo ti oni na sinokošo zobatat seno. Čerka je vreč pomalo zišla z grifa kaj se tiče sejalačkoga posla, a malko ji se je i veđalo, pak so je zobaće spale z rok. Dok je je štela dići, nekak se je trefilo kaj je stala na zopce pak jo je držalo klopilo po nosu. – Potri te i zobaće! – preklene ona. – A, čerka, pak smo mislili da si zabila pripovedati po domaće! – pove joča v smeju.«

¹⁵ Riječ je o pjesničkim zbirkama *Japica i mloka te Pusto življeje*.

¹⁶ Iako je Tomerlinovo stvaralaštvo svojim opsegom, sadržajem i stilom jedinstven i neprijeporan dokaz vitalnosti sjevernohrvatske književne baštine pisane na nestandar-

doprinos oknjiženju đurđevečkoga dali su i Vladimir Miholek,¹⁷ Marica Hasan,¹⁸ Slavko Čamba,¹⁹ Zdravko Seleš,²⁰ Andela Lenhard-Antolin,²¹ Antun Šimunić²² i Marija Marinović-Redep.²³ Tako đurđevečka sastavnica hrvatske književnosti obuhvaća tridesetak naslova.

U kopirničkom *Glasu Podravine i Prigorja* sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća povremeno je izlazila kolumna pisana đurđevečkim, u kojoj su se, na šaljiv način, komentirali aktualni događaji iz društvenoga i političkoga života mjesta. Kolumne na đurđevečkom objavljivali su i Vladimir Miholek te Mato Kudumija u *Đurđevačkim novinama*, što su izlazile sredinom 90-ih godina 20. stoljeća u Đurđevcu.

1.5 Jezična represija spram Đurđevca i Đurđevčana

Naziv Đurđevca i okolnih mjesta nasilno je poštokavljen na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, tako da će neupućenik, bude li sudio po nazivu mjesta, držati kako su Đurđevčani štokavci. Službeni je naziv mjesta

danim hrvatskim govorima, sustavno zatiranima od druge polovice prošloga stoljeća na račun hrvatsko-srpskoga političkoga i jezičnoga »jedinstva«, Upravni odbor Društva hrvatskih književnika na svojoj sjednici održanoj 4. listopada 1996. zaključuje kako Tomerlin »zasad ne udovoljava kriterijima po kojima Društvo obnavlja svoje članstvo« navodeći kao glavni kriterij »odjek piščevih djela u javnosti« (*sic!*). Ipak, u svibnju 1997. DHK je promijenilo svoje mišljenje i primilo Tomerlina-Picoka u svoje članstvo.

¹⁷ V. Miholek autor je triju zbirki poezije: *Zemla pod nofte* (1995), *Z Jesušom v tretji jezero let* (1998) i *Čovek na mostu* (2002).

¹⁸ M. Hasan objavila je četiri pjesničke zbirke pisane đurđevečkim: *V srce sem te dela* (1994), *Ljubav čez stiove* (1995), *Nedostižna ljubav* (1996) i *Glas srca* (2002).

¹⁹ S. Čamba objavio je na đurđevečkom govoru prozu *Naša sećanja* (1998) i zbirku pjesama *Moje življejne* (2000), dok su u knjizi *Vu ono vreme* (1996) dijalozi na đurđevečkom.

²⁰ Riječ je o pjesmama u prozi pod naslovom *Elegije Sigismunda Ernušta* (1996).

²¹ A. Lenhard Antolin objavila je 1999. zbirku kratkih pjesničkih formi na đurđevečkom pod naslovom *Molitva po čkoma*.

²² A. Šimunić objavio je 1980. zbirku poezije na đurđevečkom pod naslovom *Đuri na Brestak, na glasu tancar*.

²³ M. Marinović-Redep, prof. hrvatskoga jezika i pedagogije, koja dvadesetak godina živi i radi u Čepinu, objavila je 2002. autobiografsku prozu *Ulica jorgovana* istovremeno u kajkavskoj i štokavskoj inačici.

Đurđevac, dok mjesni govor i tradicija koriste ime *Đurđevac*.²⁴ I pravopis suvremenoga hrvatskoga jezika²⁵ bilježi oblike *Đurđevac* i *đurđevački* umjesto *Đurđevac* i *đurđevečki*, što je samo odraz zakonski sankcioniranog naziva mjesta. Razvidno je dakle da ni zakonodavac pri vraćanju izvornih imena pojedinim mjestima početkom devedesetih nije vodio brigu o baštinjenoj toponimiji đurđevečke Podravine.

Zbog činjenice što su govornici narječja različite osnovice od trenutno standardnoga, Đurđevčani su i njihovi susjedi znali imati neugodnosti s vlastima i ustanovama koje su perpetuirale kako kolonizirani hrvatski standard štokavske osnovice tako i srpski jezik. Ta je represija počinjala već u pučkoj školi,²⁶ a nastavljala se u susretima s predstavnicima državne vlasti i ustanova. Muški govornici đurđevčkoga tu su represiju, baš kao i mnogi drugi govornici zatiranih hrvatskih inačica, mogli osjetiti služeći vojsku.²⁷

²⁴ O nasilju nad izvornim imenima podravske Podravine usporedi Maresić (1996).

²⁵ Babić i dr. (1971).

²⁶ Hrvatski pjesnik Ivan Golub, rodnom iz susjednoga Kalinovca, u svojoj zbirci *Kalnovčki razgovori* prisjeća se kazne zbog toga što se u školi nije želio odreći materinskoga govora: »Vučitelka su nas terali/ kaj bi po gospočki govorili./ Ivina Mlinjaričev, Naco Grkčev/ Štefina Goričkov i Ruža z Gred./ Bara Karlovčanova i dečoki Matičini/ došli su pred vučitelku i prosili:/ »Molim, gospođo, pisalicu!«/ Dok sem ja došel pred vučitelku rekel sem:/ »Ja ne bum nigda po gospočki govoril!«/ Nesu mi dali pisalicu./ sterali su me za ploču stat:/ nek se predomislim./ Si su čarajskali s pisalicom po pločicaj./ vučitelka su s kredom po ploči cvileli./ ja sem fort za pločom stal./ Majka, najte me biti, noge me bole!« (str. 42).

²⁷ Ilustrativan je doživljaj Franje Posavca iz Đurđevca, koji je služio u starojugoslavenskoj vojsci (M. Fuček, 1996.) i bio fizički kažnjen zbog nerazumijevanja srpskoga jezika:

– *Kak se je pripovedalo vu vojske?*

– Nesi ni smel za stare Jugoslavije pripovedati kak si štel, nego kak so oni zahtevali, tam vu vojske.

– *Jel so vas kaštigovali ak ste kaj drugač rekli?*

– Nekoji so i batine dobili, kagda. Bilo je sega. Pripovedali so jugoslavenski.

– *A gde ste služili i kuliko?*

– Bil sem v Zaječaru, na bugarske granice. Devetnajst meseci. Bilo je osemnajst meseci, ali je Švaba počel rata, bilo je to tristosome, trizdevete, pak se mesec dana produžil i nesem išel još mesec dana doma. (nastavak na 18. str.)

2. Membe negda

2.1 Društveni okoliš

U razdoblju između dva rata Đurđevac je bio izrazito ratarska i stočarska zajednica, a velika seljačka obitelj s mnogo djece činila je stožernu odrednicu društvena ustroja. Osim većinskoga, gruntaškoga pučanstva u Đurđevcu je živio i viši sloj što su ga činili trgovci i obrtnici, bogatiji među njima židovskoga podrijetla, koji su govorili i njemački. Izvjesno znanje njemačkoga imali su i bivši graničari, vojnici nekadašnje carevine. U viši sloj ubrajali su se i učitelji i službenici uprave, te župnik i liječnik. Žandari su uglavnom bili pravoslavci, a Đurđevčani su ih doživljavali kao strance.²⁸

2.2 Gruntaške membe

Priopćajni događaji u međuratnom Đurđevcu unutar većinskoga seljačkoga puka, baš kao i sama društvena struktura, bili su dosta strogo ustrojani. Starijim članovima obitelji moralo se iskazivati poštovanje i oni su uglavnom bili ti koji su donosili odluke i davali savjete mladima. To se odrazilo na način oslovljavanja roditelja i starijih u drugom licu množine (*Jap'ica, 'otę za st'ol!* »Djede, dođite za stol!«), a kada se govorilo o njima rabilo se treće lice množine (*Majkic'a so ot'išli k m'e:še.* »Baka je otišla na misu.«) Od djece, koja su od malena uključivana u sve seljačke poslove, nije se očekivalo da puno govore. Njihov je odgoj uglavnom bio prepušten bakama, *majkic'a:m*, koje bi ostajale kod kuće s djecom kada je ostatak obitelji bio na polju ili u vinogradu. Ako je dijete imalo

– *A kak so vas kaštigovali?*

– Klećanje, čučanje, sega je bilo, i batin. Došiel sem vu vojsko, mam sem drugi den dobil batine. Došiel je ovaj oficir i mam kaže: »Mali, pronađi mi šaklj.« A kaj sem ja znal kaj je to šaklj. Dok sem ja to našel i pital staroga vojnika, za toga je on nemu nekoj drugi donesel šaklja. Šaklj je, neli, škaf bil. A ja sem došel s tem šakljom i naluknem se na vrata kad »Pazi, eno ti mali, ovamo dođi!« On mene zove, eto, pa mi pilepi jeno, pa drugo. E, reko, sad bom znal kaj je šaklj. (str. 282).

²⁸ Vidi M. Fuček (1996: 283).

zanimanja za školu, na to se često gledalo s neodobravanjem jer je to značilo gubitak jednoga člana gospodarstva.²⁹

2.3 Solidarnost med Picoki

Težak gruntaški život prisiljavao je ljude na međusobno ispomaganje tako da su zajedništvo i solidarnost ključne riječi za opis psihosocijalne naravi nekadašnje zajednice.³⁰ Osim poslove, Đurđevčani su, kao i ostali Podravci, dijelili jedni s drugima i tužne i radosne trenutke življenja: krstitke i svadbe okupljale su mnogobrojnu rodbinu, prijatelje i susjede, baš kao i sprovodi i *vęřstuv'a:jna*, tj. noćna bdijenja nad pokojnikom. U takvim je okolnostima komunikacija među Đurđevčanima bila znatna, a odražavala se u zajedničkim pjesmama, pripovijedanjima i *membama*, razgovorima. Njegovanje društvenih, a time i priopćajnih veza označavalo se izrazom *le:po s'o si*, dok bi velike svađe i razmirice imale za posljedicu prestanak socijalne i jezične interakcije pa bi se reklo da se *on'i: nę m'e:nę*, ne razgovaraju. Ako bi se razmirice rješavale sudskim postupkom, zavađeni bi si međusobno prijetili da se *b'odo m'e:nili prek fiřk'a:la*, tj. da će razgovarati preko odvjetnika. Kada bi se mjestom širile glasine, onda bi se reklo da se *ř'uga* ili da *sv'et pripov'e:da*.

2.4 Muške i ženske membe

Što se tiče spolne protege te guste mreže komunikacijskih odnosa, može se reći da se kod muškaraca cijenila odmjerenost u govoru u skladu s uzrečicom *P'oveč m'alo, al pam'ętno*. Teme muških razgovora odnosile su se na »muške« poslove iz ratarsko-stočarska okruřja te prepričavanje doživljaja iz vojske, bilo iz vremena Francjožefa, bilo iz starojugoslavenske. U ženskim se razgovorima tematizirala tradicionalna domena domaćinskih poslova, prepričavali su se mjesni događaji – od svatova

²⁹ Vidi autobiografski zapis Đuke Tomerlina-Picoka (1988: 5–6) u drugom dijelu njegove trilogije *Živlejne Đuroka Picoka*.

³⁰ Usporedi Tomerlin-Picok (1990), Cvekan (1996: 46) te o pojmu solidarnosti u djelima Tomerlina-Picoka vidi I. Fuček (1996).

do sprovida, komentirale osobine drugih. Takve priopćajne strategije urodile su izrazito bogatom frazeologijom i istančanim rječničkim podsustavom za označavanje ljudskih tjelesnih i duševnih osobina. Za brbljave žene znalo se reći da *im'ajo jęz'ika kak kr'ava r'e:pa*, a ako su usto bile i poduzetne reklo bi se da *bi i t'ęļę f kr'ave obrn'o:lę*.

3. Membe denes

Življe u današnjem Đurđevcu značajno se razlikuje od onoga u međuraću. Drugačije društvene i gospodarske okolosti utjecale su, dakako, kako na samu socijalnu interakciju tako i na važeće komunikacijske obrasce. Đurđevečki gruntaši imaju danas traktore i kombajne, a zajednički poslovi, koji su nekada okupljali desetke težaka, sveli su se ponajčešće na međusobnu ispomoc pri berbi grožđa ili kukuruza. No što se tiče običaja kao što su svadbe ili krstitke, pojam tzv. *užega kruga* i dalje je izrazito negativno obojen.

Kad je riječ o komunikaciji u Đurđevcu danas, ne smije se izostaviti uloga mjesne radio-postaje, koja već tridesetak godina djeluje na informiranju đurđevečke Podravine o pitanjima od područne važnosti.³¹

Kao značajna mjesta za redovitu i stalnu razmjenu usmenih obavijesti moraju se spomenuti i prikupljališta mlijeka, tzv. *mlek'arę*. Količina i brzina protoka informacija na tim mjestima zasigurno je najbolje izražena u šaljivoj svezi *ra:d'io-mlek'ara*.

Što se tiče tema đurđevečkih membi denes, zacijelo su najraširenije one koje se tiču javnih događaja, poglavito katastrofičnoga stanja u gospodarstvu te skromnoga gradskoga proračuna. Nepravednim se smatra što Đurđevac nije spomenut u nazivu županije (Koprivničko-križevačke), iako je baš đurđevečki pjetlić, *pic'o:k*, središnji znak aktualnoga županijskoga grba. Političarima se zamjera i razbijanje inače povijesno i uljudbeno jedinstvenoga područja bivše općine Đurđevac na dvije županije,

³¹ Đurđevečku radio-postaju svojim su dugogodišnjim angažmanom profilirali novinari Tonči Srebrnar i Anđela Lenhard-Antolin, a osamedetih godina i tijekom Domovinskoga rata istakao se novinar i voditelj Marinko Ivanišević.

te spominjanje pridjeva *podravski* u imenu županije (Virovitičko-podravske) koja tek neznatno obuhvaća i dio prostora koji se stoljećima naziva Hrvatskom Podravinom.

4. Zaključna napomena

U ovom tekstu spomenute su tek neke sastavnice govornoga ponašanja u Đurđevcu nekada i danas. Kao što je razvidno iz navedenih bilježaka, priopćajni obrasci u Đurđevcu vrijedni su daljnjih jezikoslovnih istražaba. Isto tako, na političkoj, tj. jezičnopolitičkoj razini, s više bi se uvažavanja nego dosada trebalo odnositi spram povijesne i civilizacijske samosvojnosti Đurđevca i okolice. A nepobitan dokaz te samosvojnosti u okviru višezvučne raznolikosti hrvatskoga jezika besumnje je i baštinjena jezična riznica što je čuvaju i njeguju Đurđevčani i Đurđevčice.

III. NJEMAČKO-HRVATSKI JEZIČNI DODIR U ĐURĐEVEČKOJ PODRAVINI

0. Nacrtak

U radu se prikazuje društveno-povijesni kontekst njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira u đurđevečkoj Podravini. Kada je đurđevečka Podravina bila dijelom Vojne krajine (1535. do 1871.), njemački je jezik bio službenim i zapovjednim jezikom, dok se hrvatskim služilo starosjedilačko pučanstvo. Nakon razvojačenja Vojne krajine u đurđevečkoj Podravini prestaje izravni jezični dodir između njemačkoga i hrvatskoga jezika, no njemački jezik i dalje je jezikom viših slojeva, a njime vladaju i bivši graničari. Nakon Drugoga svjetskoga rata njemački jezik postaje tek stranim jezikom. Živi tragovi nekadašnjega njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira brojni su germanizmi u govorima đurđevečke Podravine.

1. Razdoblje Vojne krajine (1535. – 1871.)

Stalna veza Hrvatske sa zemljama njemačkoga govornoga područja, a time i njegovim stanovnicima, govornicima raznih inačica njemačkoga jezika, uspostavlja se početkom 13. stoljeća, kada doseljenici iz njemačkih zemalja (tzv. *hospites*) sudjeluju u osnivanju hrvatskih gradova. »Najstarije spominjanje Nijemaca kao 'hospitesa', koji uživaju posebne privilegije u obavljanju svojih obrtničkih usluga nalazimo u gradu Varaždinu već 1209. godine. Ovi su Nijemci doseljavali iz Štajerske, odnosno Graza, te

su kao vješti obrtnici bili vrlo cijenjeni. Oni su kroz 'vandrovanje' svojih naučnika uvijek nanovo jačali vezu s njemačkim prostorom, unašajući u Hrvatsku novostečena iskustva.« (Kolar-Dimitrijević 1994: 43). »Nosioци njemačkoga jezika u Hrvatskoj su njemačkogovoreći doseljenici u gradove, najprije obrtnici i trgovci, a kasnije i liječnici, ljekarnici i službenici, koji su usprkos svojoj malobrojnosti i relativno brzom asimilaciji s domaćim stanovništvom, osigurali trajanje njemačkom jeziku.« (Žepić 1996a: 309).

Veza Hrvatske s njemačkim jezičnim prostorom trajala je s većim ili manjim intenzitetom sve do početka 20. stoljeća, odnosno raspada Austro-Ugarske Monarhije. No tek u 16. stoljeću, izborom Ferdinanda I. za hrvatskoga kralja, počinje čvrsta i intenzivna povezanost između Austrije i Hrvatske (Žepić 1995). »I hrvatsko je plemstvo u bliskim odnosima s austrijskim, tako da njemački jezik napose u zadnjoj trećini 18. stoljeća postaje jezikom viših društvenih staleža u Hrvatskoj.« (Žepić 1996a: 309).

Ovdje skicirani povijesni okvir u svojoj upravno-političkoj, gospodarskoj, kulturološkoj i jezičnoj dimenziji ujedno je i podloga njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira u Hrvatskoj.

Posebnu ulogu njemački je jezik imao na području Vojne krajine koja je u sklopu Habsburške Monarhije osnovana u prvoj polovici 16. stoljeća radi obrane od Turaka. Prije nego što su se intenzivirali ratovi s Turcima 1683. godine Vojna se krajina sastojala od dviju granica: »hrvatske« sa sjedištem u Karlovcu, omeđene Jadranskim morem, Kupom i Savom te »gornjoslavonske« s generalatom u Varaždinu koja je obuhvaćala područje između Drave i Save. Potonja granica sastojala se od dviju pukovnija sa sjedištima u Križevcima (njem. *Kreuz*) i Đurđevcu (njem. *Sankt Georgen*) (Krajasich 1974: 41). Vojna krajina ukinuta je tek krajem 19. stoljeća, a njezino je područje pripojeno građanskoj Hrvatskoj (Wagner 1971). Budući da je Vojna krajina bila podređena carskom Dvorskom ratnom vijeću (njem. *Hofkriegsrat*), kolegiju koji je funkcionirao kao neka vrsta ministarstva obrane za njemačke i austro-ugarske habsburške zemlje, a ne hrvatskom saboru i banu, u tom dijelu hrvatskoga etničkoga prostora njemački je jezik imao status službenoga i zapovjednoga jezika.

Nakon pada Virovitice 1552. godine pa sve do kraja 17. stoljeća sjevernohrvatski gradić Đurđevac bio je najistočnija utvrda Habsburške

Monarhije u sklopu Vojne krajine. U svom prikazu podravske povijesti Horvat (1933) posvećuje čitavo jedno poglavlje 1552. godini, opisujući teško vojno i društveno stanje uzrokovano turskim napadima: »Otkako je u turske ruke pala Virovitica, nestade sigurnosti u Podravini. Turci su naime iz Virovitice prodirali u Podravinu prema Koprivnici, koju radi toga dade hrvatski sabor jako utvrditi. Između Koprivnice i Virovitice propadoše sva sela, iz kojih se bijedni narod hrvatski odselio većinom preko Drave u južnu Ugarsku, gdje još i danas živu mnogi potomci tih bjegunaca. (...) Nešto se naroda održalo u Đurđevcu, gdje je Ferdinand u tvrđu smjestio znatniju vojničku posadu. U Đurđevcu je 4. kolovoza 1554. vojvoda Jakov Sekelj imao 100 konjanika i 104 pješaka.«

Tek nakon što su Turci napustili Viroviticu 1684. i sklapanjem karlovačkoga mira 1699., kada su Slavonija, Srijem i Vojvodina oslobođeni od turske vlasti, Đurđevac gubi svoj strateški značaj za austrijsku carevinu (Kruhek 1985). No sve do 1756., kada je osnovan grad Bjelovar kao zajedničko sjedište križevačke i đurđevačke pukovnije, Đurđevac je središte pješačke pukovnije. Ta je pukovnija imala kumpanije u Đurđevcu, Virju, Novigradu, Peterancu, Pitomači, Velikom Trojstvu, Grubišnom Polju, Kovačići, Severinu, Rači, Kapeli i Sokolovcu (Horvat 1940: 62). Đurđevačka utvrda Stari grad, koja je stoljećima služila kao fortifikacijski objekt za obranu od Turaka, impresivan je spomenik iz toga razdoblja đurđevačke povijesti (Kruhek 1985, Janković-Hapavel 1996, Đurić / Feletar 1992: 223–228).

Iako su u 18. i 19. stoljeću zapadni dijelovi Vojne krajine izgubili svoju prvobitnu obrambenu važnost, zadržani su u njezinu sklopu jer su predstavljali velik ljudski potencijal za carsku vojsku (Bertling 1912: 3). Na Hrvate je herceg von Hildburghausen gledao kao na »blago carskoga dvora koje se ne bi moglo ni otkupiti, ni platiti novcem« (prev. V. P.) (»Beitrag des Herzogs von Hildburghausen«, navedeno prema Vaniček 1875: 439). »Pošto su terezijanske reforme učvrstile državni ustroj, stari vojni i financijski sustavi postali su zastarjeli i većinom su dokinuti. Sve su carske zemlje preuzele svoj dio obrane. Ipak, Austrija je oklijevala s raspuštanjem prave Vojne krajine. Naime, to je područje i nadalje davalo jake vojne snage za ratove protiv Pruske, Osmanlijskoga Carstva i Francuske revolucije, a do sredine 19. stoljeća odatle su dolazile najpouzdanije pukovnije austrijske vojske«. (prev. V. P.). (Rothenberg 1970: 223).

Sve do 1871. godine, kada je razvojačen Varaždinski generalat, kojega je dio bilo i područje đurđevečke pukovnije, njemački je bio službeni jezik u đurđevečkoj Podravini. U đurđevečkoj osnovnoj školi i danas se čuva Spomenica (njem. *Ehrenbuch*), vođena od 1829. do 1872. godine, vrijedan izvor za povijest njemačkoga školstva i njemačkoga jezika u Đurđevcu. Osim pravopisnoga i onomastičkoga aspekta njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira posebno je zanimljiv način na koji je zabilježen prijelaz s njemačkoga kao službenoga jezika na hrvatski – zapis za 1871. pisan je njemačkim jezikom, a onaj za iduću godinu, 1872., sročjen je na hrvatskom. Sačuvana je i spomenica iz njemačke škole u Virju kao i knjiga zapovijedi, *Befehls-Protocol* (Podravec 1999: 29, 31).

Za razliku od nekih drugih hrvatskih područja i gradova gdje je velik dio stanovništva govorio njemački kao materinski jezik, u đurđevečkoj je Podravini većinsko stanovništvo bilo hrvatsko. Ono je njemački jezik (na)učilo u školi ili tijekom vojne službe. U opsežnom radu o Nijemcima u Srijemu, Slavoniji i Hrvatskoj do Prvoga svjetskoga rata Oberkersch (1972) ne navodi nikakvu germanofonu koloniju na području đurđevečke Podravine, iz čega se može zaključiti da germanofono stanovništvo na tom području nije bilo statistički relevantna kategorija.

S osnivanjem njemačkih škola u Varaždinskom generalatu, što ga je potaknuo njegov zapovjednik general baron Beck, počinje se 1755. godine, kada pijaristi, duhovnički red što ga je 1617. osnovao u Rimu J. v. Calasanza radi organiziranja školske poduke (dtv-Lexikon 14: 130), preuzimaju samostan Marča (Vaniček 1875: 575–592). Iste godine pijaristima se dopušta da u Bjelovaru izgrade svoju crkvu i školu (isto, 576).

Tako je, primjerice, temeljem naredbe carice Marije Terezije od 8. veljače 1755. u Virju 1759. godine osnovana Carska trivijalna škola na njemačkom jeziku (Podravec 1999: 27–28): »Virovsku školu polazili su učenici i iz novigradske satnije sve dok nije u Novigradu osnovana škola (1830.). Kako piše u Spomenici Opće pučke škole, trivijalne su škole trajale tri godine i imale su I. razred donji, I. razred gornji i II. razred. Uz učenje čitanja i pisanja, računanja i vjeronauka učenici su imali i vojne vježbe pa su za to morali imati posebno odijelo, drvenu pušku i drveni mač. Na svakoj je školi bio jedan učitelj, a ako je broj djece prelazio 40, onda je dobivao pomoćnika. U te su se škole upisivali dječaci s 8 ili 9

godina i kasnije, pa je u odjelu bilo djece različitih uzrasta. Svi su nakon takvog školovanja bili gotovi vojnici. To su bile neobavezne škole, pohađali su ih uglavnom dječaci, iako su se upisivale i djevojčice uglednih roditelja. Najbolje su učenike slali na vojnu obuku kako bi postali dočasnici i časnici.« Nadzor nad školama imali su vojni časnici, a učitelji su bili uglavnom razvojačeni časnici ili invalidi, koje je plaćala država.

Što se tiče dvojezičnosti učenika i njihove uronjenosti u diglosijsko okružje, gdje je njemačkom jeziku pripadala domena školstva, vojske i uprave, a hrvatskom domena privatnosti, može se ustvrditi da se radilo o vrlo visokom stupnju bilingvalnosti. U prilog toj tvrdnji govori i zapis iz Spomenice Opće pučke škole u Virju (1872): »Po svem i u svemu se dakle na ovi trivijalnih škola i glavnih u krajini bivšoj postupalo po njemački i diete, koje bi dobro učilo u takovih škola, bilo je gotovo Niemac u školi, nu izvan škole i kod kuće pridržavalo bi narodno svojstvo i biljeg.«

U Đurđevcu je prva škola na njemačkom jeziku osnovana 1757. godine (Feletar 1988: 248). No osnivanje javnih škola na njemačkom jeziku nije i početak školstva na području đurđevečke Podravine. Naime, u prijašnjim razdobljima djelovale su škole pod ingerencijom Crkve, a učitelji su bili orguljaši i pomoćnici župnika, uglavnom Hrvati. Sačuvana kanonska izvješća vrijedan su izvor za rekonstrukciju njihova rada i života. Najstariji podatak o jednom takvom učitelju crkvene škole nalazi se u izvješću od 13. rujna 1649., kada u Virju učitelj Grga Formić podučava djecu u svojoj kući, ne dobivajući nikakvu plaću ni od vojske ni od općine, nego uživa 4 jutra crkvene zemlje (Podravec 1999: 25). U izvješću o kanonskoj vizitaciji Đurđevcu 13. ožujka 1659. kanonik Vinković ne spominje ime učitelja, no navodi se podatak da od krajiške uprave dobiva plaću od 2 rajnska forinta, a opisuju se i njegovi »honorarni« prihodi (Horvat 1940: 16): »Učitelj prati župnika na sprovodima, pa svaki put dobiva 4 denara. Kada pak ide sa župnikom o blagdanu Sv. Triju Kraljeva od kuće do kuće, onda mu župnik daje treći dio sabranih denara, kruha, lana i sušenih svinjskih nogu.«

Škola u Molvama osnovana je 1765. godine, a njezin je osnivač bio »domaći sin pater Filip Litvić, koji je u starosti službovao u Molvama kao župnik, od godine 1794. do 1814. Školska nastava obavljala se u župnom stanu, a učitelji su bili župnici i graničari podčasnici. Škola nije bila redovita već su je pohađala ona djeca čiji su roditelji htjeli da im

djeca znaju čitati i pisati. Škola je trajala samo za vrijeme kada je u selu bio župnik. Kanonska vizitacija župe Molve iz godine 1771. bilježi da djeca iz Molvi polaze nastavu u Virju. Vizitacija iz 1825. godine spominje učitelja Stjepana Kovača, a nastavu polazi 40 dječaka, što zapravo ukazuje na početak redovne nastave« (Špoljar 1998: 202–203).

Škola u Kalinovcu osnovana je 1828. (Cvekan 1991: 46) ili 1829. godine (Aurer 1938: 7), a u Podravskim Sesvetama 1830. godine (Cuvaj 1910/1911 I: 663; Cvekan 1994: 35).

Pučka škola u Brodu na Dravi utemeljena je 1815. godine, a 1844. godine preseljena je zajedno s cjelokupnim stanovništvom u novoosnovano mjesto Ferdinandovec. No, usprkos činjenici što je nova škola sazidana već u jesen 1844., školske godine 1844./45. u njoj nije održana nastava jer je u zgradi stanovao župnik. Nakon što je sagrađen i župni dvor, župnik se seli iz školske zgrade, a redovna nastava započinje u školskoj godini 1845./46. (Cvekan 1996: 121).

Što se tiče pravne regulative koja se odnosila na nastavu na njemačkom jeziku, treba spomenuti i carsku naredbu od 24. srpnja 1764. kojom se »zapovijeda osnivanje carskih škola u svakom selu ili barem sjedištu kumpanije kako bi dječaci učili njemački jezik i pismo i pripremali se za vojničko zvanje« (Podravec 1999: 27).

Tek krajem osamdesetih godina 18. stoljeća u javnim se školama počinje upotrebljavati hrvatski jezik, i to u poduci vjeronauka. Pravni temelj te odluke predstavlja dokument *Lectionsplan der slavisch-deutschen Schulen*, što ga je 1781. godine u Bjelovaru donijelo prosvjetno povjerenstvo, sastavi se radi izrade kurikuluma za škole u Vojnoj krajini (Vaniček 1875: 594). Međutim, sredinom 19. stoljeća u većini pučkih škola Đurđevačke pukovnije nastava se održava na hrvatskom jeziku. U tzv. trivijalkama kao elitnijim školama za izobrazbu budućih časnika i dalje je nastavni jezik njemački. »Gjurgjevačka je pukovnija g. 1857. imala 69 škola. Od ovih bijaše 6 t. zv. 'trivijalka', koje je uzdržavala država. Sve druge 63 škole bijahu t. zv. narodne (pučke) škole, koje uzdržavahu općine. Od ovih pučkih škola 4 su imale njemački, a 59 hrvatski nastavni jezik.« (Horvat 1937: 324).

Ilustrativan primjer za supostojanje škola na hrvatskom i njemačkom jeziku i njihovu sudbinu nakon razvojačenja naći ćemo u povijesti školstva u Novigradu Podravskom (Mađjer 1937: 213): »Zapovjedništvo Krajiške đurđevačke pukovnije god. 1830. osnuje općinsku seosku ško-

lu. Polazilo ju je 40 dječaka i isto toliko djevojčica. Škola je imala dva razreda. Obuka se vršila u hrv. jeziku, i to: nauk vjere, čitanje, pisanje i račun. (...) Takvu je školu polazila mladež 2 godine, a izuzetno neki i 3 god. Djevojčice su se poslije toga iz škole otpuštale, a dječaci su prelazili u općinsku njemačku školu u Novigradu 3 godine i učili su nauk vjere, čitanje, pisanje i račun, a osobita se polagala važnost na njemački jezik kao pripremu za vojništvo. Njemačka općinska škola osnovana je između god. 1816–1820. (...) Njemačku školu polazili su isprva dragovoljno dječaci imućnijih roditelja kao i časnika, a kasnije su je svi bili dužni polaziti. (...) God. 1853 sagrađena je novigradska nova školska zgrada (...). Općinska hrvatska i općinska njemačka škola premjestile su se u tu novu zgradu. (...) Njemačka općinska i hrvatska opć. škola bile su sada u istoj zgradi sve do god. 1872. Te je godine razvojačena Krajina, pa su naredbom Kr. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 16–II–1872 br. 364, točka 15 prestale rečene škole i pretvorene u trirazrednu djevojačku i dječачku pučku učionicu.«

Izvorni govornici njemačkoga jezika u đurđevečkoj Podravini predstavljali su manjinu u odnosu na starosjedilačko, hrvatsko pučanstvo. U Podravinu su se uglavnom doseljavali s juga njemačkoga govornoga područja, a po zanimanju su bili vojnici plaćenici, časnici i obrtnici.

Tako je vojna posada u Đurđevcu godine 1577. brojila 230 vojnika. »Među ovima bijahu 172 vojne haramije, 54 njemačka plaćenika i 4 husara.« (Horvat 1940: 12). »1580. uz haramije bijahu u gjurjgevačkoj tvrđi 34 njemačke slugе, medju kojima bijaše 30 strijelaca, 3 podčasnika i 1 slugа krajiškoga kapetana (zapovjednika tvrđje i posade).« (isto, 13).

Tomerlin-Picok (1989: 78–79) daje iscrpan popis zapovjednika Đurđevečke pukovnije između 16. i 18. stoljeća. Između ostalih, navode se i prezimena koja upućuju na njemačko, odnosno austrijsko podrijetlo njihovih nositelja: Ratzenegg, Trattmannsdorf, Teufenbach, Paradeiser, Galler, Helfenberg, Seyfried, Raumschussel, Stadl, Thurn, Stubenberg, Ehrenreich, Rindsmaul, Heister, Herberstein, Steinbeiss, Kautsch, Hohe-nems. Od časnika, izvornih govornika njemačkoga, očekivalo se da vladaju hrvatskim jezikom radi sporazumijevanja s podređenim vojnicima.

³² O doseljavanju njemačkih obrtnika i trgovaca u Vojnu krajinu usp. i Buczynski (1994). O Nijemcima u Podravini piše Kolar-Dimitrijević (1994).

Obrtništvo se na području Vojne krajine³² počelo širiti u drugoj polovici 18. stoljeća naseljavanjem hrvatskih, ugarskih i njemačkih obrtnika: »Obrtnici iz drugih krajeva naselili su se napose u mjesta Dubicu u Sisek u Banskoj krajini, te u Đurđevac, Virje, Pitomaču i Peteranec.« (prev. V. P.). (Krajasich 1974: 248). Tako je, primjerice, 1803. godine na području Đurđevčke pukovnije bilo tristotinjak obrtnika, pa je ta pukovnija s obzirom na broj obrtnika bila na drugom mjestu nakon Petrinje (isto, 253).

Budući da su živjeli u okružju s većinskim kroatofonim stanovništvom, germanofoni su se doseljenici vjerojatno u većoj ili manjoj mjeri služili hrvatskim jezikom.³³ Ta se manjina tijekom vremena asimilirala u većinsku, hrvatsku populaciju. Na primjeru niza podravskih prezimena Franjo Fancev (1907: 308) navodi kako je Podravina zapravo pravi »melting pot«, a preci Podravaca su njemačkoga, mađarskoga, bugarskoga, pa čak i turskoga podrijetla: »Područje od Koprivnice do Pitomače naseljeno je samo Hrvatima, no već istočno od Kloštra žive i nehrvati, i to Mađžari i Štajerci, no tako su malobrojni da se istom pohrvaćuju, a njihova djeca ne govore jezik svojih roditelja. Najbolje nam prezimena pokazuju koliki sadašnji Hrvati nisu prastanovnici ovih krajeva, nego doseljenici. Međutim, nije riječ samo o stranim (mađarskim i njemačkim) prezimenima, nego ima i takvih domaćih koja nas vode u štokavsko područje, a zastupljena su i ona bugarskoga, pa čak i turskoga oblika.« (prev. V. P.).

Poznavanje hrvatskoga jezika od strane učitelja smatralo se samorazumljivom činjenicom, ne samo prije nego što je u 2. polovici 18. stoljeća utemeljeno školstvo na njemačkom jeziku, nego i kasnije, kada je njemački jezik bio nastavnim. Ako učitelji nisu u dovoljnoj mjeri vladali

³³ Kao književno stiliziran, no uvjerljiv primjer njemačko-hrvatske interferencije u izvornih govornika njemačkoga navodimo pjesmu Đuke Tomerlina-Picoka *Preteral – sigde si* (1995): »Alzo,/ herr Makso,/ Špiclin frajt –/ mus na arbajt!// Niks gut vic./ cuksfirer Fric./ da bomo kvit –/ idi lepo vrit!// Fajn truca/ Matez muca./ ne znala ja/ kaj rekla ona?// Jošče je bojle./ brez ičije vole/ frlezaš befele –/ fujtaflin fele!// Da bar ja zeznala/ kaj ja to fulala/ i, zakaj ti mene –/ ne rešpekterala?// Kakva ti to štima/ i – disciplina?/ Iščeš dima./ gde ga – nega!// Štram soldat/ morala znat, da to tak –/ dok vredila aptak!// Sasi se piskutlivo pišče/ em te ne sluša nišče!/ Aaa, kak te i bi, kad –/ preteral – sigde si!«

hrvatskim jezikom, poticalo ih se da nadoknade taj deficit (Vaniček 1875: 593). U protivnome bi im prijetio otkaz, kako svjedoči Horvat (1940: 50–51) u bilješki o kanonskoj vizitaciji u Đurđevcu iz 1758. godine: »Učiteljsku i orguljašku službu od nekoga doba vrši Josip Langjak. On je surova glasa, a ne zna hrvatski jezik. Zato je kanonik arhidjakon odredio neka se namjesti drugi prikladniji učitelj, jer Langjak nije sposoban za orguljaša, a još manje za obučavanje mladeži.«

Isto tako, od učitelja se očekivalo da perfektno govore njemački. Tipičnog, višejezičnog učitelja nalazimo, primjerice, u kanonskom izvješću o vizitaciji u Novigradu Podravskom 1768. godine (Madjer 1937: 125): »Učiteljem je Mijo Stibi, koji govori latinski, mađarski i njemački. On je ujedno orguljaš. Rodom je iz Đurđevca; u Novigradu je počeo služiti uz obvezu da orgulja i obučava mladež.«

Da je znanje njemačkoga jezika kod učitelja u školama Vojne krajine bilo popraćeno visokom filološkom i glotodidaktičkom kompetencijom, svjedoči i djelovanje đurđevečkoga učitelja Ladislava Škrobot, koji je četrdesetih godina 19. stoljeća sastavio udžbenik njemačkoga jezika i njemačko-hrvatski rječnik za škole u Vojnoj krajini (Häusler 1996).

Svećenike koji su služili u župama³⁴ đurđevečke Podravine imenovao je zagrebački biskup. Oni su u pravilu bili Hrvati koji su svoje studije završavali na domaćim i inozemnim sveučilištima. Ti su svećenici studirali između ostaloga u Zagrebu, Lepoglavi, Grazu, Beču, Bologni, Rimu, a osim hrvatskim služili su se još barem njemačkim i latinskim jezikom (Horvat 1940, Cvekan 1991). I za njih se, kao i za časnike i učitelje, podrazumijevalo da budu dvojezični i višejezični. Da je njihova jezična kompetencija bila visoka, potvrđuje i podatak što ga navodi Horvat (1980 II: 667) o kajkavskohrvatskom prijevodu prosvjetnoga zakona iz 1774. godine, *Allgemeine Schulordnung*, kojim se regulira novi ustroj školstva u Habsburškoj Monarhiji: »Iz škole u Đurđevcu sačuvan je hrvatski prijevod novih propisa, što ga je učinio župnik Đuro Kušić³⁵ god. 1775 (...)«.

³⁴ O demografskoj povijesti đurđevečkoga dekanata vidi Matica (1996).

³⁵ Zanimljivo je ni Horvat (1940) ni Cvekan (1991) u svojim radovima o povijesti Đurđevca ne navode Đuru Kušića kao đurđevečkoga župnika. Bit će da je razlog tome što svećenike u Đurđevcu navode prema izvješćima o kanonskim vizitacijama. Naime,

Demografski i jezični kontekst supostojanja njemačkoga i hrvatskoga elementa, koji u velikoj mjeri korelira s dvodjelnom društvenom raslojenošću na viši i niži društveni sloj,³⁶ odraz je osnovnog organizacijskog koncepta Vojne krajine u Hrvatskoj. Prema tom konceptu domaće je, hrvatsko stanovništvo, organizirano u velike kućne zadruge,³⁷ u odnosu na pučanstvo u drugim područjima Monarhije uživalo određene gospodarske i porezne povlastice, no zauzvrat je imalo obvezu graničarske i vojne službe (Krajasich 1974: 140–146, Vökl 1982:9). Posebnu je važnost imalo davanje zemlje u leno. »Umjesto plaće, Hrvatima je za vojnu službu u domovini i inozemstvu davana zemlja na slobodno uživanje kao neka vrsta 'vojnog lena'.« (prev. V. P.) (Bertling 1912: 4). Dok su mlađi muški članovi zadruge bili u vojnoj ili stražarskoj službi, preostali dio obitelji brinuo je o gospodarstvu, osiguravajući sredstva za život članovima obitelji koji su bili u službi (Wagner 1971: 368).

Iz rekonstrukcije društveno-povijesnoga konteksta đurđevečke Podravine u razdoblju Vojne krajine vidljivo je da su veliku većinu stanovništva činili izvorni govornici hrvatskoga, koji su u većoj ili manjoj mjeri imali i određeno znanje njemačkoga jezika. Dobro poznavanje njemačkoga jezika u govoru i pismu bilo je pretpostavka profesionalnoga napredovanja u vojnoj hijerarhiji. Tako je, da bi se povećao broj učenika u školama na njemačkom jeziku, 1779. godine donesena zapovijed pre-

te se vizitacije nisu obavljale svake godine u svakoj župi. U svojim opisima tih izvješća Horvat (1940: 51-52) kao susljedna izvješća navodi ona iz 1760. i 1787., što će reći da je između dviju vizitacija proteklo punih 27 godina.

³⁶ »Općenito je u Vojnoj krajini postojao samo jedan stalež, graničarski, a on je u sebi objedinjavao seljački i vojnički stalež. Generali, štapski i visoki časnici, viši službenici i svećenici činili su otmjeni sloj Vojne krajine.« (prev. V. P.). (Krajasich 1974: 74).

³⁷ Te su zadruge ponekad bile sastavljene i od nesrodnih obitelji, a na čelu svake nalazio se kućegospodar sa svojom suprugom, kućegospodaricom, koji je kao bezuvjetni gospodar upravljao čitavom pokretnom i nepokretnom imovinom (Ljubić 1981: 22): »Budući da je zadruga u sistemu Vojne krajine predstavljala gospodarsku i društvenu cjelinu, vlast je nastojala svim sredstvima spriječiti njihovo raspadanje, što je uglavnom postigla baš davanjem spomenutih prava kućegospodararu. Posve je razumljivo da se po-jedinac u takovom sistemu nije mogao odijeliti od zadrudne zajednice, jer je sve što je stekao pripadalo zadrugi. Ali i zadruga je imala obaveze prema svakom pojedincu i to ne samo dok je vršio vojnu dužnost, već i u slučaju bolesti, starosti i invaliditeta.

O gospodarskoj ulozi zadruga, njihovu podrijetlu i pravnim osnovama usp. između ostaloga Mayer (1910) i Kaser (1986). O ustroju zadruga u đurđevečkoj Podravini

ma kojoj nitko tko nije vičan njemačkom jeziku i pismu ne može biti promaknut u dočasnik (Vaniček 1875: 591).

Školovanje na njemačkom jeziku u đurđevačkoj Podravini u drugoj polovici 18. i tijekom 19. stoljeća često bi rezultiralo redukcijom kompetencije u materinskom jeziku. Tako je tome bilo napose s budućim časnicima koji su školovanje nastavili izvan Hrvatske, a mnogi od njih postigli su impresivnu karijeru u austrijskoj vojsci.³⁸ Primjer za potiskivanje ili redukciju kompetencije materinskoga, hrvatskoga jezika na račun njemačkoga naći ćemo u biografiji slavnoga pjesnika hrvatskoga romantizma i austrijskoga generala Petra Preradovića (Grabrovnica, 1818. – Beč, 1872.), koji je školu na njemačkom jeziku pohađao i u Đurđevcu (*Ehrenbuch* 1829.–1872.). Preradović je svoju prvu pjesmu napisao na njemačkom jeziku 1834. godine (Jankač 1909: 11). Tek deset godina kasnije počeo je pisati poeziju na hrvatskom jeziku da bi naposljetku postao jednim od najznačajnijih predstavnika hrvatskoga književnoga romantizma.

Budući da su pojedinci ili skupine koji su u stanju naizmjenice koristiti dva ili više jezika stvarno mjesto jezičnoga dodira (Weinreich 1953: 1), na temelju podataka izloženih u ovome poglavlju možemo pretpostaviti da je sloj vojno sposobnih graničara bio glavni nositelj njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira u đurđevačkoj Podravini, ali i u ostalim dijelovima Vojne krajine. Vojna obveza odnosila se na muškarce od 16 do 60 godina (Ljubić 1981: 21). Iz Novigrada Podravskog imamo opis graničarske svakodnevice: »Sve, što god je bilo iole sposobno, bilo je vojnikom. Svaki je imao kod kuće pušku, bajunetu i dr., a podoficir i sablju. Redovite vježbe pravile su se u proljeće, ujedno kad su veliki poljski radovi prestali. Ako se što osobito desilo, trubač je u rog trubio, i svi su sa svih strana trčali iz svojih domova i polja, što je ko brže mogao, i sakupljali se u mjestu na sadašnjem trgu Profesora B. Madjera iza župne crkve ili na trgu Pod Lipama, dok su žene od kuće ponijele na trg oružje onima koji su izravno s polja došli. Straže su davali još za stožer u Bjelovaru (za barutanu i kaznionicu 'štukaus') i za pojedine prijevoze i prijelaze na Dravi.« (Madjer 1937: 149–150).

usp. Kranjčev (1926), Tomerlin-Picok (1990: 35–37), Kovačić (1984), Dolenc-Dravski (1981).

³⁸ Usp. biografije časnika i odličnika iz Novigrada Podravskog u Madjer (1937: 233–281).

Pripadnici toga sloja činili su znatan dio kućnih zadruga, pa se može pretpostaviti da je u njihovoj međusobnoj komunikaciji, ali i u komunikaciji s ostalim članovima zadruga, došla do izražaja njihova hrvatsko-njemačka dvojezičnost u obliku raznolikih pojava interferencije i kodnoga preključivanja. Brojnost takvih komunikacijskih situacija i njihovih sudionika dala je njemačko-hrvatskom dodiru u đurđevečkoj Podravini grupno-socijalnu dimenziju. Zahvaljujući toj činjenici, pojave proistekle iz njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira postale su tijekom vremena elementima sustavâ govora đurđevečke Podravine, a time i sastavnim dijelom jednojezične kompetencije govornika tih govora.

Razvojačenjem Vojne krajine 1871. godine i njezinim pripajanjem građanskoj Hrvatskoj, na području križevačke i đurđevečke pukovnije osniva se Bjelovarska županija (Horvat 1937: 322–232), a njemački jezik definitivno gubi status službenoga jezika. Ovaj prijelaz s njemačkoga na hrvatski jezik (njem. *Sprachwechsel*) vidljiv je usporede li se službeni dokumenti iz 1871. i 1872. godine. Evo podatka iz 1872. o jednom službeniku u Novigradu Podravskom (Madjer 1937: 153): »1873. g. bio je kot. pretstojnikom Hadžić, a prije njega, prvi nakon razvojačenja, Vondra koji je u vojsci bio natporučnik, a kao kot. pretstojnik potpisivao se 2–IV–1872: Vondra Oblt. pr. Bezirksleiter, a 22–IV–1872: 'pr. (privv?) kot. predst. Vondra nadp.'«

2. Razdoblje od ukidanja Vojne krajine (1871.) do kraja Drugoga svjetskoga rata (1945.)

Nakon razvojačenja Vojne krajine, a u sklopu toga i Đurđevečke pukovnije, njemački je jezik izgubio status službenoga jezika, čime je nestala i zakonski sankcionirana, upravopolitička podloga njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira.

Uspomena na razdoblje Vojne krajine desetljećima je bila u živom sjećanju nekadašnjih graničara, »đuroka«, a i danas je važan element lokalnoga i područnoga identiteta. Ovamo u prvom redu spada tzv. legenda o picoku, pjetliću, koja ima svoje izvorište u ratovima s Turcima. Prema toj legendi, izgladnjeli branitelji grada nadmudrili su Turke koji su ih danima opsjedali ispalivši – po nagovoru starice – zadnjega pjetlića među Turke. Ovi su pak navodno povjerovali da branitelji imaju dovoljno hrane i odustali od daljnje opsade (Palošija / Sučić 1996). Inače, povijesna znanost pretpostavlja da je turski vođa Ulamabeg iznenada

odustao od daljnje opsade grada zbog toga što je tom prilikom pretrpio značajne gubitke, ali i zato što je doznao da je u tursku Posavinu prodrla hrvatska vojska (Horvat 1933: 18). Zahvaljujući toj legendi stanovnici Đurđevca, a i ponekad čitave Podravine, nazivaju se nadimkom Picoki, prema vjerojatno ondašnjem nazivu za pjetlića (u današnjem govoru kaže se *p'evčec*), a scenska vizija legende o picoku pod zidinama Staroga grada od 1968. godine središnja je priredba trodnevne kulturne, folklorne i sportske manifestacije nazvane »Picokijada« (Bošković-Stulli 1983a, Petrović-Peroković 1996). Pjetlić i đurđevčki Stari grad nisu samo česti motivi u umjetnosti, napose likovnoj, nego se koriste i u logotipovima pojedinih podravskih tvrtki (npr. prehrambenog koncerna »Podravka« iz Koprivnice) ili kao oznake i nazivi pojedinih proizvoda (npr. sireva). Na razdoblje Vojne krajine podsjeća i ime đurđevčkog nogometnog kluba »Graničar«, osnovanog 1919. godine (Hodalić 1996).

Razvojačenje Vojne krajine nije, međutim, značilo nagao i konačan prekid kroatofonoga starosjedilačkoga stanovništva s njemačkim jezikom. Naime, tehnološki i industrijski razvitak u zemljama njemačkoga govornoga područja utjecao je i na život u đurđevčkoj Podravini. Još u razdoblju Vojne krajine to je područje bilo među prvima u hrvatskom etničkom prostoru koje je došlo u doticaj s tada novim tehničkim dostignućima, industrijskim biljkama, načelima racionalne poljoprivrede i počecima industrije (Krajasich 1974: 138–139). Usporedno s nabavkom strojeva i industrijskih proizvoda, primjenom novih poljoprivrednih i gospodarskih postupaka u podravskom dijalektu nastaju i nove posuđenice iz njemačkoga.

Usprkos činjenici što je na području đurđevčke Podravine bio zanemariv broj izvornih govornika njemačkoga,³⁹ njihov je gospodarski⁴⁰ i

³⁹ Analizirajući popis stanovništva iz 1910. godine Kolar-Dimitrijević (1994: 45) piše: »Prema popisu od 31. siječnja 1910. u varaždinskoj županiji bilo je 587 Nijemaca i još u gradu Varaždinu 585. U bjelovarsko-križevačkoj županiji deklarirali su se kao Nijemci 4.235 osoba, pa je prema tome Podravina imala približno pet tisuća Nijemaca, odnosno osminu onog broja koliko je imala virovitička županija s gradom Osijekom. Međutim radi židovskog problema, odnosno nepreciznih kriterija njemačke narodnosti teško je donijeti posve ispravan zaključak.« Iako broj od pet tisuća govornika njemačkoga nije zanemariv, treba uzeti u obzir činjenicu da se ovdje pod područjem Podravine podrazumijeva čitav prostor nekadašnjeg Varaždinskog generalata uključujući i veće gradove kao što su Koprivnica, Bjelovar, Križevci. Od tih pet tisuća u đurđevčkoj je Podravini bilo tek nekoliko desetaka izvornih govornika njemačkoga (usp. *Popisa žiteljstva* 1910.).

⁴⁰ O gospodarstvu đurđevčke Podravine usp. Bedić (1996), Feletar (1988: 161–191).

društveni utjecaj bio znatan. U razdoblju nakon razvojačenja nastavlja se tradicija doseljavanja obrtnika iz njemačkoga jezičnoga prostora, posebno Štajerske, a domaći se kalfe i nadalje usavršavaju u austrijskim, mađarskim i češkim radionicama i manufakturama, uspostavljajući tijekom tih boravaka ne samo poslovne, nego i privatne veze (Kolar-Dimitrijević 1994: 46). »Nije za odmet reći da su kalfe iz Podravine u pravilu uvijek odlazili u Graz, te da su stoga gotovo svi podravski obrtnici znali dobro njemački jezik, a mnogi su se i oženili kćerima svojih štajerskih gazda, te su ih doveli u Podravinu.« (isto).

U okolici Varaždina, Ludbrega i u Međimurju Nijemci se zapošljavaju kao ekonomski na veleposjedima, a posebno su mnogobrojni među trgovcima. Tako su se tijekom 19. i početkom 20. stoljeća četiri generacije trgovačke obitelji Tottar u Virju bavile uvozom željezne, luksuzne i manufakturne robe iz Pečuha, Graza i Beča, »što je u znatnoj mjeri utjecalo na povišenje standarda na ovom području«, ali i izvozom svile proizvedene u vlastitoj svilani, šišarke, ovčje vune, brašna, meda, stoke i drva (isto). »Treba naglasiti da su Tottarovi uredno vodili trgovačke knjige i na osnovu očuvane korespondencije možemo rekonstruirati njihove veze s najpoznatijim veletrgovcima Austrije, Mađarske, Italije i Varaždina. Dakako da je jugoslavenska država, stvorena krajem 1918, nastojala prekinuti ovu trgovinu u čemu je uspjela, te se zadnji Tottar Julius bavio poljoprivredom, napustivši potpuno trgovinu, a Virje je počelo gubiti značaj trgovačkog središta za Podravinu.« (isto).

Trgovinu željeza i manufakturu vodi u Đurđevcu Ferdinand Brenner, a njegov sin Gabriel otvara vlastitu trgovinu u Pitomači 1900. godine. Robu nabavljaju preko Ferdinandovca, gdje je domicilna obitelj podravskih industrijalaca Nöttiga (podr. *Nę:tik'ovi*). Tako je Slavoljub Nöttig 1876. godine u Đurđevcu osnovao paromlin. Njegov sin Eduard (1877.–1930.) školovao se u Obrtnoj školi u Zagrebu, a nakon toga usavršavao u Njemačkoj. Po povratku se angažirao u mlinarskoj industriji, sjedinivši 1916. paromline u Đurđevcu i Pitomači s novosagrađenim mlinom u Bjelovaru i postavši generalni ravnatelj tih Sjedinjenih paromlina, a djelovao je i u strojarскоj i drvnoj industriji (isto, 47).

Prije Prvoga svjetskoga rata u Đurđevcu djeluje paromlin poduzetničke obitelji Braun (1879.–1916.) te manji mlinovi Maitza i Lichtnera (Feletar 1988: 175). Obitelj Braun u Đurđevcu između dva rata posjedu-

je paromlin s električnom centralom, veliku pilanu, a posjednik Šandor Braun tridesetih godina dobiva koncesiju na ispiranje zlata u Dravi (isto, 296). Inače, Braun je još imao i paromlin u Kloštru Podravskom, dok je onaj u Đurđevcu bio najveći prehrambeni pogon u đurđevečkoj Podravini. Po ovome poduzetniku nazvana je početkom devedesetih godina 20. stoljeća bivša Klaonička ulica u đurđevečkoj četvrti Peski. Prijedlog je potekao od samih stanovnika te četvrti, nekada vrlo siromašne, kojima je Braun ostao u sjećanju kao veliki dobrotvor. Inače, mala židovska zajednica u Đurđevcu doživjela je tijekom Drugoga svjetskoga rata tužnu sudbinu svojih sunarodnjaka u Europi. Uz blagoslov komunističkih vlastodržaca kasnih pesedetih godina čak je i njihovo groblje (Vidaković 1939) devastirano, a područje Stiska, gdje je ono bilo smješteno, naseljeno je Romima. Na tom lokalitetu i danas se nalazi romsko naselje. Rušenjem zgrade bivšega »templja« na križanju Trga svetoga Jurja i Ulice Antuna Radića devedesetih godina nestali su u Đurđevcu i posljednji materijalni znakovi židovske duhovne kulture. Doduše, nekoliko starijih zgrada u Đurđevcu nekada je pripadalo Židovima, no nakon konfiskacije tijekom i nakon Drugoga svjetskoga rata, izbljeldjela je uspomena na njihove vlasnike.

Na istraživanju nafte i plina još od dvadesetih godina angažiraju se njemački stručnjaci, a temeljita geofizička mjerenja đurđevečke Podravine provelo je od 1940. do 1942. njemačko poduzeće »Seizmos« iz Hannovera (Feletar: 297).⁴¹

U razdoblju od prije početka svjetske krize do Drugoga svjetskoga rata u Đurđevcu je radila omanja tiskara Miloslava Weinerja.

Uz već spomenutog đurđevečkog trgovca Brennera u đurđevečkoj su Podravini trgovine imali i ovi trgovci: Josip Berger, Braun i Marija Licht(n)er (Đurđevac), Pavao Pichler (Ždala), Josip Hirschler (Draganci), Ernest Hirschler (Podravske Sesvete), Egon Fürst, Eugen Schlesinger i Josip Weber (Pitomača) i drugi (isto, 309).

Ovi poduzetnici, uglavnom židovskoga podrijetla, govorili su međusobno njemački,⁴² pa se može pretpostaviti da su upravo u njihovim trgovinama i poduzećima izvorni govornici podravskoga dijalekta dolazili

⁴¹ Đuka Tomerlin-Picok sjeća se kao dječak tih istraživanja, njemačkih stručnjaka i domaćih ljudi koji su im pomagali.

⁴² Prema informaciji Đuke Tomerlina-Picoka, koji je tridesetih godina 20. stoljeća išao u školu s djecom iz tih obitelji.

u dodir ne samo s novim proizvodima, strojevima, alatima, materijalima i tehnološkim postupcima, nego i s njihovim njemačkim nazivima.

S druge pak strane, razvitkom prometnih veza stanovništvo đurđevečke Podravine dolazilo je u kontakt sa stanovnicima kajkavskoga Zagreba i štokavskoga Osijeka, gradova u čijim su govorima također zastupljene brojne posuđenice iz njemačkoga.⁴³ I doseljenici iz tih gradova, spomenuti poduzetnici, također su posredovali neke germanizme.⁴⁴

Domaći su pak obrtnici i poduzetnici slali svoje kćerke u austrijske domaćinske škole, gdje su uz njemački jezik stjecale znanja o domaćinstvu i damske manire, ali i donosile sa sobom drugačije čitalačke navike te ponešto liberalniji način ponašanja i odijevanja.⁴⁵ Činjenicu pak da su »mnogi uglednici hrvatskog javnog života zbog svog školovanja na austrijskim sveučilištima čitav život bili vezani uz austrijski krug« (Kolar-Dimitrijević 1994: 49) za đurđevečku Podravinu najbolje oprimjeruju život i djelo znamenitoga hrvatskoga filologa, jednoga od utemeljitelja hrvatske dijalektologije, Virovca Franje Fanceva (Senjan 1991), koji je svoju znanstvenu karijeru započeo stekavši doktorat iz filologije na bečkome sveučilištu i objavivši na njemačkom jeziku studiju o govoru rodnoga Virja i okolice (Fancev 1907).

⁴³ O njemačkom jeziku u Zagrebu i Osijeku vidi Žepić (1995). O posuđenicama u zagrebačkom govoru usp. Glovacki-Bernardi (1988, 1998), Medić (1965), Turković (1997), a u osječkom Binder (1954) i Kordić (1991). O njemačkom osječkom, esekerskom govoru usp. Žepić (1996b, 1997/98) i Petrović (1999, 2001).

⁴⁴ U terenskom istraživanju germanizama u podravskom dijalektu što smo ga proveli 2001. informanti u Molvama i Virju navodili su za određene germanizme da su ih koristila »gospoda«. Primjer takve uporabe navela je informantica u Virju citirajući jednu tetu, pripadnicu građanskoga sloja, koja je kupivši svom suprugu hrenovke za doručak rekla rečenicu s germanizmima koji nisu tipični za narodni govor: »*Ku:pil'a šem Dr'a:gi vuršt'eka za fr'ištik.*«

⁴⁵ Tako je, primjerice, pokojna Vera Tomica, rođ. Mihalic (1920.–2000.), čiji je otac u međuraću držao gostionicu u Đurđevcu, boravila neko vrijeme na domaćinskoj školi u Beču. Inače, sročitelj ovih redaka poznao je gospođu Tomica kao prvu susjedu od najranijega djetinjstva i duboko joj je zahvalan što mu je svojom blizinom, spremnošću na razgovor te posuđivanjem knjiga i časopisa omogućila uvid u kulturološki milje različit od njezove primarne socijalizacijske okoline.

3. Razdoblje nakon 1945. godine

Iako veze stanovništva đurđevečke Podravine s njemačkim govornim područjem na razini osobnih kontakata traju sve do danas, njihov današnji intenzitet nije ni blijeđa slika onoga u prošlosti te ne predstavlja društveno relevantnu pojavu. Novije posuđenice iz njemačkoga, za koje se čini da bi iz idiolektalne jezične uporabe mogle prodrjeti u kolektivnu jezičnu praksu, u prvom su redu malobrojni nazivi proizvoda uvezeni iz njemačkoga jezičnoga područja⁴⁶ ili je pak riječ o pojedinačnim posuđenicama u vezi s kupovinom u nedalekoj Štajerskoj i Grazu te odgovarajućim carinskim formalnostima.

Iz đurđevečke Podravine određen je broj radnika »na privremenom radu u inozemstvu«, iako podravski »gastarbajteri« nisu tako brojni kao iz nekih drugih područja. Otišavši u Njemačku, Austriju i nešto manje Švicarsku šezdesetih i sedamdesetih godina, mnogi od njih već su u mirovini ili pred mirovinom, a njihova djeca – ako su bila s njima u inozemstvu – uglavnom su asimilirana u germanofonu sredinu. Među iseljenicima u njemačkom govornom području zastupljen je i određen broj stručnjaka koji su ondje stekli značajan profesionalni ugled.⁴⁷

U smislu gospodarskih kontakata ima pojedinačnih slučajeva da privrednici s njemačkoga područja otkupljuju bivša socijalistička poduzeća ili pak otvaraju ispostave vlastitih.⁴⁸ Tijekom rata u Hrvatskoj početkom devedesetih na područje đurđevečke Podravine stizala je obilna humanitarna pomoć iz Austrije i Njemačke, a neke od tih humanitarnih akcija

⁴⁶ Takav je slučaj, primjerice, s nazivima za razne vrste piva.

⁴⁷ Najveću reputaciju postigao je Đurđevčanin dr. Drago Novak, rendgenolog svjetskoga glasa, vlasnik privatne rendgenološke klinike u Bonnu, globtroter, skupljač umjetnina i povijesnih zemljovida Hrvatske (o njegovom životu i radu usp. zbornik izdan prigodom 65. rođendana *Ispod duge most*, 1999.). Športsku karijeru nogometnog trenera ostvario je u Austriji Đurđevčanin Slavko Kovačić, a visokoškolsko obrazovanje i profesionalni ugled stekla su u Beču djeca đurđevečkoga emigranta Slavka Čambe: Vlado (službenik u austrijskom ministarstvu šumarstva), Franjo (službenik austrijskoga Zavoda za prometni odgoj) i Anđelka (liječnica).

⁴⁸ Takva je, primjerice, tvrtka »Lasselsberger« za proizvodnju građevinskog materijala, smještena uz jezero Gat između Đurđevca i Kalinovca.

potaknutih ratnim stradanjima prerasle su u kontinuiranu humanitarnu podršku. Tako je tome s humanitarnom organizacijom »Kriegskindernot-hilfe« iz Rotha kraj Nürnberga, koja je financirala renoviranje zgrade u središtu Đurđevca te kontinuirano, od 1997., sufinancira školu za djecu s posebnim potrebama, smještenu u toj zgradi.⁴⁹

Tijekom nekoliko zadnjih desetljeća, poglavito sedamdesetih i osamdesetih godina, đurđevčku su Podravinu posjećivali brojni galeristi, kolekcionari i trgovci umjetninama iz njemačkoga jezičnoga prostora, otkupljujući radove podravske slikara i kipara te ih promovirajući u svojim galerijama.⁵⁰

U zadnjem desetljeću, strelovitim razvitkom telekomunikacija, u mnogim domovima đurđevčke Podravine njemački se jezik svakodnevno čuje na nekoliko desetaka satelitskih programa.

Još do kraja osamdesetih godina njemački je jezik u školama đurđevčke Podravine bio ravnopravan engleskome, pa čak i bolje zastupljen. Devedesetih godina, u skladu s aktualnom glotodidaktičkom prosvjetnom politikom, sve manje učenika uči njemački kao prvi strani jezik, a u nekim osnovnim školama više se uopće ne podučava (Molve, Podravske Sesvete). S druge pak strane, taj se deficit djelomično kompenzira podukom u privatnim školama, odnosno na tečajevima.

4. Zaključna napomena

Socijalna povijest njemačkoga jezika u đurđevčkoj Podravini, apstrahirajući demografsko-kvantitativni apsekt, u velikoj je mjeri podudarna

⁴⁹ S obzirom da je Đurđevac tijekom rata bio relativno sigurno područje, prvotna je nakana bila da se u vili, koja je nekada pripadala poznatom doktoru Bazijancu, uređi dječja bolnica za djecu izbjeglice i prognanike. Stjecajem raznoraznih okolnosti do toga nije došlo, tako da se spomenuta humanitarna organizacija u dogovoru s lokalnim vlastima odlučila za drugi projekt: kontinuirano financiranje škole za djecu s posebnim potrebama. Inače, humanitarci iz Rotha već nekoliko godina organiziraju na jezeru Gat ljetni kamp za djecu izbjeglice, a na njihovu inicijativu otvorena je u Đurđevcu i trgovina rabljenoga namještaja, iz koje se također određeni dio zarade odvaja za financiranje spomenute škole.

⁵⁰ I sročitelju ovih redaka pružila se ranih osamdesetih prilika da kao srednjoškolac bude u više navrata prevoditelj za galeriste iz Hannovera, obitelj Prüssing.

sa socijalnom poviješću njemačkoga jezika u čitavom sjevernohrvatskom području. Od drugoga jezika s visokom jezičnom kompetencijom njegovih govornika nalik izvornoj kompetenciji ili pak, nešto rjeđe, materinskoga jezika u razdoblju između 16. i 19. stoljeća njemački je jezik u 20. stoljeću postao u đurđevečkoj Podravini strani jezik.⁵¹

No na ulogu toga jezika i njegovih govornika u prošlosti đurđevečke Podravine kao dijela hrvatskoga etničkoga prostora podsjećaju brojne posuđenice iz njemačkoga, živi tragovi intenzivnih individualnih i kolektivnih političkih, gospodarskih, kulturnih i jezičnih dodira između govornika raznih inačica njemačkoga i hrvatskoga jezika.⁵²

⁵¹ Doduše, njemački je sve do sedamdesetih godina imao ulogu prvoga stranoga jezika, da bi mu desetljeće-dva parirao engleski, koji devedesetih godina preuzima primat. U 21. stoljeće sjeverna Hrvatska ulazi s njemačkim kao drugim stranim jezikom, a prema sadašnjoj situaciji vjerojatno će tako tome ostati još neko vrijeme.

⁵² Iako se u razdoblju druge Jugoslavije (1945.–1990.) njemački jezik u relativno značajnom postotku, ovisno o trenutačnoj prosvjetnopolitičkoj regulativi, podučavao u hrvatskim školama kao strani jezik, proučavanje njemačko-hrvatskih, odnosno austrijsko-hrvatskih kulturnih i jezičnih veza detabuizirano je tek osnivanjem samostalne hrvatske države. »U Jugoslaviji je, a naročito komunističkoj, njemački utjecaj u Hrvatskoj promatran samo kao germanizacija sa svim negativnim posljedicama za politički i društveni razvitak, a njemački je jezik anatemiziran kao jezik nacista i okupatora. Danas, u sasvim drukčijim političkim i društvenim prilikama društvenu ulogu njemačkoga jezika u Hrvatskoj treba prikazati svjesno i objektivno (...).« (Žepić 1996a).

IV. ŠP'ICLIN FR'AJT MUS NA ARB'AJT!⁵³ Onomaziološki opis đurđevečkih germanizama

0. Uvod

Đurđevečki govor ubraja se u podravski dijalekt kajkavskoga narječja. Podravski dijalekt ističe se među ostalim kajkavskim dijalektima tzv. zakonom dvaju slogova. Ovaj se zakon odnosi na pravilnost koja postoji između mjesta naglaska i duljine vokala u slogu: ako je zadnji slog u naglasnoj riječi dug, onda je i naglašen; ako je pak kratak, naglasak je na predzadnjem slogu.⁵⁴

Đurđevečkim govorom⁵⁵ danas se služi kojih sedam tisuća izvornih govornika, stanovnika Đurđevca, gradića u srednjoj Podravini, koji se od sredine 16. stoljeća do 1871. godine nalazio u sastavu Vojne krajine. U tom razdoblju njemački je jezik bio vojnim, zapovjednim i upravnim jezikom, kojega su izvorni govornici bili časnici, službenici, obrtnici i trgovci, doseljeni uglavnom iz južnonjemačkoga područja. Autohtono, hrvatsko stanovništvo, ustrojeno u seljačke zadruge, služilo se u svakodnevnoj komunikaciji domaćim, hrvatskim govorom. Međutim, u komunikaciji s

⁵³ Stih iz pjesme Đuke Tomerlina-Picoka u značenju »Dočasnik uhoda mora na posao«.

⁵⁴ Usp. Lončarić (1996a).

⁵⁵ Fonološke i morfološke osobine đurđevečkoga govora kao sastavnice podravskoga dijalekta opisane su u Maresić (2000), a đurđevečki leksik u Maresić (1999). Glosari đurđevečkoga govora nalaze se i u većini knjiga napisanih tim govorom (Đ. Tomerlin-Picok, V. Miholek, S. Čamba, M. Hasan). O komunikacijskim obrascima u đurđevečkom govoru usp. 2. poglavlje.

germanofonim časnicima od domaćih se graničara očekivalo i određeno znanje njemačkoga jezika. To se znanje stjecalo uglavnom u školama na njemačkome jeziku, s osnivanjem kojih se počelo 50-ih godina 18. stoljeća. Ovakav društveno-povijesni kontekst bio je okvir njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira u Đurđevcu⁵⁶ i drugim područjima Vojne krajine. Iako je izravni jezični dodir prestao razvojačenjem Vojne krajine, to nipošto nije značilo prekid veza s njemačkim govornim područjem. Štoviše, njemački je jezik sve do kraja 20. stoljeća bio prvim stranim jezikom u Đurđevcu i okolici.

Posljedice ovdje skiciranoga jezičnoga dodira brojne su posuđenice iz njemačkoga jezika u đurđevečkom govoru. U jednom opsežnijem radu⁵⁷ opisali smo kojih tisuću germanizama s obzirom na procese njihove fonološke, morfološke i semantičke adaptacije u đurđevečkom govoru. U ovome pak radu prikazat ćemo identificirane germanizme u obliku svojevrsnog pojmovnika, pri čemu se kao kriterij klasifikacije primjenjuje tzv. onomaziološki pristup. U sklopu tog pristupa polazi se od strukture izvanjezične stvarnosti tako što se pojedinim pojmovima pridružuju određeni nazivci. Drugim riječima, u ovome članku daje se prikaz đurđevečkih germanizama prema značenjskim područjima.⁵⁸

Identificirane germanizme klasificirali smo prema sljedećim značenjskim skupinama: 1. zemlja i nastambe, 2. kuća, 3. građenje, 4. zrak, 5. voda i tekućina, 6. toponimi, 7. kronološko vrijeme, 8. vrt i vrtne biljke, 9. ostale biljke, 10. obrada žita i brašna, 11. vinograd, 12. nazivi za muškarce i žene, 13. osobna imena i etnici, 14. izgled, 15. komunikacija i ponašanje, 16. intelektualna aktivnost, 17. modaliteti, 18. uzvici, 19. odjeća i obuća, 20. jelo, 21. piće, 22. životinje, 23. drvo, 24. metal, 25. električna struja, 26. kretanje i prijevoz, 27. automobil, 28. obrt, 29. mjere, 30. posude i predmeti u kojima se nešto drži ili nosi, 31. trgovina, 32. gostionica, 33. vojska, 34. kriminal i kazne, 35. crkva i običaji vezani uz nju, 36. zabava i običaji, 37. kartanje, 38. bolest, liječenje i fiziološke pojave, 39. groblje.

⁵⁶ Usp 3. poglavlje.

⁵⁷ Usp. Piškorec (1997).

⁵⁸ Sličan, onomaziološki pristup primijenjen je u studiji o germanizmima u hrvatskom i srpskom s kulturnopovijesnoga aspekta, usp. Schneeweis (1960).

U tekstu koji slijedi germanizme navodimo u pisanom obliku koji približno odgovara njihovom izgovoru. Pri tome se koristimo grafemima uobičajenima u hrvatskom standardnom jeziku, s time da »č« i »đ« označavaju kajkavsko, srednje palatalno »č« i »đ«. S obzirom da u đurđevečkom govoru postoje tzv. zatvoreno i otvoreno »e«, ova dva glasa označavamo grafemima »e« i »ẹ«. Naglasak bilježimo jednostrukim apostrofom ispred naglašenoga samoglasnika, a duljinu samoglasnika dvotočkom iza slova koje simbolizira taj samoglasnik.

Germanizme bilježimo masnim pismom, dok u kurzivu navodimo đurđevečke lekseme koji nisu germanizmi. U zagradi donosimo ishodišnu njemačku riječ koja je poslužila kao uzorak za tvorbu đurđevečkoga germanizma. U pojedinim slučajevima ispred njemačke riječi navodimo oznaku koja se odnosi na pripadnost riječi pojedinoj varijanti njemačkoga jezika.⁵⁹

Imenice se u pravilu navode u nominativu, a kada tome nije tako, imaju odgovarajući sklonidbeni nastavak u skladu s paradigmom u izvornom govoru. Kod glagolskih germanizama najčešće se navodi infinitiv, a ponekad i 3. lice jednine ili množine prezenta s odgovarajućim izvornim nastavkom.

1. Zemlja i nastambe

Stoljećima je poljoprivreda osnovna gospodarska grana u Podravini. **Gr'unt** (Grund), zemljišni posjed, za podravskoga je seljaka, **grunt'a:ša**, osnovni izvor prihoda na kojemu uzgaja biljke koje služe za prehranu životinja i ljudi. Baviti poljoprivredom kaže se **grunta:š'iti**, a od toga glagola izvedene su imenice **grunta:š'ejņę** te **grunt'a:štvo** (kovanica Đ. Tomerlina-Picoka u značenju 'seljaštvo'). Težak posao, a u novije vrijeme i kao stilska varijanta izraza *p'osel*, naziva se **arb'ajt** (Arbeit). **Arb'ajter** (Arbeiter) je onaj koji teško radi, **arb'a:jta** (arbeiten) ili *h'r:mba*. Tradicionalno podravsko gospodarstvo čine **'iža** (stvnj. hūs) i gospodarske zgrade:

⁵⁹ Riječ je o sljedećim kraticama: a. – austrijski, bav. – bavorski, dij. – dijalektalno, gnj. – gornjonjemački, jnj. – južnonjemački, srvnj. – srednjovisokonjemački, stvnj. – starovisokonjemački, švic. – švicarski, zsrnj. – zapadnosrednjonjemački.

št'ala (Stall) u kojoj se nalazi stoka, *k'otec* za svinje, *kok'o:šji k'otec*, **št'a:gel** (Stadel) za skladištenje gospodarskih strojeva i alata te **p'a:rma** (Barn) kao posebni dio štaglja u kojem se čuva sijeno. **Š'upa** (jnj. Schuppen) je omanja drvena baraka koja služi za odlaganje alata i stvari koje se ne koriste. Dvorište i vrt ograđeni su žicom koja se naziva **dr'ot** (Draht). Naziv za livadu u pridravskim područjima je **u:tv'ajda** (Hutweide). Zajednička, općinska zemlja naziva se **gm'a:jna** (Gemeindewiese), a područje oko kojega mjesta je **at'a:r** (stvnj. hotter).

2. Kuća

Stari izraz koji je označavao kućni broj, ali i cijelo domaćinstvo je **lum'era** (Nummer). Među prostorije u kući ubrajaju se i **p'r:va 'iža**, prednja soba koja gleda na ulicu, **g'ajnek** (Gang), **k'u:jna** (stvnj. cuhhina) i **šp'a:jza** (a. Speise). Nekada je u kućama postojala postelja spremna za goste koja se nazivala **fr'aj** (frei). U kuhinji, u kojoj **ofert'uje** (sich opfern 'žrtvovati se') *gazdar'ica* 'domaćica', nalazi se **šp'arēt/šp'arjet** (Sparherd). Njegov gornji dio čini **pl'ej** (Blech) na kojem su **r'ingli** (Ringel). Pećnica je **r'o:l** (Rohr). Metalno postolje koje se stavljalo u pećnicu nazivalo se **tran-fu:z** (Dreifuß). Za regulaciju intenziteta gorenja služi **š'u:ber** (Schieber). **Šar'a:zlin** (Schüreisen) je pomagalo kojim se pomiče drvo koje gori. Intenzivno ložiti kaže se **ha:jc'ati** (heizen). Boja kojom se premazivala peć izvana zvala se **f'irnajz** (Firniß). Peć je bila od lijevanoga željeza koje se naziva **g'u:s** (Gußeisen), a od njega može biti i kada. Dimnjak se nekada nazivao **r'a:fang** (Rauchfang), a danas *d'i:vnak*. Čistio ga je **rafang'e:r** (Rauchfangkehrer) odnosno *divnak'a:r*. Drvo za ogrjev drži se u drvenoj kutiji koja se naziva **k'ištra** (Kisten). U kuhinji se nalaze i stolci bez naslona – **štok'rli** (a. Stockerl). Namještaj se nekada nazivao **m'ē:blin** (Möbel). Nakon uvođenja spavaćih soba, u podravsku kuću ulaze **ps'i:ja** (Psyche) i **natk'asli** (Nachtkastel), a za djecu **kindērb'ēt** (Kinderbett). Stari dio namještaja je **škr'ijna** (stvnj. scrini). Ormari imaju **l'a:dline** (Lade). U spavaćoj sobi ili pak **g'anku** nalazi se i **šp'i:gel** (Spiegel), koji se češće naziva *zrc'alo*. Gospoda su u kući imala klavir koji se nazivao **glav'e:r** (Klavier).

Na pod se stavlja **t'e:pij** (Teppich), a na prozorima se nalaze **fe:r'inge** (Vorhang). Za čišćenje tepiha, ovješeno o motku u dvorištu, koristi se **kl'o:fer** (Klopfer), a čistiti tim pomagalom kaže se **kl'o:fati** (klopfen). Inače, za metenje se uz metlu koristi i **p'artviš** (Bartwisch) te odgovarajuća lopatica **meš'a:fl / meš'a:flin / miš'a:flin** (Mistschaufel). U podravskim kućama omiljen je (bio) šivaći stroj **singer'ica** (Singer). Između gospodarskih zgrada i kuće nalazile su se **kom'o:ra** (Kammer) ili **komo:r'ica** i **vešk'u:jna** (Waschküche). U **kom'o:re** su se ostavljale stvari i odjeća za rad izvan kuće. **Vešk'u:jna** je služila za iskuhavanje i pranje **v'eša** (Wäsche), koji se moćio i ispirao u **vaštr'oku** (Waschtrog). **V'aštrok** je služio i za kupanje djece. Kada bi boravili u gradu, Podravci su robu nosili na pranje u **vešer'aj** (Wäscherei). Uvođenjem kupaonica svoje mjesto nalazi **vešmaš'i:na**, iz koje voda otječe kroz gumeno crijevo koje se naziva **š'l'auf** (Schlauch). Vrata drže **p'anti** (Band) koji su pričvršćeni za **št'ok** (Türstock). Kada se vrata zaključaju zasunom, kaže se da se **zaringl'ajo** (Riegel 'zasun'). **Obrl'ih** (Oberlicht) je manji prozor na povišenom mjestu u zidu novije kuće. Stakla na prozorima, **š'a:jbe** (Scheibe), pričvršćena su o doprozornike pomoću materijala koji se naziva **k'it** (Kitt). Proces nanošenja **k'ita** naziva se **kit'a:jne**, što je glagolska imenica prema **kit'ati** (kitten). Za penjanje služe stepenice, koje se nazivaju **št'e:nge** (Stiege), ili pak ljestve, **l'o:jtra** (Leiter). U gospodskim kućama i upravnim zgradama Podravci su vidjeli **gelend'eře** (Geländer) (metalnu ogradu uz stepenice), a danas ih mnogi imaju u svojim kućama.

3. Građenje

Za zidanje se koristi **c'igel** (Ziegel), koji se proizvodi u **cigl'ene**. Nekada su ga proizvodili **cigl'a:ri** (Ziegler). Vrsta rešetkastoga cigla je **g'iter** (Gitterziegel). Za betoniranje se koristi šljunak, **š'o:der** (Schotter), koji se vadi iz umjetnoga jezera koje se naziva **šodr'ana**. **Šodr'anę** se ljeti koriste i kao kupališta. **Š'o:der** se navozi i na puteve koji se nazivaju **šo:dr'ani p'o:ti**. Odgovarajući glagol glasi **šo:dr'ati**. Smjesa cementa, vapna i vode naziva se **m'ort** (Mörtel), koji se miješa u posudi nazvanoj **mort'a:lka**. Nanošenje **m'orta** na zidnu površinu označava se glagolom

mort'iti. **M'ort** se nanosi uz pomoć alatke koja se naziva **zid'a:rška š'e:fla** (Schöpflöffel). Alatka za skidanje neravnina sa zida i miješanje gipsa zove se **šp'atlin / šp'atla** (Spachtel). Ravnanje nanesenoga morta je **cura:jb'ajne**, prema glagolu **cura:jb'ati** (zureiben). Za određivanje vodoravnosti i okomitosti koristi se **vaserv'a:ga** (Wasserwaage), a za mjerenje duljine **c'olštuk** (Zollstock). **Ša:l'anje** je, prema glagolu **ša:l'ati** (schalen), konstruiranje kalupa od dasaka za lijevanje betona. Konstrukcija se naziva **š'a:lung** (Schalung). Postupak skidanja **ša:l'unga** označava se glagolom **raša:l'ati**. Metalna kolica za prijevoz betona nazivaju se **jap'a:ner** (Japaner 'Japanac'), koji se na više etaže podiže uz pomoć naprave **flašenc'u:g** (Flaschenzug), koja ima **s'a:jlo** (Seil). Metalna ili drvena konstrukcija s daskama za kretanje zidara uz dijelove građevine koji nisu dostupni s razine zemlje su **r'ušti** (Gerüst), a drvene motke kojima se pridržavaju armirane konstrukcije zovu se **špr'ajci** (Spreize). Istaknuto podnožje zgrade je **c'o:klin** (Sockel). Krov se nekada pokrivao trskom koja se nazivala **šk'of** (stvnj. scoub). Za obijanje zida ili dubenje rupa, **šte:m'ajne**, prema glagolu **šte:m'ati** (stemmen), koristi se **štem'a:jzlin** (Stemmeisen). Za bušenje rupa u zidu koristi se svrdlo, **b'o:rer** (Bohrer), ili pak bušilica, tj. **bo:rer'ica** ili **bormaš'i:na** (Bohrmaschine).

4. Zrak

Stilski označena riječ je **l'uft** (Luft), u značenju 'zrak u prostoriji'. Prazan prostor između dva dijela kojega stroja naziva se također **l'uft**. Provjetravati je **luft'ati** (lüften). Glagol **luftat'i se** znači i ljenčariti, baš kao i **lufte:rit'i se**. Izraz **l'uft** ima negativno značenje i u izrazima za neradnike **l'ufter**, **luftr'ajzer**.

5. Voda i tekućina

Stajaća voda je **b'ajer** (Weiher). Kada lagano kiši, kaže se da **špr'i:ja** (sprühen). Voda kojom npr. automobil poprskaju pješaka ili kosa kiša nošena vjetrom naziva se **z'a:šprij**. Za označavanje prskanja koristi se

izraz **špric'ati** (spritzen). Kada se zabrtvi cijev kojom prolazi tekućina, koristi se izraz **što:pat'i se**, odnosno **zašto:pat'i se** (stopfen). Mješavina dviju tekućina je **m'ešung** (Mischung). Kada je nešto vlažno, kaže se da je **fajtno** (feucht). Prilikom glačanja odjeća se **fajta** (feuchten). Ribe su se lovile na **s'a:k** (Sack 'vreća'). Mamac je **k'e:đer** (Köder), što je ujedno i oznaka za ribu koja služi kao mamac.

6. Toponimi

Imena mjesta su: **Kl'ošter** (Kloster) i **Ferd'inant** (Ferdinand). Imena ulica u Đurđevcu: **P'e:mija** (Böhme 'Čeh') je Ulica Petra Preradovića. **M'a:li R'ing** (Ring 'prsten') je cesta oko središnjega parka. **Sr'edni R'ing** čini dio Ulice Stjepana Radića koji se nastavlja Đuriševićevom i Karlovcanovom, da bi završio Ulicom Antuna Radića. **V'e:l'iki R'ing** tvore ulice Stjepana Radića i Đure Basaričeka. Nazivi za zemlje oko Đurđevca su **Pri t'urnu** (Turm) i **Fr'ancov p'o:t** (Franz). **Švajcar'ija** (Schweizer) je ulica u Bjelovaru koja vodi prema Đurđevcu.

7. Kronološko vrijeme

Izraz za vrijeme je **c'ajt** (Zeit), npr. *N'e:mam c'ajta*. U množini označava razdoblje, npr. *st'a:ri c'ajti*. Vrijeme se mjeri **vur'o:m** (Uhr), koju popravlja **vur'a:r** ili **vurm'ajer** (Uhrmacher). **Ca:jg'ari** (Zeiger) su kazaljke, a kazaljka koja pokazuje minute naziva i **ca:jgar'ica**. Kada se kazaljke na satu poklope, kaže se da je *c'a:jgar na ca:jgar'ice*. Budilica je **v'eķer'ica** (Wecker). Izraz za 'stalno' je **f'ort** (fort).

8. Vrt i vrtne biljke

Prije nego se počne saditi, vrt se **št'ija** (stechen) lopatom koja se naziva **štij'ača**. U vrtu se sade, **fl'a:nci** (Pflanze), mladice, **parad'a:jza** (a. dij. Paradeis) i *paprik'e*. Uzgajaju se salata **endi:v'ija** (Endivie) i **pu:ter'ica** (But-

ter), zatim **krump'e:r** (a. dij. Krumpire), **karfij'o:l** (Karfiol), **k'e:lj** (Kohl), **petr'o:žil** (Petersilie) te **šp'arglin** (Spargel), kako se nazivaju mahune. Uz ogradu se sadi **rib'i:zlin / rib'i:zel** (Ribisel). Zelenjava za juhu naziva se i **gr'incajg** (Grünzeug). Biljke su se cijepile, **pełc'ale** (pelzen).

9. Ostale biljke

Cukor'ica ili **cukor'epa** (Zuckerrübe) je industrijska biljka iz koje se proizvodi **c'ukor** (Zucker). **R'ič'et** (a. Ritschert) je vrsta žitarice, **l'orber** (Lorbeer) je lovor. Začin je i **c'i:meč** (Zimt). Mljeveni korijen **ciko:rij'ę** (Zichorie) služi kao nadomjestak za kavu. **P'ełc'eri** su vrsta cvijeća (pelzen) **P'a:ma** (Baumwolle) je stari izraz za pamuk.

10. Obrada žita i brašna

Slama se slaže u **b'ale** (Ballen). Inače, u **bal'a:j** može biti i tkanina. Žito se **dreš'alo** (dreschen) u **drešmaš'i:ne** ili **dr'ešu** (Dreschmaschine). Za odvajanje žita od slame koristili su se i izrazi **moto:r'ajne** (Motor) i **maši:n'ajne** (Maschine). Žito se nosilo u mlin na **p'a:jtlin** (Beutelmühle), na **pa:jt'l'ajne**, prema glagolu **pa:jt'l'ati** (beuteln), prosijavati. Takvo se brašno naziva **pa:jt'l'ano**. Grubo mljeveno brašno za prehranu stoke je **šro:t** (Schrot), koji se dobiva **šro:t'ajnem**. Potonja riječ je glagolska imenica izvedena od glagola **šro:t'ati** (schroten).

11. Vinograd

Gor'ice su važno mjesto za Podravce. Danas gube na važnosti kao gospodarski resurs, no kućice u vinogradu, *kl'eti*, i dalje se nezamjenjiva mjesta odmora od uobičajenoga posla. Loza se **špr'ica** (spritzen) različitim sredstvima protiv korova i nametnika. Prskalica je **špr'ica** (Spritze) s nastavkom za raspršivanje, koji se naziva **m'uštuk** (Mundstück). Mješavina vode i sredstava za prskanje je **špr'ic**. Loza se **št'uca** (stutzen), obrezuje,

a veže *l'i:čem* ili pak **špa:g'om** (Spagat). Pri berbi se grožđe iznosi iz trsja i u posudama koje se nose na leđima, a nazivaju se **p'ute** (jnj., a., švic. Butte). Grožđe se **pr'eša** (pressen) u **pr'eše** (Presse). **Pr'eša** se drži u dijelu klijeti koji se naziva **pre:šn'ica**. Pri pretakanju na dnu bačve ostane **z'ēmf** (Senf). Za sumporenje bačvi koristi se **žv'epel** (Schwefel 'sumpor'). **Žvepl'ē:nka** je bila kutija za šibice.

12. Nazivi za muškarce i žene

Mlada djevojka, obično asocirana s gradskim oblačenjem i izvještačenim ponašanjem, naziva se **fra:jl'ica**. Gradske gospođe su **fr'a:jlę** (Fräulein 'gospođica'). Ovaj izraz, upotrebljen za domaće žene, negativno je konotiran. Pogrdni izraz za djevojku slobodnijega ponašanja je **fl'ička** (Flitscherl). Baka je *ma:jk'ica*, ali se nekada znalo reći i **gr'o:sa**, **grosb'a:ka** i **grosb'aba** (Großmutter). Iz gradskoga je govora preuzet izraz **fr'aję** (Freier), kojim se označava nepoznati muškarac ili netko tko ima izrazito mačističko ponašanje. **Frajer'ica** je izraz za samouvjerenu djevojku. Muška ili ženska prijetvorna ili/i svojevoljna osoba je **m'ustra** (Muster). Neoženjeni muškarac je **lęd'ičen** (ledig). Izrazi **dirind'ečko** i **dirind'ekla** (Dirn) rabe se za nestašnoga i pomalo agresivnoga mladića odnosno djevojku. **Fr'ędę** (Fremder) je odrpanac, a **frendę'ica** odrpanka. **Fřendę'ija** je skupni naziv za **fřend'ęre**, ali i za njihovo ponašanje. **Dr'o:tar** (Draht) je klošar. Izrazi za neradnika su: **l'ufter**, **luftr'aję**, **š'uft** (Schuft). Marljiva i spretna osoba je **fl'ajsik** (fleißig). Uhoda je **šp'iclin** (Spitzel). Imenjак po nadimku je **špicimejn'a:k**, a nadimak je **špicn'a:dem** / **špicna:d'imek** (Spitzname).

13. Osobna imena i etnici

Prema njemačkom izgovoru tvoreni su oblici imena *Stjepan* i *Franjo*. *Stjepan* je **Št'ef**, **Št'efek**, **Štef'ina** (Stefan). *Franjo* je **Fr'anc**, **Fr'ancek**, **Franc'ina** (Franz). Česi su **P'e:mci** (Böhme), a Nijemci **Šv'a:bę** (Schwabe).

14. Izgled

Za uspravnu se osobu kaže da je **štr'am** (stramm). Vitka je osoba **šl'ank** (schlank). Izgled tijela je **štat'u:ra** (Statur). Zgodna je osoba **f'eš** (fesch). Pogrbljena je osoba **pukl'ava** (buckelig). Blijeda je osoba **spla:j'ana** (bleich). Ako je netko moderno obučen i ureden, onda je **š'ik** (schick), odnosno **zr'iktan**, prema glagolu **zriktat'i se** 'urediti se' (richten). Za skladno obučenu osobu, obično djevojku ili dijete, kaže se da je **h'ercig** (herzig). Nemarno obučena osoba, koja obično i inače ne drži previše do reda, je **šlamp'ava** (a. schlamp) te se naziva **šlamp'avec** odnosno **šlamp'avka**. Iz gradskoga su govora prodrli izrazi **šm'i:nkə** (Schminke) i **šmi:nkə'ica** za osobe koje posebno drže do odijevanja.

15. Komunikacija i ponašanje

Osoba koja se pristojno ponaša ima **šl'i:fa** (Schliff). Prema nekome se može imati **rešp'ekta** (Respekt) odnosno može ga se **rešpekte:r'ati** (respektieren). Kada se nekada nekome čestitalo, reklo se da se **gratul'e:ra** (gratulieren). **Št'os** (Stoß) je šala, a **što:sat'i se** šaliti se. Za označavanje pomoći nekome preko svojih veza nekada se koristio glagol **ferce:r'ati** (verzieren 'uljepšati, nakititi'). Grditi nekoga kaže se **špo:t'ati** (spotten), a grdnja je **šp'ot** odnosno **špo:t'ajne**. U značenju 'koriti' rabe se i glagoli **feg'ati** (fegen) i **ši:mf'ati** (schimpfen). Izraz **dob'iti afl'oga** (Auflage 'dodatak') znači biti izgrđen. Rugati je **špo:tat'i se** ili **pošpota:vat'i se**. Inat je **tr'uc** (Trotz), inatljiva je osoba **trucl'iva**, a naziva se **trucl'i:vec** ili **trucl'i:vka**. Predbacivati nekome kaže se **truc'ati** (trotzen). Prigovarati je **cenket'ati** (zanken). **Co:pr'ati** (zaubern) je značilo čarati. **Co:pr'ajnem** su se bavile **coprn'ice** i **coprjn'a:ki**, a njihove su se čarolije nazivale **copr'ije**. Gatanje iz karata, graha, taloga od kave naziva se **šlo:g'ajne**, prema glagolu **šlo:g'ati** (schlagen). Glagol koji izražava ulizivanje je **šma:jlat'i se** (schmeicheln). Tražiti od nekoga besplatno kakav predmet ili uslugu je **fekt'ati** (fechten). Nenaplatiti od nekoga predmet ili uslugu je **še:nk'ati** (schenken). Zanimljivo je da se ovaj izraz koristi uglavnom u niječnom obliku, npr. *Pak mu n'e bom v'aldar š'e:nkal*. Udariti nekoga pod rebra je **hahn'oti** (hacken), a pljusnuti je **šup'iti** (schuppen). Čin pljuskanja je **š'upka**. Udariti koga se može reći i **štosn'oti** (stoßen). Kada se gurne

nekoga tko piše ili nosi nešto što se može razlijati ili pasti, kaže se da ga se **drukn'olo**, prema **drukn'oti**, **druk'ati** (drücken). Loš odnos prema nekome, uglavnom slabijem od sebe (djeci, starcima), označava se glagolom **pošika:v'ati** (schicken). **Kušuv'ati** (küssen) znači ljubiti, a **k'ušlec** (Kuß) je poljubac. **Kušuv'a:nec** je vrsta društvene igre u kojoj se sudionici suprotnoga spola moraju poljubiti onoliko puta koliko su se puta okrenuli na istu stranu. Ljubavnik je **š'oc** (Schatz), a ljubavnica **š'oca**. Osoba koja nešto tajno radi **žm'ukla** (schmuggeln), a naziva se **žm'ukleš**. Savjeti su **om'eld'ungi** ili **om'eldi** (Anmeldung 'prijava'). Obično se koristi u negiranoj sintagmi, npr. *Na:j ti m'ene da:v'ati nik'akve om'eldę.* Živcirati se kaže **seki:rat'i se** (sekkieren). Bahato se prenavljati je **špincit'i se** (Spitze). Glumatati je **špi:l'ati** (spielen), koje se obično koristi u izrazu *šp'i:l'ati d'a:mo, gosp'ona*. Za nekoga koga prati zla sreća kaže se da ima **p'eha** (Pech), odnosno da je **peh'ist**. Kada je nekome svejedno, onda mu je **ęg'a:l** (egal). Kada je netko zadovoljan što se nešto konačno dogodilo, kaže se da je **fr'o:** (froh), npr. *Bil'a je fr'o: kaj so kon'ačno ot'išli.*

16. Intelektualna aktivnost

Štude:r'ajne je i izraz za studiranje, ali u podravskim govorima ono se češće odnosi na duboko razmišljanje, promišljanje, prema glagolu **štude:r'ati** (studieren). **Grunt'ati** i **pregrunta:v'ati** (ergründen) su izrazi za razmišljati. **Bifl'ati** (büffeln) je pogrđan izraz za učenje bez razumijevanja, a **štre:b'ati** (streben) za intenzivno učenje. **Štr'e:ber** (Streber) i **štre:ber'ica** su pogrđni izrazi za pretjerano revnoga učenika i učenicu. Učenici koji bi izostali iz škole nazivani su **aps'enti** (absent). **Ša:c'ati** (schätzen) znači procjenjivati, ali i mjerkati. **Š'acman** (Schatzmann) je nekada bio procjenitelj.

17. Modaliteti

Izostanak ili nedostatak nečega ili nekoga označava se glagolom **fal'e:ti** (fehlen). Izraz kojim se označava da se nešto zbiva onako kako treba je

šikat'i se (schicken). Kada netko ima pravo ili obavezu učiniti ili dobiti nešto, kaže se da se ga to **gib'e:ra** (gebühren). Nešto se radi pod prisilom ili pod **m'us** (Muss). Moranje se izražava i glagolom **gilt'ati** (gelten). Nešto je sigurno ili **z'ih̄er** (sicher). Posložiti u red kaže se **pošlikt'ati** (schlichten). Nešto se radi brzo ili **šn'eł** (schnell). Izrazi za modalnost položaja su **fšr'ek** (schräg) 'ukoso, ukrivo', **na k'ant** (Kante) 'na brid' i **auzv'inklin** (aus dem [rechten] Winkel) 'ukoso'. Intenzifikatori su **g'anc** (ganz) u sintagmi *ganc n'o:vo*, te **f'ajn** (fein) i **f'est** (fest) u značenju 'vrlo, jako'.

18. Uzvici

Kada više ljudi podiže neki teži predmet, koristi se izraz **ho:r'uk** (hau ruck!). Zapovijed nakon odmora koja znači ustajanje i nastavak rada je **'auf** (auf). Ovaj se uzvik koristi, primjerice, kada se podižu motke sa zaklanom svinjom. Uzvik **apt'a:k** (Habt acht!) znači mirno. **K'uš** (kusch) je uzvik kojim se traži od drugoga da (za)šuti. **Šl'us** (Schluß) je uzvik za kraj kakvoga posla, a kao prijetnja uzvik da se prestane, obično sa svađom. Uzvik **v'eg** (weg) koristi se kada se nekome kaže da se makne. **R'iftik** (richtig) je izraz slaganja, potvrđivanja u značenju 'uistinu, stvarno'.

19. Odjeća i obuća

a) Muška odjeća

Tipični odjevni predmet podravskega seljaka je pregača, zvana **š'ulc** / **š'ulec** (Schürze). Za svečane prilike oblači se odijelo, **'ajncug** (Anzug). Na košulju se nosi(o) **l'a:jbec** / **l'a:jbek** (a. Leiberl 'majica'). Nekada su muškarci na šesirima imali vrpce koji su se zvali **pa:nkl'ini** (Bandel). Muškarci hlače pridržavaju držačima koji se nazivaju **ho:zentre:g'eri** (Hosenträger), a u mlađih govornika **ho:zn'iči**. Na otvoru na hlačama, **šl'icu** (Schlitz), nalazi se patentni zatvarač **ciferšl'us** (Zippverschluss). Hlače mogu imati držače oko ramena koji se zovu **tre:g'eri** (Träger). Odgovarajuće hlače su **tre:ger'ice**. Starinske jahaće hlače su **rajt'oze** (Reithose).

Nekada se nosio kaput zvan **t'ušlin** (Tuchel). U novije vrijeme nose se **j'akne** (Jacke), **vindij'akne** ili **vinter'ice** (Windjacke). Dječaci nose **špil-h'oze** (Spielhose). Gospoda su u svečanim prilikama nosila kaput **fr'ak** (Frack), a na glavi šešir **cil'inder** (Zylinder). U vojsci se nosila **mund'u:-ra** (Montur), što je i šaljiv naziv za neobičnu odjeću. Danas se umjesto *škril'a:ka* nosi kapa sa **š'iltom** (Schild), odnosno **šilter'ica**, **šiltk'apa** ili **šilt'ača**. Na brkovima se za vrijeme spavanja nosila **brkb'i:nda** (Schnurrbartbinde). Naočale su *oč'a:lę*, odnosno nekada neutralno, a danas pogrdno **cvik'eri** (Zwicker). Noviji izraz iz govora mladih je **cv'iksi**. Osoba koja nosi naočale naziva se pogrdno **cviker'a:š** ili **cviker'aš'ica**. Odjeća se vješa na **auf'enger** (Aufhänger) i odlaže u ormar.

b) Ženska odjeća

Bl'u:za (Bluse) je ženski odjevni predmet, koji odgovara muškoj *rob'ače* i nosi se na gornjem dijelu tijela. Bluza može imati čipke koje se nazivaju **šp'ice** (Spitze). Ovratnik na **bl'u:ze** ili *rob'ače* je **kr'a:glin** (Kragen). Ovaj može biti **št'e:rkan**, odnosno učvršćen otopinom koja se naziva **št'e:rka** (Stärke). Vrsta kaputa bio je i **j'aklin** (Jacken). Ženska je pregača **frtun / f'ortun / f'ertun** (Vortuch). Haljina je **kl'a:jda** (Kleid), a pojas na njoj **g'urt** ili **g'irtlin** (Gürtel). Suknja je **š'o:s** (a. Schoß), koja može imati **fa:ldę** (Falte). Suknju se može **nafa:ld'ati** (falten) ili **plise:-r'ati** (plissieren). Kombinacija **š'o:sa** i kaputića je **kost'i:m** (Kostüm). Za kupanje se koristi **badękost'i:m** (Badekostüm) ili, u novije vrijeme, **b'adič**. Ženski kućni ogrtač je **šl'afrok** (Schlafrock). Mladenka može na vjenčanoj haljini imati **šl'ęp** (Schleppe), a na glavi veo koji se naziva **šl'ađer / šl'a:r** (Schleier). Vrsta dječje haljine preuzeta iz Austrije bila je **dindr-l'ica** (Dirndlkleid). Kosa može biti svezana u **p'unt** (Bunt) i pričvršćena ukosnicama koje se nazivaju **or'o:dli** (Haarnadel). Moderne ukosnice su **šp'a:nge** ili **špa:ng'ice** (Spange). Kosa može biti zategnuta i kolutom koji se naziva **r'ajf** (Reif) ili pak okićena vrpcom za koju se rabi izraz **m'ašlin** (Masche). Kosa se može vijati, **vikl'ati** (wickeln), uz pomoć valjčića koji se nazivaju **vikl'eri** (Wickler). Nekada se kosa **bręn'ala** (brennen 'paliti') uz pomoć pomagala koje se nazivalo **br'ę:nšlin** (Brennschere) ili **bręn'a:jzlin** (Brenneisen). Na ušima se nose **ri:nč'ice** (Ohrring). Čarape su **št'omfe**

(jnj. Stumpf). Podvezice su **štripa:nkl'ini** (Strumpfbandel). Tanke, plitke čarape nazivaju se **z'okne** (Socken). Od dugotrajnoga nošenja odjeća se može **znu'ati** ili **ponuc'ati** (nutzen). Mrlja na odjeći je **fl'eka** (Fleck); odgovarajući pridjev glasi **fl'ekav**, a glagol **zaflekat'i (se)** 'umrljati (se)'. Uska je odjeća i obuća **kn'ap** (knapp).

c) Obuća

Papuče, **šl'ape** (Schlappen) nose pripadnici oba spola, a poludoboke **firtle** (Viertelschuh) i **št'ikle** (Stöckelschuh) samo žene. Muškarci su nosili nazuvke koji se nazivaju **gama:šl'ini** (Gamasche). Teške, visoke cipele nazivaju se **go:jzer'ice** (Goiserer). Na potplatama cipela nosili su se **cv'eki** (Zwecke), a na vrhovima **špicpl'eji** (Spitzblech). **Komoč'uji** (Kommodschuh) su vrsta finih cipela. Cipele se **boks'ajo s b'oksom** (Wachs), mažu kremom za cipele. Cipele se i **glanc'ajo** (Glanz), lašte. Cipele je nekada izrađivao **š'ustar** (a. Schuster) u **šuster'aju** (Schusterei), a danas ih uglavnom samo popravlja. Obrt se naziva **šustar'ija**. Djeca su se sklizala ili **šličuj'ala**, a klizaljke su **šlič'uje** (Schlittschuh).

d) Tkanine

Št'of (Stoff) je opći izraz za tkaninu, a poseban za sukno. **Cv'ilik** (Zwillich) je također vrsta tkanine, a predmet sašiven od toga materijala je **cvil'ičen**. Materijal je i **c'ajg** (Zeug), a predmet sašiven od njega je **cajg'e:ni**. Grubo platno je **c'elt** (Zelt), a odgovarajući predmeti su **čelt'e:ni**. Materijal **filc** (Filz) koristi se pri izradi šešira. Tkanina za stolnjake je **l'ajneņ** (Leinen), na kojem se *našiv'a:va*. **Žl'i:fta** (Schlichte) je ljepljiva tvar koja se koristi za ravnanje konca kada se **žl'i:fta** (schlichten). Materijal koji se umeće kao toplinski izolator u odjeću ili obuću naziva se **futer** (Futter), pa npr. **j'akna** (Jacke) može biti **fu:tr'ana**.

e) Obrada tkanine

Krojač je **šn'a:jdar** (Schneider), a krojačica **šna:jdar'ica**. Radionica je **šnajdər'aj** (Schneiderei), a vrsta djelatnosti **šnajdar'ija**. Dva komada

tkanine mogu se **priheft'ati** ili **zaheft'ati** (heften) pribadačama koje se nazivaju **špen'a:dli** (Spennadel). Otpad od tkanine kod šivanja naziva se **'apšus** (Abschuss). Ako se dio tkanine skrati, kaže se da se **apc'iga** (abziehen). Prošivati se kaže **šte:p'ati** (steppen), za što se koristi konac zvan **štops'a:jda** (Steppseide) ili **štepsv'i:la**. Krpanje rupa na tkanini naziva se **što:p'ajne**, prema glagolu **što:p'ati** (stopfen). Tkanina se prije **pe:gl'ajna** (dij. begeln, bögeln) **pe:gl'om** (dij. Begel, Bögel) može navlažiti, **nafajt'ati** (feuchten). Vrsta puceta su **drukn'efi** (Druckknöpfe), a **zije'r'ica** (Sicherheitsnadel) je sigurnosna igla.

f) Ručni rad

Žena koja kukiča ili **j'e:kla** (häkeln) je **jekl'a:jla**, pri čemu koristi pomagalo koje se zove **jekn'a:dlin** (Häkelnadel). Pletilja, **štrik'a:jla**, plete, **štr'ika** (stricken). U podravskih je žena posebno raširena vrsta ručnoga rada **šli:ng'ajne** (schlingen). Uzorci ili **m'ustrę** (Muster) se kopiraju ili **fodruk'ajo** (vordrucken) na platno. Platno na kojem se **šl'i:nga** napinje se na **tr'om** (Trommel). Predmeti izrađeni šlinganjem nazivaju se skupnom imenicom **šlinger'aj**. Ubod iglom je **št'ij** (Stich).

g) Boja i bojanje

Nekada se bojanjem tkanine bavio **farb'a:r** (Färber). Toponim u Đurđevcu: **Farb'a:rov br'e:g**. Sredstvo za **fa:rb'ajne** (färben) je **f'a:rba** (Farbe). Posebna boja za uskršnja jaja, **pi:san'ice**, je **farb'i:lek**. Osim izvornoga značenja koje se odnosi na premazivanje bojom, glagol **fa:rb'ati** u prenesenom smislu znači 'varati, zavaravati'. Kada boja izblijedi, kaže se da **apš'i:sa** (abschießen). Kada se za ženu kaže da se **f'a:rba**, znači da boji kosu. Ako se **m'a:jla** (malen) ili **m'ažę**, znači da koristi **šm'i:nko** (Schminke). **M'a:ljar** (Maler) je soboslikar. Predmet kojim se nanosi boja na površinu zove se **p'ę:nzlin** (Pinsel). Slikarsko je postolje **štafel'aj** (Staffelei). Smeđi je predmet **br'aon** ili **bra'onast** (braun). Ako je nešto obojano raznobojnim prugama, kaže se da je **šate:r'ano**, prema glagolu **šate:r'ati** (schattieren). **C'inkvajz** (Zinkweiß) je bijela slikarska boja.

20. Jelo

Jutarnji je obrok *r'u:ček* ili rjeđe, **fr'uštuk** (Frühstück). Prijepodnevni obrok radnika i službenika naziva se **g'ablec** (Gabelfrühstück). Kada je netko podstanar ili najamni radnik, može kod domaćina dobiti i hranu koja se naziva **k'o:šta** (Kost). Komplet pribora za jelo je **'ešcajg** (Esszeug), inače omiljen poklon mladencima, a komplet za jednu osobu **bešt'e:k** (Besteck). Zaprška je **'ajnpren** (Einbrenn), a gusta juha od povrća je **č'ušpajz** (Zuspeise). U juhu se stavljaju valjušci **mu:dl'ini** (Nudel). Kao prilog serviraju se okruglice **kn'e:dli** / **kne:gl'ini** (Knödel). Procesni termičke obrade jela su **di:nst'ajne**, prema **di:nst'ati** (dünsten), **te:mf'ajne**, prema **te:mf'ati** (dämpfen), i **poh'ajne** / **pov'ajne**, prema **poh'ati** / **pov'ati** (gnj. bachen). Pri pripremi mesa za **poh'ajne** ono se valja i u **pr'e:zle** (Brösel). Sok od mesa je **s'aft** (Saft). Postupak punjenja mesa ili kolača naziva se **fi:l'ajne**, prema **fi:l'ati** (füllen). Mehanička obrada mesa je **faše:r'ajne** 'mljevenje', a meso se **faš'e:ra** (faschieren) u **flajšmaš'i:ne** (Fleischmaschine). Mljeveni odrezak naziva se **faše:r'anec**. Svježe meso je **friške:t'ina** (frisch). Odrasci su **šn'icli** (Schnitzel). Meso može biti **r'eš** (resch) pečeno, hrskavo. Sušena slanina je **šp'ek** (Speck), a jedna vrsta **šp'eka** je **hamb'urger** (Hamburger). Sušeni svinjski but je **š'unka** (a. Schunken). Kobasičarski su proizvodi **pr'e:zvušt** (Presswurst), **j'e:ger** (Jäger), **par'i:zer** (Pariser), **šunk'er'ica**. Pri nadijevanju kobasica koristi se sprava *čurk'a:lin* ili **špr'iclin** (Spritze). Hljeb kruha je **štr'uca** (Strutzen). Peciva su **že:mle** (Semmel), **ka:jzer'ice** (Kaisersemmel), **per'e:ci** (Bretzel). Kvasac je **g'erma** (Germ). Vrsta kašice koja se kuha na mlijeku naziva se **gr'e:s** (Gries). Od brašna se proizvode i kolači **kifl'ini** / **kifl'i:nci** (bav., a. Kipfel) i **b'uftli** (Buchtel). Za poklade se peku **fa:nki** (madž. *fank* ← njem. *Pfannkuchen* 'kolač pečen na tavi'), a za Božić **k'ongluf** (Guggelhupf). Tradicionalni specijalitet je i savijača sa sirom (ili jabukama, makom) koja se naziva **štr'ukli** (Strudel). Kao sladilo koristi se **c'ukor** (Zucker). Kolači ili napitci se **cuk'ore** (zuckern), a mogu se i **zacukor'iti** i **prećukor'iti**. Zamjensko sladilo za **c'ukor** je **cukorl'i:n**. Šećer za posipanje kolača je **št'aub** (Staubzucker). Maslac je **p'uter** (Butter), a slatko tučeno vrhnje **šl'ag** (Schlag). Kolači s kremom su **indija:n'eri** (Indianer) i **šneñ'okli** (Schneenockerl). Kruh i kolači režu se na **šn'ite** (Schnitte), a kolači se **šnit'ajo**. Guska se **š'o:pa** (a. schoppen) 'tovi', a u prenesenom

se značenju mogu **šo:p'ati** i ljudi. Kada neko jelo uspije, kaže se da se je **trɛf'ilo** (treffen). Kada se kuha, jelo se može **šno:f'ati** (a. schnofeln), njušiti, a ako i prija, kaže se da **šm'ɛka** (schmecken).

21. Piće

Mlado vino koje nije provrelo zove se **m'ošt** (Most). Vrste vina su **r'izling** (Riesling) i **š'iler** (Schilerwein). Mješavina vina i vode je **gɛm'išt** (gemischt). Gutljaj je **c'u:g** (Zug), a izraz za pijenje alkohola je **cug'a:jnɛ**. Alkoholičar je **c'u:gɛr** ili **c'u:goš**, a potajni alkoholičar **špajzpij'a:nec**. Za pripitu se osobu kaže da je u **šv'ungu** (Schwung). Na proštenjima se pio, i ponovno se pije **gv'ɛrc** 'medica' (Gewürz 'začini'). Talog od turske kave je **s'oc** (Satz). Nazivi za pivo variraju prema tržišnoj ponudi. Tako se već nekoliko godina mogu naručiti ili kupiti **budv'ajzɛr / b'udič** (Budweiser), **k'a:jzɛr** (Kaiser) ili pak **g'ɛ:zɛr** (Gösser).

22. Životinje

Donji dio podbrada krave je **fl'a:m** (Flaum). Svinja se može klati pod **š'ulɛr** (Schulter 'rame'). Vrsta goluba je **rink'a:č** (Ringeltaube). Osoba koja pokapa strvine je **š'intar** (Schinder), a mjesto gdje se to odvija je **šinta:rn'ica**.

23. Drvo

Drvo se obično dovozi iz šume, a kada je obrađeno za transport mjeri se mjerom koja se naziva **kl'after** (Klafter). Određena količina drva na koju je imalo pravo pojedino kućanstvo za vrijeme Vojne krajine zvala se **av'a:jzung** (Anweisung). Svjetla pruga u šumi naziva se **štr'a:jsa** (Straße). Obradom drva i izradom namještaja bavi se **t'išlar** (Tischler), a njegova je radionica **tišler'aj** (Tischlerei). **Tišlar'ija** je skupni naziv za drvene okvire prozora i vrata u kući. U **tišler'aju** se **h'o:bla** (hobeln) odnosno blanja,

pri čemu se koriste **oblib'ank** (Hobelbank), stolarski strug, i **h'oblič** (Hobel), blanja. Ostaci drva pri **ho:bl'ajnu** nazivaju se **hobl'i:jne**. Za risanje po drvu **t'išlar** koristi pisalicu **fl'a:jbaz** (Bleiweiß), što je ujedno i stilski obilježeni naziv za olovku, a i pisalicu općenito. Naziv za tintenu olovku je i **tintošt'if** (Tintienstift). Vršak olovke je **šp'inec** (Spitze). Pri brušenju drvenih površina, **šmirgl'a:jnu**, prema glagolu **šmirgl'ati** (schmirmeln), koristi se **šm'irglin** ili **šm'irgel** (Schmirgel). Izradom ukrasa u drvetu ili od drveta, **draks'a:jnem**, prema glagolu **draks'ati** (drechseln), bavi se **dr'a:ksar** (Dechsler). Tokariti se kaže i **drej'ati** (drehen). Krovopokrivač koji izrađuje i drvene krovne konstrukcije je **cim'erman** (Zimmermann). **K'a:jl** (Keil) je klin. **Šp'ula** (Spule) je drveni svitak za namatanje konca. Drvena motka koja služi za ograđivanje drva pri prijevozu kolima naziva se **št'iclin** (Stütze). **Špr'ajci** (Spreize) su pak drvene motke za potporu, primjerice pri gradnji. Izraz za udaranje po drvenoj podlozi je **klo:p'ati** / **klop'iti** (klopfen).

24. Metal

Obradom metala nekada se bavio **šp'engler** (Spengler), limar, da bi ga malo-pomalo zamijenio **šl'o:(j)sar** (Schlosser), bravar. Obojica se služe različitim kliještima koje se nazivaju **c'a:nge** (Zange), a posebna vrsta su primjerice **cvikc'a:nge** ili **špic'a:nge**. Lim je **pl'ej** (Blech), a predmet od lima je **pl'ejnat**. Vijak je **š'araf** (a. Schrauben), matica **m'uter** (Mutter), a odvijač **šarafc'i:ger** (a. Schraubenzieher). Vijati vijak u maticu je **šara:f'iti**. Navoj na matici i vijku je **gv'int** (Gewinde). Lemiti je **lo:t'ati** (löten), a u prenesenom značenju **nalo:tat'i se** znači 'omazati se, zaprljati se'. Zakivati se kaže **ne:t'ati** (nieten), a zakovice su **n'e:ti** (Niet). Variti je **šva:s'ati** (schweißen). U prenesenom smislu **našva:sat'i se** znači 'napiti se'. **H'a:kli** (a. Hagl) su metalne kuke, a kada se nešto takvom kukom zakvači, kaže se da se **zah'a:kla**. Metalna stezaljka naziva se **kl'e:ma** (Klemme). **Rasjn'e:dlin** / **rajsn'e:glin** (Reißnagel) je čavlič sa širokom glavom. **Št'a:nga** (Stange) je obično metalna motka, za razliku od drvene, koja se naziva *b'ota*. Opruga je **f'e:der** (Feder). Metalni dio rasklopivoga noža, **fidermes'era** (Federmesser), naziva se **kl'i:nga** (Klinge). **Šla:jf'ati** (schleifen) znači brusiti,

a krema za brušenje je **šlajfp'asta** (Schleifpaste). **Šp'a:neŕ** (Spanner) je stroj za obradu metala, a **špa:n'ati** (spannen) znači natezati.

25. Električna struja

Utičnica je **štekd'o:za** (Steckdoze), utikač **št'ekęer** (Stecker), a prekidač **š'alter** (Schalter). Za umetanje utikača u utičnicu koristi se izraz **prištekl'ati** ili **zaštekl'ati** (stecken). Na krovu se nalazi **št'ender** (Ständer), metalno postolje preko kojega se struja iz javne mreže dovodi u kuću. Kratki spoj je **k'uršlus** (Kurzschluss), riječ koja se koristi i u prenesenom značenju za nesporazum u komunikaciji.

26. Kretanje i prijevoz

Nekada se putovalo **c'u:gom** (Zug) s **b'anofa** (Bahnhof). U današnje se vrijeme uglavnom koriste izrazi **vl'a:k** i **kolodv'o:r**. Vlak se kreće po **šin'a:j** (Schiene), koje čine **štr'ekko** (Strecke). Prugu je održavao **štręk'a:r**, a čuvao **vakt'a:r** (Wächter), koji je imao kućicu **vakt'a:rno**. Vozna karta se **cv'ika** (zwicken). Šaljivi izrazi za pješaćenje u kojima se spominje riječ **c'u:g** su **cipełc'u:g** i **štafe:tlinc'u:g** / **štake:tlinc'u:g**. Početkom 20. stoljeća u Ameriku se putovalo **š'i:fom** (Schiff). Za vožnju po snijegu su se koristili **r'o:dli** (Rodel). Gospoda su se vozila u jednopregu koji se nazivao **ajnšp'e:neŕ** (Einspänner). **C'ugli** (Zügel) su uzde od kože kojima se upravlja konjima, a **s'ic** (Sitz) je sjedalo u vozilu (kolima ili automobilu). Voziti se prema nazad je vožnja u **r'ikverc** (rückwärts). Kolima se išlo **cur'ik** ili **cur'uk** (zurück), što su ujedno i uzvici konjima. Takvo kretanje je i **curik'ajne**, prema **curik'ati**. Prijevoz je **for'inga** (fahren), a prijevoznik **foring'a:š**. Djelatnost kojom se **foring'a:š** bavi je **foring-aš'ęjne**, prema glagolu **foringaš'iti**. Vozač zaprežnih kola je **f'urman** (Fuhrmann). Kolica za prijevoz betona su **jap'a:neŕ** (Japaner), a veliki teretni kamion s prikolicom **šl'epęer** (Schlepper). **Šlep'ati** (schleppen) znači vući pomoću užeta, ili u prenesenom značenju, nevoljko voditi nekoga sa sobom u društvo. Osoba koja se **šl'ępa** je ona koja se nameće

ili pak ne plaća piće u društvu. **Šla:js'ati** (schleusen) znači vući nešto tako da dodiruje podlogu, npr. drva u šumi. Pritom treba pripaziti da se ne skrene s ceste u **št'urc** (Sturz). Glagolom **forik'ati** (vorrücken) označava se užurbano kretanje, a glagolom **forši:b'ati** (vorschieben) ubrzano kretanje amo-tamo. Za početak nagloga kretanja koristi se glagol **ru:kn'oti** (rücken). Nekada su šegrti **v'a:ndrali** ili **la:ndr'ali** (wandern), a danas se može skitati bilo tko. **Vandr'avec** / **vandr'avka** su pogrdni izrazi kojima se nekome predbacuje skitnja. Za nemirnu osobu sklonu skitnji kaže se da je **vandr'asta**. **R'ajzər** i **luftr'ajzər** su pogrdni izrazi za nevaljale osobe; negativno značenje potječe od činjenice da se takve osobe ne mogu skrasiti na jednome mjestu. Kada se za osobu kaže da ide na **luftr'ajzə** (Luftreise), znači da ide u skitnju. Neutralni, stari izraz za putovati je **rajzuv'ati** (reisen). Prenocište za putnike je bio **kvart'e:r** (Quartier). Osoba koja je gdje noćila zvala se **kvarter'a:š**. Vanjska guma od bicikla je **m'antlin** (Mantel), a unutarnja **šl'auf** (Schlauch). Ako se guma probuši, lijepi se **gumile:z'ungom** (Gummilösung). **Špance'e:r** i **špance:rung** (Spaziergang) su izrazi za šetnju, a **špance:rat'i se** (spazieren) znači šetati. U kulturološkom smislu šetnja je aktivnost koju su si mogla priuštiti samo gospoda, a i danas se često komentira da onaj tko ide u šetnju *n'e:ma pametne:š'ęga p'osla*. **Štrap'a:c** (Strapaze) je naporan posao povezan s puno kretanja. Odgovarajući glagol glasi **štrapace:r'ati** (strapazieren). Zaustaviti nekoga u kretanju je **haltuv'ati** (halten). Mimoići se kaže **krajc'ati** (sich kreuzen).

27. Automobil

Tijekom posljednjih pola stoljeća automobil se nametnuo kao najvažnije prijevozno sredstvo. U ovom području vrlo je velik broj germanizama koji se odnose na pojedine dijelove automobila i na pojedine radnje. **Anl'asər** (Anlasser) je pokretač motora, **'auspuj** / **'auspuh** (Auspuff) ispušnik, a **f'elga** (Felge) naplatak na kotaču. **Fęrg'a:zər** (Vergaser) je rasplinjač, **gętr'i:ba** (Getriebe) mjenjač, **k'ilę** (Kühler) hladnjak, **k'uplung** (Kupplung) spojka. Sužena cijev ili sapnica u motoru naziva se **d'i:za** (Düse). **Štosd'ęnfer** (Stossdämpfer) je odbojnik. **K'urbla** (Kurbel) je bila okretaljka, ručica na motoru, kojom se **kurbl'alo** (kurbeln). **Br'ę:nza** se (bremsen), kočii, **bręnz'o:m** (Bremsen). Mijenjati brzine je **šalt'ati** (schal-

ten). Kada se isprekidano pale i gase svjetla, kaže se da se **bl'ica** (blitzen). Spustiti svjetla na automobilu je **ablend'ati** (abblenden).

28. Obrt

Za ljude koji se bave nekim poslom, »biznisom«, kaže se da **ter'ajo š'ęfta** (Geschäft). Stručnjak u svom poslu, struci, **f'ahu** (Fach), naziva se **f'akman** (Fachmann). U negativnom kontekstu ova riječ može imati i negativno značenje. Obrtnici određene struke nekad su se udruživali u udrugu koja se zvala **c'ej** (Zeche). Obrtnik je **m'a:jstor** (Meister), a žena mu je **ma:jstor'ica**. Vrlo sposoban obrtnik je **m'ęster** (Meister), a njegov rad **męstr'ija**. Potonji se izraz u šaljivom smislu upotrebljava i za muško spolovilo. **M'a:jstor** obično radi, **ma:jst'ori**, u **veršt'atu** (Werkstatt). Izraz **ma:jstor'iti** upotrebljava se i u šaljivom značenju za djecu kada čine kakve nepodopštine. Osoba uvježbana u nekoj aktivnosti je u **gr'ifu** (Griff) ili ima nešto u **gr'ifu**. Složeni postupak ili radnja je **k'umst** (Kunst). Ovaj se izraz češće koristi u niječnoj sintagmi, npr. *Pak to n'e:ję nikak'o:v k'umst*. Stručnjak koji radi izvan slobodnog vremena i bez službene dozvole radi u **f'ušu** (Pfuscher). Loš stručnjak je **f'u:šar** (Pfuscher), a loše obavljen posao je **sf'u:šan**, prema glagolima **fu:š'ati** / **sfu:š'ati** (pfuschen). Naučnik je nekada bio **l'ęrpuj** (Lehrbube), izraz koji se danas upotrebljava kao šaljiva inačica izraza nestaško.

29. Mjere

Četvrt je **frt'a:l** (Viertel), a može se odnositi na površinu (*frt'a:l r'a:li*), vrijeme (*frt'a:l vur'ę:*) ili količinu (*frt'a:l kr'uva*). **Kl'after** (Klafter) je mjera za posječeno drvo. Slama ili tkanina složena je u **b'alo** (Ballen). **P'ušel** / **p'ušlek** / **p'ušlin** (jn. Büschel) je kitica cvijeća, mladica biljaka ili lišća mrkve ili peršina. U **št'o:su** (Stoß) ili **b'untu** (Bund) 'svežnju' mogu biti novine. U **pakl'inu** (a. Packerl) je više kutija šibica. **P'a:r** (Paar, paar) označava dva ili nekoliko bića ili predmeta. **F'iclin** ili **ficlek** (reg. Fitzel) je komadić nečega, npr. zemlje, tkanine. Čokolada se

može prodavati i jesti na **šta:ng'ice** (Stange), a kolači ili kruh se režu na **šn'ite** (a. Schnitte).

30. Posude i predmeti u kojima se nešto nosi ili drži

Staklene posude za tekućinu su **fl'ajša / fl'aša / flaš'ica / flaš'i:čka** (Flasche). **Fl'aša** se čepi **štopl'inom** (Stoppel). Od debljega stakla napravljen je **kr'iglin** (Krügel). Manji lončić je **s'ajtlek** (Seidel 'mjera za tekućinu, 1/3 l'). Čašica iz koje se pije žestoko piće je **št'amprl** (Stamperl). Niski lonac za kuhanje je **ra:jn'ica** (Reindl), a široka limena zdjela koja služi za miješenje tijesta ili pranje suda je **v'a:jglin** (Weidling). Pociščani premaz na posudu naziva se **c'inja** (Zinn). Komplet porculanskog posuđa za jelo je **špajzšerv'i:s** (Speiseservice). Za vađenje vina iz lagva koristi se tikva koja se nazva **c'u:k** (Zug). Sanduk za boce, obično pive, je **f'aslin** (Faßl 'bačva'). Šećer, brašno ili sol drže se u **p'iksi**, a duhan u **d'o:ze** (Dose). **P'ikslin** (Büchse) je pernica. **P'iksa** je i pogrdni izraz za glavu, npr. u izrazu *dob'i:š po p'ikse*. Posuda za oblikovanje kolača je **m'o:dlin** (Model). U **p'ute** (Butte) se nosi grožđe tijekom berbe. U **mort'a:lke** se miješa **m'ort** (Mörtel). Noćne posude su **š'ěrblin** (dij., zsmj. Scherbel) i **lokš'e:r** (Nachteschirr). U **vaštr'oku** (Waschtrog), nekada limenom, danas plastičnom, moči se i pere rublje ili kupaju djeca. Za zalijevanje cvijeća koristi se **šprick'a:nta** (spritzen). **Škrn'e:clin** (Stanitzel) je papirnata vrećica bez ručki i tuljac za sladoled. U šaljivom značenju ovaj se izraz koristi i za fizički slabog muškarca, npr. *Pak n'e:smo škrn'e:cli, neg d'ečki*. U **gelt'ašu** (Geldtasche) ili **šetrol'inu / šajtrol'inu** (Schreibtafel 'pločica za pisanje') se nosi novac, a **futr'o:la** (Futteral) je predmet u kojem se drže naočale, ključevi i sl. Pletena torba za nošenje namirnica je **c'ekę** (Zecker), a naprtnjače su **br'o:cak** (Brotsack), platnena, manja, i **r'uksak / r'upsak** (Rucksack). Kovčeg za putovanje je **k'ufę** (Koffer), a **kufę'a:š** je pogrdni izraz za doseljenika.

31. Trgovina

Prije nego se uđe u trgovinu, obično se pogleda što ima u **auzl'ogu** 'izlogu' (Auslage). Ako roba nije na policama, onda je možda na **la:g'ęru**

(Lager) odnosno u skladištu. Prvoklasna roba je **ajnc 'a:** (eins a). Jeftinija je roba s **fel'ęrom** (Fehler). U trgovini tekstila mogu se kupiti **r'esli** (Rest). Za robu se kaže da **k'o:šta** 'stoji' (kosten) određeni iznos. Nabava i prodaja robe naziva se **lifr'a:jņę / lifęruv'a:jņę**, prema glagolu **lifr'ati, lifęruv'ati** (liefern). Dobavljači su **lifęr'anti** (Lieferant). Mješovita roba je nekada bila **kr'a:ma** (srvnj. kram), što je danas izraz za nekorisne, obično stare stvari. **Kra:m'ari** (dij. Krämer) su bili trgovci mješovitom robom, a danas prodavači nekvalitetne robe. Riječ se spominje u poslovice: *Dok beđ'a:ki im'ajo nov'a:c, i kra:m'ari t'r:žę.* Povrće, mliječni proizvodi, a djelomice i odjeća i obuća prodaju se na **pl'acu** (Platz), a stoka na *pij'acu*. Drvene konstrukcije na kojima se izlaže roba za prodaju su **št'anti** (Stand). Za svježe se povrće kaže da je **fr'i:ško** (frisch). U davnini su Podravci za plaćanje koristili **gr'ošč** (Groschen), **krajc'arę** (Kreuzer), **seks'ęre** (Sechser), **cvanc'igę** (zwanzig). Novine, **cajt'ungi** (Zeitung), prodavali su se u drvenom kiosku, **bar'ake** (Baracke). Prodavao ih je **barak'a:r** ili **barak'a:rka**. Iako za Podravce vlada stereotip da su škrti, oni smatraju da su **šp'a:rni**, te rado **špa:r'ajo** (sparen). Kada im netko duguje kakvu uslugu ili robu, kaže se da kod te osobe **im'ajo g'u:t** (gut haben). Kada je u pitanju nevoljko plaćanje (zbog visoke cijene ili kojega drugoga razloga) riječ je o **colt'a:jnu**, prema glagolu **colt'ati** (zahlen). Izrazito negativan izraz je **ra:jt'ati** (jnj. dij. ver-reitern 'prosiljavati'), koji se odnosi na trošenje nemilice, a osoba može biti rastrošna kao **rajt'a:rska kob'ila**. Uobičajena prodaja vlastitih i tuđih poljoprivrednih proizvoda naziva se **švęrc'a:jņę**, prema glagolu **švęrc'ati** (schwärzen). **Švęrcęr'ica** (Schwärzer) koja sjeda u vlak u Podravini stigavši u Zagreb postaje »kumica na placu«. **Šv'ęrcęr** je negativno obojen pojam, a označava krijumčara. Kada se voze bez vozne karte u vlaku ili tramvaju, Podravci se **švęrc'ajo**. Nakon kupovine u inozemstvu, može se dobiti povrat poreza koji se naziva **męrvęrtšt'ojer / męrvęrtšt'ojer / męvęrtšt'ojer** ili idiolektalno **m'ęlvęl** (Mehrwertsteuer). Ukrasti se kaže i **fasn'oti** (fassen).

32. Gostionica

Bert'ija / berc'auz (Wirtshaus) je već stoljećima omiljeno mjesto u kojem Podravci i Podravke provode slobodno vrijeme. Vlasnici su **ber-**

t'a:ši (Wirt) i **bertaš'ice**, uz koje poslužuju i **kełn'eri** (Kellner) i **kełner'i-ce**. Natkonobar je **'o:ber** (Ober). Stol se može rezervirati, **bežęce:r'ati** (besetzen). Slobodan stol ili stolica je **fr'aj** (frei). **C'ej** 'račun' (Zeche) se obično plaća za cijelo društvo, a **kełner'o:m** se ostavlja **tr'ingelt** (Trinkgeld). Iz **bertij'ę**: se ne izlazi prije **fajer'unta** (Feierabend). Omiljeno mjesto za boravak u **bert'ije** je **š'ank** (Schank). U **bert'ije** se **l'umpa** ili **lump'uje** (lumpen). Ondje je uvijek buka, **l'a:rma** (Lärm), jer netko **l'a:rma** (lärmen). Dame koriste pri pušenju pomagalo koje se naziva **mušt'ikla** (Mundstück), a muški mogu pušiti iz **fa:jf'ę**: (Pfeife), **fa:jf'ati**. Duhan potpaljuju upaljačem koji se naziva **f'ęcajg** (Feuerzeug). Danas se puše uglavnom **cigare:tl'ini** (Zigarette).

33. Vojska

Izrazi koji se odnose na vojno nazivlje potječu iz vremena Vojne krajine i danas su uglavnom zastarjeli. **Sold'a:t** (Soldat) je vojnik, a **sold-ač'ija** vojska. Nekad su **sold'a:ti ajnri:k'ali** (einrücken), bili novačeni. Tijekom obuke su vježbali, **egzerce:r'ali** (exerzieren), a u svečanim prigodama **parade:r'ali** (paradieren). Kada su stajali u stavu mirno, bili su **apt'a:k** (Habt acht!). Ako su bili promaknuti, **vanze:r'ali** (avancieren), dobili bi oznaku čina, **št'ę:rno** (Stern). Čitali bi im, **frle:z'ali** (verlesen), zapovijedi, **be'ę:le** (Befehl). **Sold'a:ti** su išli kući na **url'a:b** (Urlaub). Često su ih **muštr'ali** (mustern), maltretirali. Nekada su **sold'a:ti fasu-v'ali** (fassen), dobivali, osobne potrepštine, a danas se **fasuj'o**: batine. Kada su bili na položaju, često su ležali u **ša:nc'e**: (Schanze). Topnici, **kano:n'eri** (Kanonier), su pucali iz topova, **kan'o:nov** (Kanone). Teški topovi nazivali su se **męrz'eri** (Mörser). Izraz **m'ęrzę** koristi se i danas, uglavnom u negativnom značenju, za jakog i velikog čovjeka. **Sold'a:ti** su se sklanjali, **dekuv'ali**, u zaklon, **d'ękung** (Deckung). Ponekad bi među njih pala ovojnica od granate, **'ilza** (Hülse). Ranjenike se nosilo na **fęltrag'a:j** (Feldtrage). Pješaci su bili **fanter'isti** (Infanterist), a grenadiri **granat'e:ri** (Grenadier). **Granat'e:ri** su bili naočiti, pa se i danas koristi izraz *d'ečko l'e:p kak granat'e:r*. **Fr'ajt** (Gefreite) je bio najniži čin, a **fęldb'a:blin** (Feldwebel) najviši podčasnički čin. **J'ę:ger** (Jäger) je bio

pripadnik lovačke kompanije. **Trunbet'a:š** 'trubač' je **trunb'e:tal** (trompeten) u **trunb'e:to** (Trompete). **Z'u:par** (Suppe) je bio vojni obveznik koji je služio preko roka i to ne za plaću nego samo za hranu (»supu«), a nastojao se probiti među časnike. **Šta:c'ija** (Station) je bila vojna postaja, a **f'ęstung** (Festung) tvrđava. Njemački vojni policajci u 2. svjetskom ratu bili su **gest'a:pi** (Gestapo).

34. Kriminal i kazne

Tko je uhvaćen u kakvoj kriminalnoj aktivnosti ide u **r'ęšt** (Arrest) ili **b'ajbuk** (Beiwacht, Beiwache). Potonja je riječ stilski označena, blago humoristična. Zatvorenik je **r'ęštan** (Arrestant). Osuđenici na smrt vješanjem išli su na **g'a:lge** (Galgen). Kazna se nekada nazivala **štr'of** (Strafe). Krivolovac je **rapš'i:car** (Raubschütze). Okrasti nekoga kaže se **oplindr'ati** (plündern). Varati je **švindl'ati** (schwindeln), a varalica **šv'indler** (Schwindler).

35. Crkva i običaji vezani uz nju

Župa se nekada nazivala **fara** (Pfarre), dok je župni dvor i nadalje **farof** (Pfarrhof). Crkveni toranj naziva se **t'uren** (Turn). Upraviteljica samostana je **o:ber'ica** (Oberin). Sakrament sv. Potvrde je **f'e:rma** (Firmung). Udijeliti taj sakrament kaže se **fe:rm'ati** (firmen), a osoba koja se **f'e:rma** je **ferman'i:k**. Odgovarajući svjedok je **fe:rm'ani** / **fe:rm'anski** *k'u:m* ili **fe:rm'ana** *k'u:ma*. Sintagma **ne fe:rm'ati** (nekoga) označava u današnje vrijeme ignoriranje koje osobe ili njezinih savjeta. Kada je bila u **kimp'ętu** (Kindbett 'babinje'), žena nije smjela u crkvu. Svetoga Nikolu prati lik koji se zove **kr'ampus** (Krampus). Poklade su **f'ašęnk** (jnj. Fasching), a maskirane osobe **fa:s'ęnki**. Slavljenje **faš'ęnka** je **fašęnkuv'a:jnę** prema glagolu **fašęnkuv'ati**. U Podravini je običaj da i u svatove dođu maskirani gosti, **fa:s'ęnki**. Sudionici svadbene povorke su **klęnc'ęri** i **klęnc'ęri'ice** (Krenzeljungfer), koji idu u povorci, **štręk'ajo** (Strecke 'pruga'). Osoba druge vjere ili pogrđni izraz za ateista je **lutor'a:n** (Lutheraner).

36. Zabava i običaji

Plesati se kaže i **ta:nc'ati** (tanzen), plesači i plesačice su **tanc'a:ri** (Tänzer) i **tancar'ice**. Frulaš je **fajf'a:š**, a svira na fruli koja se naziva **fa:jfa** (Pfeife). Pri pjevanju ili sviranju može se grijehiti, **falš'ati** (falsch). Dječji ples je **ringer'a:ja** (Ringelreihe). Kada u mjesto dođe cirkus, djeca se rado voze na vrtuljku, **ringišp'i:lu** (Ringenspiel). Nekada se i **sec'alo** (setzen), igralo na sreću. Lopta se može **prišto:p'ati** (stoppen) nogom. Umješan potez u nogometu, ali i trik, je **f'i:nta** (Finte).

37. Kartanje

Nekada je posebno omiljena kartaška igra bio **'ajnc** (eins), a kartaši koji su **ajnc'ali** zvali su se **ajnc'a:r'oši**. I danas je omiljen **šn'aps** (Schnapsen), odgovarajući je glagol: **šnapsat'i se** (a. schnapsen), a kartaši su **šnapsl'eri**. Kartaška je igra i **r'aub** (Raub), a odgovarajući je glagol **raub'ati** (rauben). Snop karata je **šp'i:l** (Spiel), a skup karata pri jednom izbacivanju **št'ij** (Stich). Desetka je **c'e:ner** (Zehner), a srce u kartama **h'erc** (Herz). Potonji se izraz koristi u šaljivom smislu i za srce kao organ. Viša karta je **'i:ber** (über). U šnapsu se zovu **cv'ancik** (zwanzig) 'dvadeset' i **fircik** (vierzig) 'četrdeset'. Izraz **scvancige:rat'i se** znači idiolektalno i 'napiti se'. Osoba koja promatra druge kako se kartaju, **kibic'e:ra** (kiebitzen), je **kib'i:c** (Kiebitz).

38. Bolest i liječenje, fiziološke pojave

Nekada su bolesnici išli na liječenje u **špit'a:l** (a. Spital), a danas idu u **bo:ln'ico**. Izraz **špit'a:l** čuje se ponekad i danas, no stilski je obojen. U **špit'a:lu** su uz liječnike radili **vękt'eri** i **vękter'ice** (Wächter). Doktor dolazi bolesnicima u **viz'eto** (Visite). Liječnici i veterinari izdaju potvrde koje se nazivaju **cajgn'isi** (Zeugnis). Stari izraz za lijek je **meduc'i:n** (Medizin). Lijekovi se kupuju trgovini koja se naziva **japat'e:ka** (Apotheke), a vode je **japat'e:kar** (Apotheker) ili **japate:kar'ica**. Uz **japat'e:ko** se asocira

čistoća, pa se za urednu kuću kaže da je čisto *kak v japat'e:ke*. Za ženu pretjerano fina držanja kaže se da se *drž'i: kak japate:kar'ica*. Rane se previjaju **frb'antom** (Verband). Čovjek može imati kakvu **fal'ingo** (fehlen), fizičku ili psihičku. Grba je **p'u:kla** (Buckel), a **pukl'avec / pukl'avka** je izraz za **pukl'a:vo**, grbavu osobu. **Puklit'i se** (buckeln) znači grbiti se. **Br'uf** (Bruch) je izraz za herniju, a **br'ej** (brechen) je kašalj. Kašljati se kaže **brej'ati**. Moždani udar je **šl'a:g** (Schlag), a osoba koja ga je pretrpjela je **šlage:r'ana**. Znoj je **šv'ic**, a osoba se može **švic'ati** (schwitzen) od napornoga rada ili bolesti. Izmet je **dr'ek** (Dreck). Ova se riječ često koristi u pogrdnim i negativnim izrazima.

39. Groblje

Kućica na groblju u kojoj se vrši obdukcija naziva se **totinkom'o:ra** (Totenkammer). Nekada se grobnica sa spomenikom nazivala **gr'uft** (Gruft).

V. KAJKAVSKO-ŠTOKAVSKA DVOJEZIČNOST U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

1. Uvodna pripomena

Okolnosti u kojima se odvija nastava stranog jezika u obrtničkoj školi, kao što su niska satnica (jedan do dva sata tjedno), nesklad između programskih i udžbeničkih sadržaja te predznanja učenika, frustriraju i učenike i nastavnika. Odbacujući iluziju o mogućnosti postizanja visoke jezične kompetencije u takvim uvjetima,⁶⁰ nastavniku se otvara slobodan prostor za općenitiji pristup jezičnoj stvarnosti kojoj je učenik izložen.

Polazeći od tih činjenica, u đurđevečkoj se Obrtničkoj školi na satovima njemačkog jezika pokušava osvijestiti i primijeniti učenikova kajkavsko-štokavska dvojezičnost.⁶¹ U nastavi se tako upotrebljavaju tri

⁶⁰ Nastavno je iskustvo pokazalo da je podučavanje stranoga jezika kao jezika struke vrlo problematično jer učenik obično ne posjeduje dovoljno opće predznanje toga stranog jezika. Ovo se zapažanje podudara s rezultatima lingvističke analize stručnih tekstova na stranom jeziku i njihovim glotodidaktičkim implikacijama. Tako u članku »Trebali li jezik struke posebno podučavati? (s osobitim osvrtom na njemački jezik)« Stanko Žepić (1979) kaže sljedeće: »Ne smije se zaboraviti činjenica da se jezik struke prezentira kao pisani jezik, a taj jezik vrlo odudara od govornog i govorenog jezika kojim se služimo u realnim životnim situacijama i koji bi, po pravilu trebalo da bude i jezik koji se uči kao strani jezik. To je još jedan argument protiv poučavanja stranog jezika ako je cilj učenja aktivno svladavanje stranog jezika...«

⁶¹ Ovaj tekst napisan je 1992. godine kada je sročitelj radio kao nastavnik njemačkoga jezika u Obrtničkoj školi u Đurđevcu.

jezična sustava: kajkavska i standardna varijanta hrvatskoga te njemački jezik. Zastupljenost tih triju jezičnih kôdova služi u užem smislu usvajanju jezičnih i jezikoslovnih sadržaja, no u istoj joj je mah zadaća podučiti učenika razumijevanju uporabnih područja nabrojanih jezika.

2. Glotodidaktičke pretpostavke

2.1. Materinski jezik u nastavi stranoga jezika

Povijest podučavanja stranoga jezika zapravo je povijest stavova o ulozi materinskog jezika u nastavi stranoga jezika. A ti su se stavovi kretali uglavnom između dviju krajnosti: ili se materinskim jezikom pretjerano koristilo na štetu stranoga (kao u prijevodnoj metodi), ili je pak bio potpuno protjeran iz nastave kao nešto što bi se moglo negativno odraziti na stjecanje novih jezičnih navika (što je bio slučaj sa strukturalnim pristupom zasnovanim na biheviorizmu).

Suvremena teorija nastave stranih jezika zalaže se za zlatnu sredinu – ulogu materinskog jezika ne treba ni preneglašavati ni podcjenjivati. Takvo se shvaćanje temelji na pretpostavci da je i učenje stranoga jezika prije svega *učenje*, dakle usvajanje novih obavijesti i pokušaj njihove uporabe. Učenicova pak svijest nije *tabula rasa*, nego se u njoj već nalazi određena zaliha specifično ustrojenih jezičnih obavijesti koje čine učenikovu jezičnu sposobnost u materinskom jeziku. »Nastava stranih jezika nijednim svojim postupkom to znanje ne može izbrisati iz svijesti učenika, pa prema tome ne može spriječiti da to znanje donekle utječe na svladavanje stranog jezika. Imajući tu činjenicu na umu, trebalo bi da nastava stranog jezika bude tako organizirana da se znanje materinskog jezika maksimalno iskoristi kao osnova na kojoj će se graditi znanje stranog jezika« (Petrović 1988: 100–101).

2.2. Bilingvizam u nastavi stranoga jezika

U slučaju da je učenik koji počinje učiti strani jezik bilingvalan, u nastavi stranoga jezika treba voditi računa o tome da se tematizira znanje oba jezika kojima je učenik vičan. Sve što je rečeno o ulozi materinskog

jezika u nastavi stranoga, vrijedit će i ovdje, s time što se osim materinskog, kao prvom jeziku, određena pozornost poklanja i drugom jeziku. Parafrazirajući misao Elvire Petrović navedenu u prethodnom odlomku, možemo ustvrditi da bi nastavu stranoga jezika trebalo ustrojiti tako da se u bilingvalnih govornika znanje prvoga i drugoga jezika »maksimalno iskoristi kao osnova na kojoj će graditi znanje stranog jezika« (isto, 101).

3. Kajkavsko-štokavska dvojezičnost učenika Obrtničke škole u Đurđevcu

Većini učenika đurđevečke Obrtničke škole materinski je jezik kajkavska varijanta hrvatskoga. No kako su ti učenici od najranijeg djetinjstva izloženi utjecaju radija i televizije, a zatim i škole, kod njih se uz već postojeću sposobnost u kajkavskome razvijalo i znanje standarda kao kôda različita od materinskog. Za te je učenike kajkavska varijanta hrvatskoga prvi jezik, a hrvatski standard štokavske osnove drugi jezik.

U okviru nastave stranog jezika tritotinjak učenika elektrotehničkoga, drvoprerađivačkoga, frizerskoga i metalskoga smjera uči njemački kao obavezni školski predmet. U školskoj godini 1991./92. njemački se jezik u metalskom i prometnom smjeru poučavao kao jezik struke.

4. Prvi, drugi i strani jezik

4.1. Prvi jezik: kajkavska varijanta hrvatskoga⁶²

U našem tekstu pojam *prvi jezik* označava neki mjesni govor kajkavske Podravine koji je u svezi s podrijetlom učenika. To su u prvom

⁶² Kajkavska inačica hrvatskoga jezika ograničena je danas na privatnu upotrebu kao što je tome tako i s čakavskim. Sredinom devetnaestog stoljeća kajkavsko je narječje doživjelo sudbinu žrtvenoga janjeta na račun utopije o južnoslavenskom jezično-političkom jedinstvu. Protjerano iz javnoga života, ovo je narječje nastavilo živjeti među pukom Gorskoga kotara, Međimurja, Moslavine, Podravine, Prigorja, Turopolja, Hrvatskog zagorja... Iz ideoloških razloga književno-kulturna baština na ovom narječju u

redu govori Đurđevca, Virja, Kalinovca, Ferdinandovca, Novigrada Podravskog, Kloštra Podravskog itd. U komunikacijskom su smislu razlike među ovim govorima neznatne tako da govornik jednog od tih mjesnih govora neće imati većih teškoća u sporazumijevanju s govornikom nekoga drugoga govora. Te su razlike uglavnom fonološke naravi i kao takve autoreferencijalne, što će reći da kôd njima sâm sebe identificira.

Kajkavski kao poticaj u nastavi stranoga jezika

Već sama činjenica što se kajkavska riječ uopće čuje u ustanovi koja je pod jezičnim monopolom standarda štokavske osnovice može pomoći u smanjivanju ustaljene distance između učenika i nastavnika. U učeničkim očima nastavnik je i nadalje predstavnik javne ustanove, no ovaj put ustanove koja prihvaća i ne potiskuje učenikov prvi jezik.

U odlomku o ulozi učeničke bilingvalnosti u nastavi stranoga jezika već smo pokazali da je kod učenika koji vladaju dvama jezičnim kôdovima pedagoški neopravdano koristiti se samo jednim od njih. Takvom isključivošću nastavnik bi zanemario drugi poznati kôd i unaprijed se odrekao jednoga vjerodostojnoga propedeutičkoga izvora.

4.2. Drugi jezik: standardna varijanta hrvatskoga

Pod *drugim jezikom* podrazumijevat ćemo onu varijantu hrvatskoga jezika koja je u javnoj uporabi u Republici Hrvatskoj. Ovladavanje ovim kôdom preduvjetom je društvene uklopljenosti na razini višoj od lokalne.

4.3. Strani jezik: njemački jezik

U ovom se radu izraz *strani jezik* odnosi na varijantu njemačkoga jezika koju Nijemci zovu *Hochsprache*, a koja je u javnoj upotrebi u zemljama njemačkoga jezičnoga područja. U užem smislu to je jezik udžbenika njemačkoga jezika.

školskim je programima namjerno i sustavno zatirana pa su brojni naraštaji hrvatskih đaka završavali školovanje lišeni objektivne obavijesti o mjestu i ulozi kajkavskoga u nacionalnoj kulturnoj povijesti. Posljedica takve politike jest činjenica da je kajkavsko narječje danas nestandardizirano i društveno marginalizirano.

4.4. Lingvistička srodnost između prvoga, drugoga i stranoga jezika

Kako sva tri spomenuta jezična sustava pripadaju indoeuropskoj zajednici jezika, svaki je od njih u neku ruku srodan onom drugom. Dakako da je u našem slučaju stupanj srodnosti na genetskoj, tipološkoj i posuđivačkoj razini najviši između slavenskih, odnosno hrvatskih kôdova.

Na temelju određene leksičke podudarnosti između kajkavskoga i njemačkoga kao posljedice jezičnoga dodira u prošlosti možemo ustvrditi da su ta dva kôda posuđenički srodna, što se ne bi moglo reći za standardnu varijantu hrvatskoga i njemački jezik. Posuđenička srodnost kajkavske i standardne varijante hrvatskoga ovdje nije važna.

Didaktička iskoristivost lingvističke srodnosti u nastavi stranoga jezika

Genetsku i tipološku srodnost spomenutih kôdova instrumentalizirat ćemo ponajprije na rečeničnom planu, kao i pri tumačenju pojedinih gramatičkih i jezikoslovnih kategorija.

Posuđivačka srodnost između njemačkoga i kajkavskoga, koji su se nekada nalazili u ulozi jezika davaoca i jezika primaoca, primjenjiva je pri obradi njemačkoga leksika.

5. Razine primjene kajkavsko-štokavske dvojezičnosti u nastavi njemačkog jezika

5.1. Leksička razina

Polazeći od posuđeničke srodnosti između kajkavskoga i njemačkoga, u nastavi se reaktualizira proces jezičnoga posuđivanja koji se u prošlosti dogodio između ova dva kôda.

Tijekom nastave učenika možemo potaknuti da prema njemačkome modelu navede odgovarajuću kajkavsku posuđenicu, iako tog trenutka možda nije znao da je nastala posuđeničkom tvorbom. Učeniku se na primjer može postaviti ovakvo pitanje: »Na koju te našu riječ podsjeća njemačka *das Getriebe*?« Zbog velike glasovne podudarnosti te riječi i kajkavske posuđenice *getriba* učenik prometnoga smjera lako će odgovoriti na postavljeno pitanje.

Moguć je naravno i obrnuti postupak kada na temelju posuđenice koja nosi bar neko semantičko obilježje njemačkoga modela tumačimo ishodišno značenje toga modela. Značenjskom raščlambom kajkavske riječi *gemišt* (smjesa vina i mineralne vode) učenika se može navesti da identificira semantiku njemačkoga *das Gemisch* (smjesa) te da si zatim samostalno protumači značenje tehničkoga izraza *das Kraftstoffluftgemisch* (smjesa goriva i zraka).

Ovdje treba pripaziti na to da učenik dobije točnu obavijest o opsegu semantičkih polja modela i posuđenice zato što ona nisu uvijek podudarna, kao što je to bio slučaj s navedenim parom *das Gemisch – gemišt*. Tako je primjerice kajkavska posuđenica *štof* istoznačna s riječi *tkanina* u standardu, dok njemački model *der Stoff* nosi općenitije značenje *materijal, tvar*.

Na kraju rada donosimo priručne glosare za metalsku i prometnu struku u kojima navodimo česte leksičke trojke primjenjive u nastavi njemačkoga kao jezika struke.

5.2. Gramatička razina

Budući da su prvi, drugi i strani jezik u našem slučaju i tipološki srodni, zajedničke kategorije mogu se ilustrirati primjerima iz sva tri sustava. Tako npr. prije nastavne obradbe njemačkoga futura nije naodmet potaknuti učenika da prokomentira istovrsnu tvorbu u prvom i drugom jeziku. Uvježbavši se tako u gramatičkoj analizi poznatih jezičnih iskaza, učenik će lakše pristupiti opisu inojezičnoga obrasca.

5.3. Metagramatička razina

Ova je razina primjene prvoga i drugoga jezika u uskoj svezi s prethodnom, gramatičkom razinom. Dok se na gramatičkoj razini pozornost prije svega posvećuje ostvarajima pojedinih gramatičkih kategorija u sva tri sustava, ovdje namjeravamo učenika podučiti gramatičkome nazivlju. Praksa je, naime, pokazala da u poznavanju gramatičkoga nazivlja učenici ne nose uvijek pozitivan transfer znanja iz nastave o materinskom jeziku.

5.4. Općelingvistička razina

Na ovoj je razini u prvom redu riječ o jezičnim pojmovima i procesima koji u neku ruku izmiču opisu na spomenutim trima razinama.

Dok se primjerice na leksičkoj razini govori o konkretnim modelima i posuđenicama, ovdje ćemo učenika obavijestiti o samom procesu jezičnog posuđivanja. U našem slučaju povijesno-društvena kontekstualizacija njemačko-kajkavskoga jezičnoga dodira može povoljno utjecati na motivaciju učenika.

Evo još jednog primjera: pojam *frazema* moguće je ilustrirati šaljivim primjerima iz lokalnoga kajkavskoga govora.⁶³ U razgovoru s učenicima dolazi se do definicije samoga pojma koji se zatim koristi pri objašnjenju njemačke frazeologije.

5.5. Društveno-odgojna razina

Suprotstavljajući tri jezična sustava u okviru nastave stranoga jezika, nastavnik će u duhu jezične snošljivosti nastojati da učenik razvije pozitivan stav prema raznolikosti jezične zbilje.

⁶³ Takvi su npr. frazemi đurđevečkog govora: *spušćati nekome kajlo* – činiti nekome neugodnosti; *terati svojo kozo* – biti tvrdoglav; *spelavati besne gliste* – izvoditi gluposti; itd.

I. Priručni glosar za metalsku struku⁶⁴

njemački	kajkavski hrvatski	standardni hrvatski
Bohrmaschine, f.	bormašina	bušilica
Drehbank, f.	drebank	strug
Feder, f.	feder	opruga
Gußeisen, n.	gus	lijevano željezo
Hobelmaschine, f.	hoblmašina	blanjalica
Keil, m.	kajla / zagvozda	klin
Niet, m.	net	zakovica
Schieber, m.	šiber	zasun
Schrauben, m. (aust.)	šaraf	vijak
Schraubenstock, m. (aust.)	šarafštuk	škrip
Schraubenzieher, m. (aust.)	šarafciger	odvijač
Ständer, m.	štender	stalak, nosač
Stoff, m. ⁶⁵	štof	materijal
Zange, f.	cange	kliješta
löten	lotati	lemiti
nieten	netati	zakivati
schweißen	švasati	variti
stanzen	štancati	prosijecati, izrađivati predmete od lima izbija- njem pomoću čeličnih kalupa

⁶⁴ Ovim se glosarom može koristiti uz udžbenik njemačkog jezika za metalsku struku Ratke Lardšnajder (1982).

⁶⁵ Kajkavska posuđenica *štof* u značenju *tkanina* pokriva uže semantičko polje nego odgovarajući leksički model u njemačkome, gdje znači *materijal*, *tvar*, na što treba upozoriti učenika radi izbjegavanja nepoželjnih asocijacija. Navedena je njemačka riječ vrlo česta u jeziku struke te je naročito plodna u složenicama, npr. *Werkstoff*, *Eisenwerkstoff*, *Kohlenstoff*, *Sauerstoff*, *Stickstoff* itd.

II. Priručni glosar za prometnu struku⁶⁶

njemački	kajkavski hrvatski	standardni hrvatski
Anlasser, m.	anlaser	pokretač motora
Auspuff, m.	auspuh	ispuh, ispušna cijev
Bremse, f.	brenza	kočnica
Düse, f.	diza	sapnica
Felge, f.	felga	naplatak kotača
Gemisch, n. ⁶⁷	gemišt	smjesa
Getriebe, f.	getriba	mjenjač
Klemme, f.	klema	stezaljka
Kühler, m.	kiler	hladnjak
Kupplung, f.	kuplung	spojka
Kurbel, f.	kurbl	ručica, okretaljka
Lager, n.	lager	ležaj
Lärm, m.	larma	buka
Motorhaube, f.	hauba	poklopac prostora za motor
Schiene, f.	šina	tračnica
Scheibe, f.	šajba	ploča, disk
Schlauch, m.	šlauf	crijevo
Sitz, m.	sic	sjedalo
Spule, f.	špula	vreteno
Stoßdämpfer, m.	štosdenfer	amortizer
Stoßstange, f.	štosštanga	odbojnik
Vergaser, m.	fergazer	rasplinjač
Werkstatt, f.	verštat	radionica
bremsen	brenzati	kočiti
lüften	luftati	prozračivati
pressen	prešati	tiještiti
schalten	šaltati	mijenjati brzine
schleppen	šlepati	vući
spritzen	špricati	prskati

⁶⁶ Ovaj je glosar komplementaran udžbeniku njemačkoga jezika za prometnu struku autorice Đurđice Todorić (1977).

⁶⁷ Posuđenica *gemišt* (smjesa vina i mineralne vode) užega je semantičkoga polja nego njemačka *das Gemisch* u značenju *smjesa*.

VI. OD JEZIČNOGA DODIRA DO DODIRNOGA JEZIKOSLOVLJA

Jezičnoautobiografske bilješke

0. Uvodna pripomena

Ovaj (jezično)autobiografski tekst sročio sam potaknut teorijskim postavkama o refleksiji u znanosti⁶⁸ i dodirnome jezikoslovlju. U skladu s tim postavkama, kroz prizmu vlastite »priče«, tj. onoga što se tradicionalno naziva subjektivnim diskurzom, pokušao sam tematizirati određene društvene, povijesne, institucionalne i jezikoslovne pretpostavke vlastite jezične i znanstvene prakse. Budući da bi te pretpostavke bilo teško artikulirati tzv. objektivnom znanstvenom analizom, odlučio sam se za ovakav pristup i autobiografski diskurz.

1. Đurđevac i đurđevački govor

Rođen sam 1966. u sjevernohrvatskome, podravskome gradiću Đurđevcu (oko 7000 stanovnika). Kojih 25 km sjeverozapadno od Đurđevca nalazi se grad Koprivnica, gospodarsko i političko središte Podravine te sjedište Koprivničko-križevačke županije, u koju spada i Đurđevac sa svojom okolicom. Od sredine 16. do kraja 17. stoljeća Đurđevac (njem. Sankt Georgen) je bio najizbočenija utvrda Habsburške Monarhije pre-

⁶⁸ Usp. Dressel (2004).

ma Osmanlijskom Carstvu. Đurđevac i okolica nalazili su se u sklopu Vojne krajine sve do 1871. godine, kada je Vojna krajina razvojačena. Čitavo to razdoblje službeni je i zapovjedni jezik bio njemački, dok se hrvatskim služilo domaće, hrvatsko pučanstvo.

Materinski jezik Đurđevčana i Đurđevčica jest samosvojan mjesni govor koji hrvatska dijalektologija ubraja u podravski dijalekt kajkavskoga narječja. Podravski dijalekt razlikuje se od ostalih dijalekata kajkavskoga narječja tzv. zakonom dvaju slogova, što ga je 1907. godine definirao znameniti hrvatski filolog i slavist Franjo Fancev, podrijetlom iz Virja.⁶⁹ Zakon dvaju slogova odnosi se na relaciju između mjesta naglaska i zadnjega odnosno predzadnjega sloga u riječi ili sintagmi: ako je zadnji slog dug, onda je i naglašen; ako je kratak, naglasak pada na predzadnji slog u riječi odnosno sintagmi.⁷⁰ U podravski dijalekt ubrajaju se i govori drugih mjesta đurđevečke Podravine – tako Molvi i Virja na zapadu te Kalinovca, Ferdinandovca i Podravske Sesvete na istoku, da spomenemo samo veća od njih. Ukupno je identificirano više od 20 govora podravskoga dijalekta te, strukturalistički gledano, svaki od njih predstavlja jedinstven jezični sustav. Specifične sličnosti i razlike među tim govorima razlog su činjenice što je dijalekatno područje Podravine prošarano brojnim izoglosama na fonološkoj, morfološkoj⁷¹ i leksičkoj razini.

2. Djetinjstvo

Kao dijete, većinu sam vremena provodio s bakom i djedom, majčnim roditeljima, koji su me čuvali jer su roditelji bili zaposleni. Iako je u Đurđevcu postojao vrtić, nisam ga pohađao, baš kao ni većina mojih vršnjaka. Ako su baka i djed bili kod kuće, pohađanje vrtića bilo je prije iznimka nego pravilo. Stoga nije nikakvo čudo što se moja sjećanja na vrijeme prije polaska u školu odnose prije svega na baku i djeda te susjede s kojima su svakodnevno komunicirali.

⁶⁹ Usp. Fancev (1907).

⁷⁰ Usp. Lončarić (1996a).

⁷¹ Detaljan opis morfologije podravskoga dijalekta daje Maresić (2000).

Moj se djed doselio 1963. iz Ferdinandovca u Đurđevac gdje je u četvrti Ledine kupio kuću s okućnicom. Po zanimanju je bio bravar i od njega sam naučio riječi kao što su *šarafšt'uk* (njem. Schraufenstock), *šarafc'i:ger* (njem. Schraufenzieher), *m'antlin* (njem. Mantel), *šl'auf* (njem. Schlauch), *gumil'e:zung* (njem. Gummilösung) i mnoge druge što ih je rabio govoreći o popravcima bicikala i brava. S njime bih svakoga jutra odlazio u trgovinu po kruh i novine tako da sam već kao malo dijete bio u doticaju s novinama.

Baka je bila domaćica, a kako je bolovala od reume, teško se kretala, pa su joj susjede redovito dolazile u posjet. Bio sam nazočan mnogobrojnim razgovorima i slušajući ih, usvojio sam zapravo ferdinantski govor svoje bake. Tako sam govorio *jab'uka* i *s'u:ncę* umjesto *jab'oka* i *s'o:ncę*, kako se kaže u đurđevečkom. Također bih rekao *p'i:jęm v'odu* umjesto *p'i:jęm v'odo* ili pak *z vojn'i:ke* umjesto *z vojn'i:ki*. Od bake sam naučio i riječi poput *je:kl'ati* (njem. häkeln), *jekn'a:dlin* (njem. Häkelnadel), *č'ušpajs* (njem. Zuspeise), *or'o:dlin* (njem. Haarnadel), *štrip'a:nklin* (njem. Strumpfbandel), *r'o:l* (njem. Rohr), *šp'aręt* (njem. Sparherd) i mnoge druge iz područja domaćinstva. U sjećanju mi je ostalo njezino slikovito izražavanje, između ostaloga brojne poslovice i izrazi kao što su *to b'o:dę dok mi v'r:ba z r'i'ti zr'a:stę* u značenju »to će se dogoditi u dalekoj budućnosti ili se uopće neće dogoditi« ili pak *pošpo:tal'a sę s'ova sen'i:ce da 'ima dęb'ę:lo gl'a:vo* sa značenjem »predbacivati nekome nešto što se može predbaciti onome tko predbacuje«.

Susjed Ivan Rubinić, kojega smo zvali *komšija* jer je bio podrijetlom iz zapadne Slavonije, svojski se trudio da me nauči što više psovki. Njegova kćerka Božica Anić i danas me se sjeća kao maloga *kļętv'a:ša* (psovača) koji se kao dječčić vrlo kreativno služio naučenim izrazima. Susjeda Vera Tomica nazivala me svojim *liblingom* (njem. *Liebling* 'ljubi-mac'), iako tada nisam znao što ta riječ znači. Često je pripovijedala o svom školovanju na domaćinskoj školi u Beču kamo ju je na izobrazbu 30-ih godina 20. stoljeća bio poslao njezin otac gostioničar.

3. U osnovnoj školi

Kada mi je bilo sedam i pol godina, krenuo sam u prvi razred osnovne škole. U to sam vrijeme već znao čitati i pisati, a kako sam zahvaljujući

radiju, televiziji i novinama bio izložen hrvatskom standardnom jeziku, mogao bih reći da sam u neku ruku već bio dvojezičan odnosno trojezičan – bili su to ferdinantski i đurđevečki govor te hrvatski standard koji sam zapravo aktivno učio tek u školi.

Tada je bilo uobičajeno da se prvašići podvrgnu testu sposobnosti pri čemu se provjeravalo i poznavanje slova. Tom sam prigodom trebao pročitati i slova *č* i *ć* hrvatskoga standardnoga jezika. Glasovi koje ta slova označavaju su palatalne afrikate, a artikulacijski se razlikuju po tome što je kod glasa *č* dodir jezika i nepca relativno uzak, a kod glasa *ć* širok. S druge strane, u kajkavskome narječju postoji samo jedan glas *č*, koji se artikulacijski nalazi u sredini između standardnih *č* i *ć*. Budući da kajkavci teško razlikuju štokavske *č* i *ć*, koriste kolokvijalne nazive za te glasove: tvrdo i meko *č*.⁷² Te sam izraze i ja izgovorio pri provjeri sposobnosti na što mi je ispitivačica gotovo uvrijeđeno uzela prst i pritisnula ga na papir pitajući me: »Je li tvrdo ili meko?« Bilo je to moje prvo neugodno iskustvo sa štokavskim.

U to vrijeme, dakako, nisam mogao znati da je izbor štokavskoga narječja kao osnovice standardnoga jezika bio dio ideologije jezičnopolitičkoga serbokroatizma,⁷³ koja je dokinula tradiciju hrvatske tronařečnosti rezultirajući jezičnom diskriminacijom govornika kajkavskoga i čakavskoga.

U prva četiri razreda osnovne škole nije postojala nikakva mogućnost učenja stranih jezika. U gradiću kakav je bio Đurđevac nije bilo škole stranih jezika, a individualna poduka nije bila uobičajena, osim kada se radilo o instrukcijama za loše učenike. Moje prvo iskustvo sa stranim jezikom dogodilo se kada su nas posjetili djedov brat i njegov sin koji su tada već dugo godina živjeli u Francuskoj. Tom prigodom neprestano sam ih zapitkivao kako se ovo ili ono kaže na francuskom i marljivo bilježio njihove odgovore, dakako, hrvatskom grafijom.

S nastavom stranog jezika počinjalo se 1970-ih godina tek u petom razredu osnovne škole. U osnovnoj školi u Đurđevcu mogli su se učiti

⁷² S velikom se vjerojatnošću može pretpostaviti da su ovi izrazi prijevodni ekvivalenti njemačkih izraza *hart* 'tvrdo' i *weich* 'meko', koji se koriste u južnonjemačkom prostoru za opreke *p – b*, *t – d* i *k – g*.

⁷³ Usp. Aurburger (1999) te sročiteljev prikaz toga djela: Piškorec (2001).

njemački i engleski, pri čemu su dva odjeljenja učila njemački, a druga dva engleski. Sjećam se da sam prije polaska u peti razred proučio u svom atlasu u kojim se sve zemljama govori njemački, a u kojima engleski. Tako sam saznao da se engleski koristi u više zemalja nego njemački i bio sasvim zadovoljan činjenicom što ću učiti engleski. No tada se umiješala Bosiljka Mlakar, kolegica moga oca i nastavnica tjelesnog odgoja, koja je te godine bila razrednica jednom odjeljenju petoga razreda, inzistirajući da ja budem u njezinom odjeljenju. Budući je njezino odjeljenje dopalo učiti njemački, tako sam i ja, stjecajem okolnosti, počeo učiti taj jezik.

U višim razredima osnovne škole njemački je bio tek jedan od školskih predmeta. Od slobodnih aktivnosti pohađao sam matematičku i literarno-novinarsku grupu. Matematičku je grupu sa silnim zanosom vodio nastavnik matematike Nikola Slavica, koji se nesebično angažirao pripremajući me za natjecanja iz matematike. Gledajući iz današnje perspektive, upravo tijekom tih priprema stekao sam osnovna znanja o znanstvenom radu kojim se danas bavim. U literarno-novinarskoj grupi, što ju je vodio nastavnik hrvatskoga jezika Josip Kosnica, učenike se poticalo da pišu i na kajkavskome, a njihovi su radovi objavljivani u školskome časopisu »Sunčanim stazama«. Nekako u to vrijeme počeo sam se ponositi svojim dijalektom, bolje rečeno, idiolektom s elementima đurđevečkoga i ferdinantskoga.

U šestom sam razredu počeo učiti međunarodni planski jezik esperanto. Naime, 1970-ih godina u Đurđevcu je djelovao Esperantski klub »Picok/Koko«, što ga je samoprijegorno vodio Josip Pleadin. Esperanto sam učio s velikom voljom i entuzijazmom. Zbog jednostavnoga gramatičkoga ustroja i ideala neutralne međunarodne komunikacije, relativno sam brzo svladao osnove toga jezika. Nakon nekoliko mjeseci pohađanja tečaja esperanta poslao sam u kineski esperantski časopis »El popola Ĉinio« oglas s molbom da mi se jave zainteresirani za dopisivanje na esperantu (bilo je to predinformatičko razdoblje kada elektronska pošta još nije postojala). Kratko vrijeme nakon objavljivanja oglasa dobio sam nekoliko odgovora i započela je dugogodišnja korespondencija s esperantistima iz Japana, Argentine, Nizozemske i Poljske. Usto sam, zajedno sa svojim prijateljima »istomišljenicima« (esp. *samideanoj*) iz Đurđevca, sudjelovao na mnogim esperantskim manifestacijama u tadašnjoj Jugoslaviji i inozemstvu, usavršavajući se u znanju esperanta. Taj je planski jezik zapravo bio prvi strani jezik na kojem sam mogao relativno lako komunicirati.

4. U srednjoj školi

1981. godine završio sam osnovnu školu i krenuo u srednju – prva dva razreda »pripremnne faze usmjerenog obrazovanja« bila su općeobrazovna, a treći i četvrti činili su takozvanu »završnu fazu usmjerenoga obrazovanja«. U tom prosvjetnom modelu, što su ga osmislili ondašnji republički sekretar za prosvjetu Stipe Šušvar i njegovi suradnici, nije bilo mjesta gimnazijama jer se polazilo od činjenice da svaki maturant mora biti sposoban da nakon završene srednje škole nađe svoje mjesto u »udruženom radu«, kako se u socijalizmu nazivalo tržište rada. Iako dakle nisu postojale gimnazije, oni koji su namjeravali studirati pohađali bi uglavnom informatičko-matematičko usmjerenje (za prirodne i tehničke znanosti), pedagoško (za društvene znanosti) ili pak jezično.

U prva dva razreda srednje škole nastavio sam učiti njemački jezik u sklopu redovite nastave. Individualno je sa mnom radila i profesorica njemačkoga jezika Ljerka Šimunic, koja je svojim didaktičkim iskustvom i angažmanom pridonijela kvalitativnom pomaku u mojem poznavanju njemačkoga, ali i buđenju interesa za njemački jezik i kulturu.

Tijekom toga razdoblja sudjelovao sam u radu u novinarske grupe koja je izdavala školski list »Mrav«, a vodila ju je profesorica hrvatskog jezika Ankica Šabarić. U grupi je bila aktivna i moja vršnjakinja Ivančica Lovašen, s kojom sam se sprijateljio i s kojom sam proveo mnoge sate diskutirajući o jeziku i književnosti, poglavito o tzv. »čistoći« hrvatskoga jezika. Već tada smo Ivančica i ja poznavali i rabili tzv. zabranjene hrvatske riječi koje će se ponovno vratiti u uporabu početkom devedesetih. Inače, profesorica Šabarić davala nam je i u ideološkom i u jezičnom smislu potpunu slobodu pri uređivanju lista, a jednom je čak – zbog tada navodno nepoćudnih sadržaja – morala i na razgovor direktoru škole.

Kako mi je matematika bila omiljeni predmet, a naveliko sam se bavio i mišlju da ću je jednog dana studirati, nakon prva dva razreda srednje škole u Đurđevcu odlučio sam se za matematičko-informatičko usmjerenje u Centru za odgoj i usmjerenoga obrazovanje u Bjelovaru. Težište nastavnoga programa činili su, dakako, matematika, informatika i fizika, ali i engleski kao jezik informatičke struke. Svi su učenici morali učiti engleski – oni koji su prije učili koji drugi jezik (njemački, francuski ili ruski) prestali su učiti te jezike. Tako sam imao šest sati nastave engles-

koga tjedno – po dva sata početnoga i naprednoga engleskoga (zajedno s onima koji su ga već ranije učili) te dva sata engleskoga kao jezika struke. Posebno je motivirajuće na moje zanimanje za engleski djelovao nekonvencionalan didaktički pristup profesorice Vesne Grganić.

Iako se u matematičko-informatičkom usmjerenju njemački nije podučavao kao strani jezik, u tom sam razdoblju individualno radio na znanju njemačkoga – listao bih njemačke časopise za mladež i udžbenike njemačkoga, a nekoliko sam puta bio i tumač galeristima iz Njemačke koji su u Podravini obilazili pučke slikare i otkupljivali njihove slike. S kolegama iz susjednoga pedagoškoga usmjerenja učio sam latinski, no ne posebno intenzivno – većinu romanskoga vokabulara već sam ionako bio usvojio preko esperanta, a gramatika mi se nije činila posebno uzbudljivom. Kod đurđevčke profesorice Ankice Konjarek počeo sam ići na privatne satove francuskoga, no odustao sam nakon nekoliko lekcija jer sam se počeo pripremati za prijemni ispit na fakultetu.

Izbor studija nije mi lako pao jer sam se trebao odlučiti između matematike i stranih jezika. S jedne strane, imao sam solidno predznanje za studij matematike; s druge pak strane, zanimao sam se za strane jezike i književnost. Početkom 1980-ih godina u Đurđevcu je, naime, djelovala Književna sekcija KUD-a »Petar Preradović« koje sam bio aktivni član i u sklopu koje sam pisao tekstove na kajkavskome narječju. U toj sam sekciji došao u kontakt s Đukom Tomerlinom-Picokom, književnikom koji je tih godina počeo objavljivati knjige na đurđevčkom govoru. S njim sam se tijekom vremena sprijateljio, a on mi je malo-pomalo davao svoje tekstove na pretipkavanje, lekturu i uređivanje, s nakanom – kako mi je kasnije priznao – da usavršim svoj đurđevčki govor i da se moj interes usmjeri s matematike prema filologiji. Osim toga, moja prijateljica Ljiljana Plazek-Bogojević, danas profesorica engleskoga i talijanskoga jezika u Gimnaziji Ivana Kranjčeva u Đurđevcu, studirala je u to vrijeme anglistiku i talijanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i redovito me informirala o svom studiju, što je u meni poticalo želju za studijem stranih jezika. Bio sam svjestan da su mi šanse da položim prijemni na Filozofskom fakultetu bile daleko manje od onih na matematici. Iako moje pasivno znanje vokabulara i gramatike njemačkoga i engleskoga nije bilo tako loše, komunikativna mi je kompetencija u oba jezika, napose engleskome, bila relativno niska. Stoga sam se posebno pribojavao

usmenoga dijela prijemnoga ispita, a sretan je stjecaj okolnosti htio da je taj dio ispita nosio tek nekoliko bodova. Naime, većinu bodova nosile su ocjene iz srednje škole i rezultati pismenoga ispita. Položivši prijemni ispit za njemački i engleski jezik, u ljeto 1985. upisao sam se na Filozofski fakultet u Zagrebu.

Doduše, studij je morao pričekati godinu dana jer su u to vrijeme svi mladići nakon svršene srednje škole morali na služenje vojnoga roka. Mene je dopao Osijek, gdje sam već imao kontakte s tamošnjim esperantistima. Osim toga, intenzivno sam se dopisivao sa svojim prijateljicama i prijateljima tako da sam gotovo svaki dan slao i dobivao barem po jedno pismo. Slučaj je htio da sam posljednje mjesece vojnoga roka proveo u vojnoj knjižnici u Osijeku gdje sam surađivao na reviziji knjižnice i imao mnogo vremena za čitanje.

5. Na fakultetu

U jesen 1986. počeo sam studirati germanistiku i anglistiku. Da je svaki početak težak, osjetio sam na vlastitoj koži. Najveće poteškoće pricinjale su mi jezične vježbe na engleskom i njemačkom jer se radilo o razvijanju aktivne jezične kompetencije. Za razliku od većine mojih kolega i kolegica, ja nisam pohađao niti jezičnu školu niti kakvu školu na njemačkom ili engleskom govornom području. Engleske sam jezične vježbe nekim čudom položio već u ljetnome roku, dok su njemačke morale pričekati do jeseni. Ispit iz njemačkih jezičnih vježbi sastojao se od gramatičkoga testa i pismenoga prepričavanja teksta što bi ga lektorica pročitala naglas. Gramatički sam test položio, ali na prepričavanju sam pao. Lektorica je smatrala da mi je poznavanje gramatike solidno, no da je moje aktivno znanje jezika još uvijek nedostatno za prijelaz u drugu godinu. Stoga mi je predložila da ljeto provedem na kakvom tečaju u Njemačkoj ili pak da pokušam naći kakav posao u turizmu gdje bih aktivno koristio njemački.

Kako nisam imao novaca za boravak u Njemačkoj, pokušao sam s turizmom. Tako sam, bez velikih poteškoća, našao posao turističkoga vodiča u putničkoj agenciji »Kvarner-Express« iz Opatije. Bio sam sta-

cioniran u gradu Krku na istoimenome otoku, odakle sam svakoga dana vodio izlete s germanofonim i anglofonim turistima koristeći pri tom i njemački i engleski. Taj se posao pokazao kao dobrodošla dopuna mojemu studiju – ne samo zato što mi je donio financijsku korist, nego i stoga što je došlo do poboljšanja moje komunikativne kompetencije. Ukupno sam troje ljetne praznike proveo radeći kao vodič »Kvarner-Expressa« na Krku te jedno ljeto kao turistički predstavnik tvrtke »Bemex« u Puli.

Kada je riječ o ustroju studija što sam ih studirao, mogao bi se opisati kao prilično nalik školskome. Razlog tome jest činjenica što su gotovo sva predavanja i seminari bili obvezni, što će reći da nije postojala mogućnost koncipiranja individualnoga ustroja studija s većim brojem fakultativnih predmeta. Osim toga, da bi se moglo upisati u višu godinu studija, trebalo je položiti gotovo sve predmete u ljetnome ili jesenskome roku. Sâm je studij trajao osam semestara, nakon kojih su dolazila još tri semestra tzv. apsolvetskoga staža tijekom kojih su se morali položiti ispiti četvrte godine i napisati diplomski rad. Nakon isteka apsolvetskoga staža studenti bi gubili studentska prava uključujući pravo na smještaj u studentskom domu i pravo na subvencioniranu prehranu. Osim već spomenutih jezičnih vježbi, kojih je cilj bilo stjecanje visoke jezične kompetencije, studij se sastojao od lingvističkih i književnoteorijskih te književnopovijesnih kolegija koji su održavani na stranom jeziku. Studenti nastavnčkoga smjera morali su odslušati i skupinu pedagoško-didaktičkih predmeta kao i metodiku nastave njemačkoga i engleskoga jezika te obaviti odgovarajuću školsku praksu. Ukupno je trebalo položiti više od 40 ispita. Prednost je takve organizacije studija prije svega u stjecanju osnovnih znanja iz pojedinih disciplina koja čine dobar temelj za daljnju samoizobrazbu. S jedne strane, strog ustroj studija glede upisnih formalnosti u više semestre vrlo je ekonomičan i prisiljava studente na kontinuirani rad. S druge pak strane, on je za studente i velik pritisak jer se u isto vrijeme moraju vrlo intenzivno posvetiti učenju najrazličitijih predmeta i to u ograničenim vremenskim razdobljima.

1989. godine, kada sam bio na 4. godini studija, u Zagreb je stigla stipendistica Njemačke službe za akademsku razmjenu (DAAD) Stephanie Streloke, koja je u Njemačkoj studirala anglistiku i slavistiku, a u Zagrebu prikupljala i proučavala materijale za svoj diplomski rad o recepciji Shakespearea u Hrvatskoj. Da bi usavršila svoje znanje hrvatsko-

ga, pohađala je prijevodne vježbe na germanistici, i to upravo u mojoj grupi. Tom prigodom smo se upoznali, a kako smo stanovali u istom studentskom domu, zajedno smo se pripremali za prijevodne vježbe. Ona bi ispravljala moje prijevode na njemački, a ja pak njezine na hrvatski. Da sam od te suradnje doista imao koristi, pokazuje i činjenica što sam završni ispit položio bez poteškoća.

Imajući u vidu jezične i prijevodne vježbe na germanistici, svakako moram spomenuti iznimno glotodidaktičko iskustvo te izuzetan stručni i ljudski angažman lektorice Gertrude Postl-Božić, kod koje sam sve četiri godine studija bio na vježbama. Njezino znanje, povezano s velikom ljudskom toplinom, ostavilo je na mene golem dojam.

Te, 1989. godine izdavačka kuća »Mladinska knjiga« tražila je mlade prevoditelje za svoja izdanja. Javivši se na natječaj, dobio sam na prevođenje s njemačkoga znanstveno-popularnu knjigu što je objavljena 1990. pod naslovom »Vještice, vračevi i alkemičari«. Kratko vrijeme nakon toga preveo sam s njemačkoga i špijunski roman Heinza Konsalika »Operacija Dupin«, koji je tiskan 1991. godine.

1990. godine dobio sam stipendiju za ljetni tečaj njemačkoga jezika koji sam pohađao u rujnu iste godine na Sveučilištu u Mannheimu. Bio je to moj prvi dulji boravak u Njemačkoj, uz koji vežem najljepša sjećanja. Od različitih kolegija koje sam ondje slušao posebno su mi se svidjele njemačko-engleske i englesko-njemačke prijevodne vježbe. Osim toga, na razgledavanjima grada te izletima u okolicu Mannheima imao sam prigodu družiti se s ostalim sudionicima tečaja pri čemu sam stekao prijateljstva koja traju i danas.

Akademske godine 1990./91. bio sam apsolvent. Tu sam godinu proveo uglavnom pripremajući se za polaganje preostalih ispita te prevodeći Konsalikov roman. Našao sam se u jednoj novoj situaciji – odslušavši sva obvezna predavanja, tek sam s vremena na vrijeme odlazio na fakultet. Jednoga dana, došavši na fakultet, ugledao sam na oglasnoj ploči Odsjeka za kroatistiku obavijest o fakultativnom seminaru o kontrastivnom proučavanju slavenskih jezika i hrvatskih dijalekata. Kako u tom području nisam imao nikakvih znanja, a spremao sam se pisati diplomski rad o germanizmima u đurđevčekom govoru, odlučio sam se pohađati taj seminar. Na seminaru mi se posebno svidio zanos s kojim je voditeljica seminara dr. Zrinka Jelaska prenosila rezultate svojih istraživanja i nama,

studentima, davala naputke za samostalan istraživački rad. Također nas je potakla da svoje znanstvene spoznaje izložimo na godišnjem savjetovanju Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku. Tako sam, u svibnju 1991., održao svoj prvi stručni referat o germanizmima u đurđevečkom.⁷⁴ Otprilike u to vrijeme počeo sam se baviti mislju da nakon diplomiranja upišem poslijediplomski studij lingvistike.

6. »Izbjeglica« u Njemačkoj

U ljeto 1991. politička se situacija u bivšoj Jugoslaviji sve više zaoštravala. Nakon neuspjeloga pokušaja da ponovno nađem kakav posao u turizmu, zajedno sam s ostalim sunarodnjacima pratio kako je političko stanje u zemlji postajalo sve napetije, eskaliravši napadima JNA na Sloveniju i protjerivanjima Hrvata iz područja u kojima su živjeli i hrvatski Srbi. U to se vrijeme u Hrvatskoj još nije bilo zaratilo, no sve je upućivalo na to da je izbijanje rata pitanje dana.

Bez ljetnoga posla i zbunjen političkim razvojem događaja, odlučio sam krajem srpnja otputovati na neodređeno vrijeme rođacima u Njemačku. Imajući u vidu svoje poznavanje njemačkoga i engleskoga te radno iskustvo u turizmu, računao sam da ću se već nekako snaći. Sa sobom sam ponio indeks i natipkanu verziju diplomskoga rada. Namjeravao sam naći kakav posao i nastaviti studirati.

Moji rođaci u Frankfurtu, Marija i Josip Vranić, prijazno su me dočekali i ponudili mi smještaj i hranu u svom malenom stanu. Ubrzo po dolasku u Frankfurt posjetio sam Hrvatsku katoličku misiju u Kući Ante Antića, gdje mi je pomogao Ilija Drežnjak, ovjerivši mi prijevod ocjena s fakulteta te proširivši informaciju da student iz Hrvatske traži posao. U Misiji je, naime, bilo i nekoliko hrvatskih obitelji čija su djeca živjela u Hrvatskoj, no koji su, zbog loše političke situacije u domovini, svoju djecu u to vrijeme »povukli« za sobom u Njemačku. Tako sam dobio ponudu da za tu djecu, koja su najesen trebala krenuti u njemačku školu, vodim tečaj njemačkoga za početnike.

⁷⁴ Usp. Piškorec (1991).

U to vrijeme obratio sam se i Ispitnom povjerenstvu Sveučilišta u Frankfurtu s molbom da mi se priznaju ispiti položeni u Hrvatskoj i omogućiti nastavak studija. Inače, do svršetka studija u Zagrebu bila su mi preostala još četiri nepoložena ispita (tri iz engleske i jedan iz njemačke književnosti). Ispitno je povjerenstvo blagonaklono razmotrilo moju molbu, priznavši mi tri godine studija u Hrvatskoj, pa sam nakon položenoga ispita iz znanja njemačkoga jezika dobio potvrdu koja mi je omogućavala nastavak studija na frankfurtskome sveučilištu.

Nakon što sam kolovoz proboravio u Frankfurtu, početkom rujna preselio sam se u Mannheim gdje su mi prijatelji našli jeftin smještaj. No da bih namakao sredstva za život, morao sam ponovno naći kakav posao. U agenciji za posredovanje honorarnih poslova ponudili su mi da počnem raditi kao uredski pomoćnik u jednom uredu američke vojske u obližnjem Heidelbergu, gdje su tražili honorarne suradnike sa znanjem njemačkoga i engleskoga jezika. Poslom sam bio vrlo zadovoljan jer nije bio fizički naporan, a prakticirao sam njemački i engleski i uz to još ponešto i zaradio.

U rujnu se već bio razbuktao rat u Hrvatskoj – vijesti iz domovine bile su sve gore. Svaku večer prije spavanja slušao bih na Radio-Zagrebu obavijesti o zračnim napadima na Zagreb i druge hrvatske gradove. Iako sam s poslom u Heidelbergu, kako sam već naveo, bio vrlo zadovoljan, sve me više zabrinjavala situacija kod kuće.

U proljeće 1991. profesorica engleske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu Janja Ciglar-Žanić predložila mi je da početkom listopada sudjelujem na seminaru o australskoj književnosti i filmu u Klagenfurtu. S veseljem sam bio prihvatio njezin prijedlog jer u moje vrijeme studiranja u sklopu studija anglistike nije bilo nikakvih australističkih kolegija. Premda sam mogao zadržati posao u Heidelbergu i nastaviti studirati u Frankfurtu, ipak sam se – što zbog straha od neizvjesne budućnosti u tuđini, što zbog grižnje savjesti – početkom listopada odlučio vratiti kući.

7. Ponovno kod kuće

Kada sam se vratio u rodni Đurđevac, u tamošnjoj su mi Obrtničkoj školi ponudili radno mjesto nastavnika njemačkoga, koje sam bez puno

razmišljanja prihvatio. Gledajući iz današnje perspektive, pedagoško-didaktičko iskustvo⁷⁵ što sam ga tada stekao, uvelike mi je olakšalo kasniji ulazak u sveučilišnu nastavu. Kao nastavnik njemačkoga radio sam samo godinu dana, a onda se u jesen 1992. godine vratio u Zagreb s namjerom da završim studij. Danju bih učio za ispite, a navečer radio u redakciji Dnevnoga pregleda HINE kao prevodilac. Prevodilački je posao bio iznimno zanimljiv – prevodili su se članci i komentari iz inozemnoga tiska o političkoj situaciji u bivšoj Jugoslaviji.

8. Ponovno na fakultetu

Diplomirao sam u siječnju 1993. godine i odmah upisao poslijediplomski studij lingvistike na istome fakultetu. Studij je trajao 4 semestra i bitno se razlikovao od dodiplomskoga studija – ustroj i provedba studija nisu više bili nalik školskome, a posebna se pozornost posvećivala individualnom proučavanju propisane literature. Mjesečne sesije održavale su se vikendima, a studenti bi za svaku sesiju trebali pročitati određena jezikoslovna djela te sročiti njihov kritički prikaz – o sadržaju tih djela diskutiralo bi se na sesijama.

Početakom 1993. dr. Maja Bratanić sa Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu počela je raditi na jednome projektu Vijeća Europe. Radilo se o hrvatskome izdanju *Europskoga prosvjetnoga pojmovnika* (eng. *European Education Thesaurus*) za koji je tražila suradnike sa znanjem njemačkoga i engleskoga. Kako me je dr. Bratanić poznavala sa savjetovanjâ Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku i znala da sam diplomirao anglistiku i germanistiku te upisao poslijediplomski studij lingvistike, ponudila mi je mjesto tzv. mladoga istraživača (danas: znanstvenoga novaka), koje sam s oduševljenjem prihvatio. Moj se posao sastojao u pronalaženju hrvatskih ekvivalenata za više od dvije i pol tisuće pojmova Pojmovnika, otisnutih na devet jezika Europske unije.

⁷⁵ O primjeni kajkavsko-štokavske dvojezičnosti u nastavi njemačkoga jezika usp. 5. poglavlje.

Iako je zapravo bila riječ o prevođenju stručnih pojmova, projektna ekipa suočila se s činjenicom da se mnogi od tih pojmova nisu mogli bez poteškoća prevesti na hrvatski. Posao na projektu vrlo me ispunjavao jer nisam samo automatski prevodio, nego i istraživao u hrvatskoj pedagoškoj literaturi.⁷⁶

9. Stipendist u Beču

U to vrijeme natjecao sam se za dvosemestralnu istraživačku stipendiju Austrijske službe za razmjenu studenata, koju sam i dobio. Moj istraživački plan sastojao se u tome da što bolje upoznam austrijske dijalekte jer sam pretpostavljao da je znatan broj germanizama u đurđevečkom govoru nastao pod utjecajem austrijskoga njemačkoga s obzirom na činjenicu da se Đurđevac dugo vremena nalazio u Vojnoj krajini.

Tako sam u listopadu 1993. stigao u Beč. Da me je netko na početku mojega boravka upitao kako se osjećam, rekao bih mu da imam dojam kao da sam u nekoj skandinavskoj zemlji – bečki mi govor uopće nije zvučao njemački, nego kao kakav germanski jezik koji ne poznajem. U zimskome semestru na Institutu za germanistiku u Beču nije bio ponuđen gotovo niti jedan kolegij o austrijskom njemačkom. No zato se na Institutu za primijenjeno jezikoslovlje u Berggasse nudio čitav niz kolegija kojih nije bilo u kurikulu zagrebačke germanistike – tako sociolingvistika, konverzijska analiza, kognitivna semantika, jezik i politika itd. Stoga sam većinu vremena provodio na tom institutu. U ljetnome semestru 1994. Institut za germanistiku imao je u programu nekoliko dijalektoloških kolegija. Posebno mi je poučno bilo studijsko putovanje u mjesto Schlanders u Južnome Tirolu, gdje mi se pružila mogućnost da samostalno skupljam dijalektološke podatke. Od studijskoga boravka u Beču, gdje mi je profesorom domaćinom bio akademik Radoslav Katičić, a radnu sobu sa mnom strpljivo dijelio dr. Georg Holzer s Instituta za slavistiku, puno sam profitirao – ne samo u stručnome smislu, nego u prvome redu glede usavršavanja znanja njemačkoga jezika. Osim toga,

⁷⁶ Usp. Piškorec (1995).

slušao sam kolegije o gradišćansko-hrvatskome jeziku i kulturi⁷⁷ te upoznao bečke Gradišćanske Hrvate s kojima sam i danas u kontaktu.

10. Asistent na zagrebačkoj germanistici

U jesen 1994., nakon što sam se vratio u Zagreb, Odsjek za germanistiku raspisao je natječaj za radno mjesto mlađega asistenta. Javio sam se na natječaj i dobio pozitivan odgovor. Upravo u to vrijeme počeo je na Odsjeku međunarodni projekt pod nazivom »Austrijsko-hrvatske jezične veze« što ga je sponzoriralo austrijsko Ministarstvo za znanost i promet, a koji je s hrvatske strane vodila prof. dr. Zrinjka Glovacki-Bernardi. Moj je zadatak na projektu bio opis germanizama u đurđevačkom govoru,⁷⁸ što je ujedno bila i tema magistarskog rada koji sam obranio u srpnju 1996. godine. Nakon toga nastavio sam se baviti znanstvenim radom u sklopu projekta Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske »Njemačko-hrvatske jezične veze«, kojega je također voditeljica prof. Glovacki-Bernardi. U sklopu tog projekta proširio sam svoja istraživanja njemačkih posuđenica u đurđevačkom i na govore Virja, Molvi, Ferdinandovca, Kalinovca i Podravske Sesveta. Rezultate istraživanja objavio sam u disertaciji pod naslovom »Germanizmi u podravskom dijalektu«, koju sam obranio u listopadu 2001. godine. Svojim stručnim savjetima od velike mi je pomoći bio mentor prof. dr. Stanko Žepić, a pri odabiru istraživačkih punktova te stručnim primjedbama pomogao mi je dr. Mijo Lončarić. U istraživanju germanizama u podravskome od velike mi je koristi bila disertacija dr. Jele Maresić o morfologiji podravskih govora, bez koje bih imao velikih poteškoća u klasificiranju germanizama s obzirom na pripadnost pojedinim morfološkim kategorijama.

U akademskim godinama 1999./2000. te 2001./2002. vodio sam seminar za studente 4. godine germanistike o njemačko/austrijsko-hrvatskim kulturnim i jezičnim vezama u sklopu kojega mi se pružila

⁷⁷ Potaknut tim predavanjima te interesom za gradišćansko-hrvatsku problematiku analizirao sam tekstove o reformi manjinskoga školstva u Gradišću objavljene u *Hrvatskim novinama* (usp. Piškorec 1994).

⁷⁸ Usp. Piškorec (1997).

prigoda da ugostim predavače iz zemlje i inozemstva. Ti su gosti svojim prinosima, koji su se kretali od jezičnoautobiografskih do znanstvenoteorijskih, iz interdisciplinarnе perspektive osvjetlili razne teme dodirnoga jezikoslovlja, a njihovi tekstovi objavljeni su 2004. kao 7. posebni broj godišnjaka »Zagreber Germanistische Beiträge« pod naslovom »Sprachkontakte und Reflexion«.

* * *

Otvoreno pismo upućeno Velimirovom članku »Od jezičnoga dodira do dodirnoga jezikoslovlja«

Obraćam se izravno tebi, Velimirov članče, jer mi se čini da svojom neobičnom žanrovskom strukturom i svojim neobičnim predmetom namećeš pitanja što ih nije formulirao Velimir. Ne, ti sâm namećeš ih iznad i ispod Velimirovih redaka!

Ponajprije, članče Velimirov, zanimljiva je tvoja hibridnost: distanciranim, objektivnim jezikom crtaš konture jednoga posve individualnog životnog iskustva. To se jezikoslovac osvrće na svoju prošlost, kloneći se svakog patosa i svakog sentimenta – kao da želi pomiriti instrumente svoje struke i predmet posve neuobičajen! Tako je nastao autobiografski kroki koji ne miriše toliko na memoarsku prozu koliko na iscrpan curriculum vitae, ili možda na protokol saslušanja s kakvoga »informativnog razgovora« pred jezikoslovnim istražnim povjerenstvom...

A pitanja koja namećeš brojna su i plodna.

Na koji način nepredvidljivi meandri osobne životne rijeke izravno i neizravno utječu na profil jednog znanstvenog polja? Imaju li skretničarske aktivnosti državnih institucija u tom pogledu doista veći utjecaj negoli slučajno-neslučajni skretničari na životnoj stazi pojedinca? (Tko bi se danas bavio germanizmima podravskoga dijalekta da nije bilo bakinih poslovice, djedovih *šarafštuka* i *gumilezunga*, jedne odlučne učiteljice, jednoga književnika, jednog esperantskog kluba, jedne lektorice, jedne kadrovske ´inspiracije´?) Na koji način obiteljsko okruženje, školski programi, jezične politike... ulaze u pletivo osobne životne priče, koja će pak i sama utjecati na tuđa obiteljska okruženja, na školske programe, na jezičnu politiku? U kojoj mjeri skučenost znanstvene zajednice i

javnoga prostora jedne nevelike zemlje utječu na stupanj kritičnosti? (Pa i ti, Velimirov članče, optimizma i pozitivnih likova pun, kao da nosiš tragove spontane autocenzure!)

Na koncu: smije li jezikoslovni subjekt uopće apstrahirati od svoje (jezične) biografije? Ili je poštenije pružiti uvid u pretpostavke vlastite istraživačke prakse – pretpostavke koje htio-nehtio obilježavaju svaki istraživački korak – i tako pridonijeti demistifikaciji znanstva?

Dragi članče! Kad bi svaki znanstvenik proizveo tekst po uzoru na tebe, približili bismo se odgovoru na pitanja što ih otvaraš. Stoga ću se založiti da postaneš modelom obvezne samorefleksije svakog istraživača: nešto poput *autobiografske pristupnice*.

Srdačan pozdrav!

Tvoj

Svjetlan Lacko Vidulić

VII. ČESTITKA PRI KRAJU

Uz zbirku poezije Adalberta Pogačića *Senje i spominki (1994.)*

Dok je Adalbert Pogačić bil vu dvadeset i drugomu letu živlejna, 1941. leta, znači pred više od pol stoletja, vu knjižnice »Hrvatske straže« zgedala je svetlo dneva zbirka pesmi sejlački pesnikov »Zaorane brazde«. Od se skupa dvajzdva pesnika Pogačić je zastuplen z najviše pesmi – devet. Med nimi je osem kajkavski, a samo jena štokavska. Još dva autora imajo po osem pesmi, štokavski (Ivana Rokič i Stevo Hajdukovič), a ostali po jeno-dve, gdekoj četiri-pet. Jedini kajkavec nuz Adalberta je Ignac Vidiček s pesmicom »Povratak«. Kak je videti z ovi par brojki i čijnenic, Pogačić je očevidno bil jeden od vredneši sejlački pesnikov, a zasigurno najvredneši kajkavec. Kak sam o sebe piše, vu ono je vreme, pred drugi svecki, imal f priprave zbirko »Senje i spominki«. Ali, sudbina se je, kak pravi galžejnak, poigrala z Bertokom i od zbirke ne bilo ništ. Evo kaj je Bertok napisal o sebe:

»Nikada nisam volio pisati o sebi. Istitati se za mene nije postojalo. Bio sam uvijek u koloni mnoštva na začelju kolone.

Vrijeme odmiče.

Došao sam na poligon starosti i sada čekam da me pozovu kud za vazda se gre ili kako kažu spikeri radio-postaje u Sloveniji – Čestitke su pri kraju.

Znajući da se nakon mog odlaska neće znati gdje sam se rodio, pišem ovu biografiju. Rođen sam jedne kišne večeri 22. studenog 1919. godine u selu Radakovu, nekada kotar Klanjec u Hrvatskom zagorju.

Kada mi je bilo pet godina, brat mi je donio početnicu i za samo tri dana naučio sam cijelu početnicu – tako sam postao pismen. Nakon početnice svaku knjigu koja mi je došla pod ruku ja sam pročitao, a o pročitanim znanje pripovijedati. Bile su to uglavnom knjige koje je izdavalo Društvo sv. Jeronima.

Školu koja se je nalazila u Kraljevcu na Sutli počeo sam pohađati u devetoj godini. Dvije me godine nisu mogli primiti u školu jer nije bilo mjesta. U prvom je razredu znalo biti i do stotinjak polaznika.

Školu sam polazio kao od šale. Nikada nisam trebao učiti. Jednom pročitano ili rečeno ostalo je zauvijek u meni.

Za vrijeme mog polaska u školu na susjednom je brijegu izgorjela kuća, već tada pokojnog učitelja Ivana Viktorovića, a on je u toj kući imao bogatu knjižnicu. Nešto od tih knjiga uspjelo se je spasiti.

Sin pokojnog učitelja Ivana Viktorovića, Beloslav, te je knjige poklanjao nama djeci. Budući da su mene knjige najviše zanimale, najviše sam ih i dobio. Moji školski drugovi sve su knjige poklanjali meni, a zauzvrat, ja sam im sastavljao školske zadaće. Tako sam ja došao u posjet preko trideset knjiga. Bile su to knjige koje je izdavala knjižara L. Hartman (kasnije Kugli) i Jeronimsko društvo. Tada sam pročitao sljedeće knjige: *Genoveva – Kako došlo – tako prošlo*, *Božidar*, *Sretni kovač*, *Srce* itd.

Bio je to moj prvi korak u svijet književnosti.

Onda su još u našim selima bile prisutne narodne pjesme. Ja sam te pjesme bilježio, a kasnije sam ih predao Društvu hrvatskih Zagoraca u Zagrebu. Društvo je imalo u planu izdavanje knjige narodnih pjesama iz Hrvatskog zagorja, ali rat je sve omeo.

Završio sam četiri razreda pučke škole. Za daljnje školovanje nije bilo mogućnosti, a nije se imao ni tko pobrinuti.

Prije rata pripremio sam zbirku kajkavskih pjesama »Senje i spomin-ki«, ali nije bilo mogućnosti da ih objavim.

U rukopisima imam mnogo pjesama.

Pisao sam članke, pjesme i pripovijesti.

Pisao sam pod imenima: Marko Lovec Šumeski, Bertek Jarčanski, Tugomil Jarčanski.

Još uvijek najviše volim knjigu i književnost, ali čestitke su pri kraju i oslušujem zov Vječnosti – ne znam dokle ću stići.«

Đuka Tomerlin-Picok spoznao se je z Bertokom na recitale Zajednice kulturno-prosvetni društvi Hrvatskoga prigorja »Matija Gubec«. Evo kaj

je Đurok Picok zapisal o njegovemu poznanstvu i o tomu kak je došlo do izdavanja Bertokove zbirke v Đurokove naklade:

»Sečam se, kak denes, kak je na jene od ti praižvedbi došel do nas f parteru sedeči tekstopiscov, med kojemi je bil i Adalbert, naš poznati i nadase vredni i zaslužni profesor Vinko Cajner v društvu doktora Rudolfa Matza, takaj joščer poznatešega i preštimatešega skladatejla i rekel nam: Da nema ovakvih tekstopisaca – misleči na Adalberta – kakav je naš seljak Pogačić, umrlo bi naše – idilično Prigorje i Zagorje! Te pot, malo potlam, raskuražil sem se i ja popitati Bertoka: Kak ti to uspeš napisati tuliko izvrsni pesmic za uglazbivajne? A on bi mi, onak skromno, kakov je, vuostalom, on i bil, otpovedal: Jurek, ja, dok pišem pesmice za mužiko, ondar si fučkam i z nogom takta dajem, vreč prema tomu pišem li pesmico za koju mislim da bi bila – valcer, polka, drmeš ili nekaj trejte, četrtro, peto...

Je, da Vam joščer odam jeno malo tajno: Adalbert je bil i v Đurđevcu. Jeno noč je Pod lipom prespal! Bilo je to 1945. Za te doček i oproštaj lepo se je zafalil sem Picokom v – pobožnom štivu. I, zato mu ja, kaj ne uspel do sedemdeset i petoga leta svojega živlejna, izdajem prvo negvo zbirko poezije nuz pregršč dobri žejl v negovom živlejnu i i pesničkom upornom delajnu!«

* * *

Nek mi bo dopuščena kratka primedba o tomu kak so tam negde sredinom osemdeseti, nakon kaj so mu nekoje pesmice tiskane već i v »Kaju«, a da ne spomijnem ono suradno f predratnemi listi, npr. v jeronimskom »Zlatnom klasju«, Bertokove pesmice počeli objavlivati i v »Maruliču«, ali, z nepoznatoga razloga, v rubrike »Nova imena«. I tak je Bertok potlam jeno četrdeset let posle prvi tiskani pesmi još navek bil »novo ime«. Nu, brez obzira na se to Bertok si je strplivo fučkal i popeval: *Dok f svetu tak dragem / nepoznat ostajem...* (»Popevka«). Inače, i denes, vu najnovišemi izdajni »Danice« i »Kaja« moremo najti negve pesme. Nu, do dena denešnjega neje se našel nišče koj bi mu objavil knjižičko, makar drobno.

Stopram vezdar, leta potlam kaj so se izdavač zbirke Đurđevčan Podravec Đurok Picok i Zagorec Bertok spajdašili na jenomu recitalu kajkavskoga pesništva, podela se je prigoda, da Bertokovo (s)trplejne i »senje i spominki« dojdou na svoje.

Mene je pak, delajoč skupa z Đurokom Picokom po đurđevečke kajkavske mekote, potrefila čast da mi v roke dojdou Bertokove pesme, da je sprečitam i porendam po svoje vole. Makar je žmeko i (ne)zafalno napraviti takovoga kaj jerbo očēš-nečēš treba prčkati po tuđem, nadam se da tebe, draga čitatelica i dragi čitatel, to poslagavajne i vezajne Bertokovi pesmi nebo smetalo dok je boš držal v rokaj.

Mam naprv, vu prvom snopu pesmic »Ja popevam« Bertok je napisal zakaj popeva, kak bi denešni knigoznanci rekli – tu je znesel svoje poetičke zamisli. Ovo sem fteknol kakti prvo, misleč da si tak ti, čitatel(ica), bodeš mam spočetka mogel/mogla zezvedati kaj Bertok misli o svojem popevajnu. Dok popeva, misli mu *lete od vsih briga sveta dal* i s sake nove popevke, kak veli, falačeca sebe svetu daje.

V drugom snopu pesmi, od »Motike« do »Zipkice«, Bertok popeva o mukotrpnomu živlejnju, gruntaškumu, zagorskumu, kakti i o svojem kraju. F stilhe posložene pričice o Petru gospodaru, desetomu bratu, Veronike Desiničke i, i, i ... svezane so f trejti snopek. Med nimi ima i šalni, ali i pofalni, pomalo žalosni. Nekoje so nalik baladam, nekoje pak poučnemi pripovetkaj. Vu četrtom snopu Bertok se divi Lepe naše, od Zagorja do Istre, a tu i je pofalnica Zagrebu kakti i prisečajne na ono kaj je prešlo. Peti pušlek pesmic diši po jeseni f koju je Bertok, ako se sme suditi po broju pesmi s tom temom, zaljubljen. Kak mu je jesen drakša od drugi dob leta, tak mu je i noč drakša od dneva, kaj se vidi po šeste, kmične pukete pesmic.

Živeč f prirode i s prirodom, Bertok si je pajdaš z drugemi stvori, cvetjem i drevovjem – meni se š nim, pripoveda jim, a oni ga optomošče podsete i na čoveka i negovo živlejne, jade i jale, žalosti i vesejla. Na ono kaj je i kaj bi štel biti, ali i od koga se ima kaj načćiti. Zato sedmi pušlek pesmic diši po jaboke, ružaj i vu jnem je Bertok pravi pesnik bilinar. Vu osmom nam se pak, f prvom redu otkriva kakti pravi – poetuš ftičoznanec.

Najdeblešemu snopu ove zbirke nadel sem ime po naslovu jene pesme – »Sveklost mira«. Tu so popevke gde Bertok grunta o negda, vezdar i potlam, o fčera, denes i zutra. Ima tu i nekuliko pesmic, rekel bi, molitvic, ali i mudroznanski raspravic, mudrijašic. Na puno mest naš *pastir-pjesnik*, kak ga je nazval Franjo Rubina, skupasložitel »Zaorani brazdi«, podseča na nestalnost ovoga soznoga podojla, ali i na to da nas

jempot zanavek tu više nebo, dok se pozdravimo s sozom pajdašicom i pokupi nas *puža f črnem*. Priseča se Bertok pajdašov, koji *denes ni*, kakti i drage Maričke kojo više nigdar nebo videl. V deseti sem snopek del dirlive pesmice o majkice, japice i matere, a za kraj prisložil pušleka epigramov, kratki sročeni orečji, mudrij.

Bertokove so pesme skoro se f sroku i četverostihu, a drugi se i četrti stih rimujo. Stih mu je uglavnom šesterec, osmerec, negda i sedmerek nazmence spleten s šestercem. Retko se podene i peterec, pa i četverec. Bertok oče zetkati kitice s prvim i tretjem stihom razmerno dogočkem, a drugem i četrtem napol krajšem, tak da i ti krajši ostano žveneti vu vuvu. Treba spomenoti i to da so Bertokove pesme jako, jako ritmične, tak da neje čudo kaj mu ji je dost uglazbleno, kak je vreč primetil Đurok Picok. Puno je popevki Bertok spokeval f prvomu licu, dosta ji je f tretjem, a gdekoja i v drugomu.

O čemu Bertok piše, več ste, valdar i sami prečitali, a i tu sem, govoreči o slagajnu pesmi, nabrojil negve teme, barem v najopćenitešem obliku. Adalbert Pogačić, *seljački mladić iz Radakova* («Seljački dom», «Zlatno klasje»), denes je japica z Radakova, koj je celo svoje živlejne hrbmal na gruntu, i popeval, strplivo – verujoč, nadajoč se i imajoč rad: zemlico, Zagorje si, brege, mekote, trnace, ftiče, cvetje i drevovje, majkico, japico, mamu, Maričko, pajdaše, svojega (i našega) kaja, Reč, Živlejne... Nastupil bi na gdekojem recitalu kajkavski pesnikov, objavil tu i tam pokojo popevko, ali, kak je sam rekel, ostal je svetu nepoznat. Neg mi nebo zamerjeno ako zbrdnem da je on pravzaprav na svoj način kipec onoga kaj se je pripetilo hrvatskomu, kajkavskomu (i ne samo kajkavskomu) sejlaku – kak v društvenomu, tak i v jezičnomu smislu – nepravedno so ga »znali« zabiti, ali ga je Reč opčuvala.

* * *

Adalbert Pogačić umro je 13. srpnja 1997. Pokopan je u Kraljevcu na Sutli. Zbirka »Senje i spominki« jedina mu je objavljena knjiga.

Adalbert Pogačič

Ja popevam

*Ja popevam, kaj mi čete
Komu drago, komu žal.
S popevkom mi misli lete
Od teškoča, brigah dal.*

*Tak si cajte žmehke kratim
Da do sreče dojdem pre.
S popevkom ja sve naplatim
Kaj od mene svet ov če.*

*Nit mam srebra niti zlata
Niti falit mam se s čim,
Al popevka je bogata
Sa bogactvom sveta vsim.*

*Ona f sako srce zajde
Kakti sreče zlatna nit.
Gdo popevke te ne najde
Nemre v svetu srečen bit.*

*Ja popevam, kaj mi bute,
Komu drago, komu žal.
S popevkom si krčim pute
Od vsih brigah sveta dal.*

Nigdar

Človek misli – a kaj srce
Kam da more poleteti
Da se saka žela spuni
Još bi bilo za želeti

A kam brige – muke naše
Vu korak nas vse to prati
To su samo puste žele
A kaj svet nam more dati

A kaj jezik vse izreče
Za tem se i nemre iti
Naše žele su vu srcu
Kak goreči ognji skriti

Nij na svetu takveg morja
Kam da misel vsa doteče
Nit kaj srce teško nosi
Jezik nigdar ne izreče.

Gda me nebu

*Bil sem jenput na tem svetu,
Jel gdo znal je za me?
Čutilo me poleg sebe
Srce moje mame.*

*Po svetu sem sreču iskal,
Ne našel ju, žalil,
Vgasnula je ona sreča,
Još je nes zapalil.*

*I zdaj mirno morem iti,
nemam kaj iskati,
A vsu ljubav moji mami
Naj ji Bog naplati.*

*Putila me, lubila me,
Dobro mi želela,
Al je tugu svojem sinem
Mesto sreče žela.*

*Pak da bum vu črnem grobu,
gdo bu pital za me?
Vre bu trava zelenila
I grob moje mame.*

*Zemla nas bu draga skrila,
Mir i pokoj dala
Gda ni mogla vu življenju
Od zlobe i jala.*

*Bil sem jenput na tem svetu,
Senca jena bila.
Gdo za sencu brigu vodi,
Kam se ona skrila?*

VIII. POTREFIZMI I JALIZMI

Uz zbirku aforizama Željka Kovačića

Kratkopisi (1995.)

Podravske so Sesvete jeno od najistočneši mest kajkavskoga područja, a Sesvečani pak cejnjeni i poznati čuvari i promicatelji domače baštine – kak folklorne, tak i one stari športov. Jeden od ni je i Želko Kovačićev, pučkoškolski učitelj, fpučenik i znalec starodrevni običajov, šeg, navad, vrli narodoznanec, ali i pisec.

Pajdaš je i Đuroka Picoka, čija je pak naklada (Naklada Đuroka Picoka) zaživela baš s Kovačićevom knjižičkom »Šege i navade Podravine« (1989.), vu koje so po sesvečki opisana stara vračejna, coprajna, veruvajna i igrajna. Inače, leta 1977. Želku je v Koprivnice tiskana i basnozbirkica jenostavnoga naslova »Basne«, pisana štokavskem. Rani osemdeseti bil je član đurđevečke Književne sekcije KUD-a Petra Preradovića. Pisal ne samo o narodne športe, vreč i humoristično prozo, epigrame, pesme, premetalke i aforizme. Svoje je tekste objavljival i v koprivničkomu »Podravskom zborniku« i jošcer kojegde.

Mene je pak, kakti Đurokovoga dijaka vu negove đurđevečko-kajkavske škole zapalo da Želkove kratkopise prečitam i kak znam i morem – porendam, posložim. Dok sem se prijel nakajnenoga posla, rendajna po tematske sličnosti, saki bi mi čas ov ili on zapis vušel z jene tematske škatule i zdrknol se prama ove ili one. Bilo ji je i nedopovedani, koji se neso dali kumiti pak je za jne trebalo sklepati novo lumero.

Budući da so mi se Želkovi aforizmi pričiniili spodobni na poslovice, *navadna govornya* (Ivok Belostenčev), *pririči* (Pavlek Vitezovičev), *prirečice* (Pero Lukančev), naluknol sem se vu verštat premišlatelov književnosti,

mudroslovov i jezikoslovcev, ne bi li tam naišel na majstora pri kojem bi se nafičil kak sklopiti škatulke iliti ladline za ovakova drobna orečja.

Za poslovico (koja se tak zove pri nam stopram od 19. stoletja po ruski) vele da je precizna izreka kipec koja vuopčava i tipizera sakakve pojavnosti živlejna.⁷⁹ Nu, ni ti premišlateli nemro na zeleno gran z razvrstavajnem poslovic. Kak sem se i sam osvedočil, tematsko je razvrstavajne prežmeko, jel je tema optomgošče prevoska, a ono kaj se oče povedati preširoko. Kakti polurešejne predlaže se slagajne v značejnska pojla. Tak Josip Kekez zagovarja sledeča pojla – povesno, narodoznansko, mudroslovno, politološko, društvoslovno, čovekoslovno, dušoznansko, versko, čudoredno...

Malo je frčneša podela poslovic po načelu gradbe, makar... Tak ondar imamo prave poslovic rečenice, koje so ustrojene dvojčano, tj. jednodelne iliti dvodelne, pričem je vu dvodelnemi navek reč o gradbenomu suodnosu koj se optomgošče pokaže kakti značejnska protimba. Stil poslovic je metaforičen (veli se jeno, a misli na nekaj sasma drugo), zna biti i rime, ponavljajo se slični glasi, oponašajo zvuki i rabi pučka etimologija. Osim pravi poslovic, vu te se oblikece stila računajo i izreke (koje neso tak zaokružene v značejnu, neg više podsečajo na nekoj događaj), poslovic membe iliti dijalogi, pripovetkice, frazeologizmi. Nazadne bi se f poslovic f širšem smislu fteknola kletvašejna, basamegajna, prisege, zaklijnajna...

Tu sem vreč mogel prepoznati i značajke nekoji Želkovi tekstov. Vrpa ji je spodobna na prave poslovic rečenice. I većinom so dvodelne, gde je značejne jenoga dela suprotno značejnu drugoga. Zato sem Želkove tekste najprede podelil vu dve velike škrijne – ono s teksti od jene rečenice i ono s teksti koji imajo dve i više rečenic.

Kak je protimba značejni v okviru jednorečenični tekstov najvidliveša, f prvo i drugo ladico porendal sem tekste koji imajo veznike A i ALI (*Prče se prče, a gde do kraja?! / Znam da se mora vmrti, al bilo bi mi leže da i sused vmerne.*). F trejte ladice so rečenice z AKO (*Kud si pet, tam i šest, ako se već stapljajo.*). Mali je ladlin s teksti gde se veli kaj je bolje od čega, a zove se BORŠE (*Bolje veruvati, neg se osvedočiti. Neje veruval, al se osvedočil brzo.*). Kak vidite, sim ovo je dobežalo z druge škrijne, višerečenične. Peti ladlin zove se SAMO (*Pekla se je leko domoči, samo*

⁷⁹ Usp. Kekez (1986).

je kumst z njega ziti.), a šesti JEL, jel se vu njem tumači zakaj je nekak tak kak je (*Gacal je po blatu, jel mu neje pasal suveši put.*). Sedmi je ladlin DOK (*Dok so drugi bistrili vodu, on je navek mutil.*), osmi KAK TAK (*Tak jev imamo rad kak i vrag svoju mater.*), a deveti PAK (*Bil je nočni tič, pak so ga štandari na dnevu vlovili.*). Vu deseti sem ladlin porenal se kaj nesem mogel vu ostale jenorečenične, pak je ondar te ladlin SAKAKov. Jedenajsti ladlin OVAK, ONAK ima vu sebe rečenice brez veznikov, nabrajajna (*Prisekla si je mezinca, dugačkoga jezika ni zeru.*). V dvanajste so ladice OVO I ONO rečenice koje veže i (*Došel je v prave ruke i gda-gda iste osetil na svoje pleče.*).

Eto nas i pri druge škrijne, višerečenične. Velika ladica ON(I), MI ima dotmar tekstov, gde se navek zna što je što, što smo MI, a što ON(I). Tu se određuje, povachi međa, nameče jeno spram drugoga, kaj zapravo i znači grčka reč aforizem. Druga ladica vu te škrijne ima tekste gde jeden pita, drugi odgovara, iliti pak jeden nekaj veli, a drugi ga popitava. To je i zadna ladica, četnajsta, a vu jne so MEMBICE, spodobne na dijaloške poslovice – kak bi rekel premišlatel Kekez.

Eto, tak sem ti ja, dragi čitatel i čitatelica, porenal Želkove zapise, onak kak (ne)sem znal. Želkovi teksti, kak sem vreč rekel, spodobni so na poslovice, a čitatelstvo koje se oče vu oto samo uveriti, neg se nalukne med virovske poslovice i fraze kaj je 1938. zapisal Pero Lukanec.⁸⁰ Nu, ako Želko nekoje zrnce narodne mudrije i prekrene, brez puno promene v značejnu, ima ji puno s kojemi se ne slaže ili pak vu jne posumla, dopela f pitajne. Ak se gled i drugi način, ondar se more reči da so kratkopisi Želka Kovačića delatne membe osobnosti pisca z usmenokniževnom baštinom. Ali, brez obzira na Želkovo grablejnje z narodnoga zvirišča, negovi so zapisi v istom hipu i bogačejne, nadodelavajne narodne tradicije. I da nesmo f cajte f kojemi jesmo, naš bi Želko bil jeden od oni brezimeni koji so čez očale pojedinačnoga iskustva zrekli ono opče, zajedničko, sem ludem poznato i važeče. Pozivajoč se na autoritet zgošenoga iskustva poslovic, i novinari v naslove svoji društvenokritički člankov optomgošče premikavajo i premečo poslovice.⁸¹ Nu, dok so poslovice ipak znikle f selske nepismene zajednice, aforizem je osobni iskaz.⁸²

⁸⁰ Usp. Lukanec (1938).

⁸¹ Usp. Bošković-Stulli (1983b)

⁸² Usp. Škreb (1986).

Prvo zbirko aforizmov sklepal je pred jeno dve i pol tisuće let grčki vračitel Hipokratuš, a bilo ji je više od četiristo, kuliko ji je otrprikle napisal i naš Želko. Ali dok so Hipokratuševi aforizmi bili naputki za zdravo živlejne i vračejne betegov, Želko vu svojemi pripoveda o falingaj čoveka kakti duševnoga stvora i družinčeta. Podnaslov Želkove zbirke aforizmov, *potrefizmi i jalizmi*, mam je i kluč za razumevajne nijovoga značejna. Oni so z jene strane potrefizmi, jel je pisec š nimi potrefil esencijo, iliti kak bi Belostenec povedal – *jesztvo, bitje* pojedini falingi. Nu na drugo stran to so i jalizmi, jel je z najviše ni štel trefiti vraguššana jala – mržninoga pajdaša, lubavinoga neprijatela. Dočetek pak *-izmi* kniževno-premišlatelske je naravi, jel podseča na ovo drobno kniževno felo – aforizme.

Potrefizmi i jalizmi Želka Kovačiča napisani so na sesvečke kajkavice kaj jim daje posebno protego. Ako se usporede z Želkovemi štokavskemi kratkopisi, ondar se vidi da so ovi drugi tekak bleđi kipec ovi prvi. To je mam i dokaz za poznato činjenico o kniževnomu tekstu da je stilska sastavnica, a vu jno spada i jezik, važna kuliko i ona sadržajna. Osim toga, moramo se prisetiti i na to da se v jeziku kak vu zrcalu vidi slika sveta pojedine jezične zajednice, tak da je sesvečki kajkavski brez sumne najpotrefleneši jezični sustav za Želkovo mudruvajne.

Ova je knjižička f prvom redu kniževni tekst, pak je kniževnomu povesnīčaru zaveliko kakti jošcer jeden doprinos povesti kniževne fele aforizma, započete (kulko znamo) s Hipokratušom, a nastavlene med ostalemi od engleskoga mudrijaša Francisa Bacona, francuskoga plemića La Rochefoucaulda, se do nemački govoreći Friedricha Nietzschea i Karla Krausa, al i Pojlaka Stanislawia Jerzyja Leca. Poradi sličnosti ovi tekstov s teksti usmene kniževnosti more se med nimi iskati, najti i opisati odnos usmene i pisane kniževnosti. Kroatisti bi takaj mogli reći kojo o ove aforizme, prije sega o nijovomu mestu f korpusu hrvatskokajkavske pisane reći. Jezikoslovec pak more ove tekste skoristiti kakti tvorivo za opis jezični značajki sesvetske kajkavice (i ne samo ne, neg i ferdinandske i molvarske i konačarske), a narodoznanec mudroslovnoga smera za opis slike sveta i ujludbe jene zajednice čij je član i poklisar Želko Kovačičev. Nu, nadam se da i vi, dragi čitateli, bodete vu ove knjižičke našli gdekaj za se. Jel Želko pripoveda z naroda narodu – negda jenoznačno, negda dvoznačno, negda višeznačno. Ali, tak valdar mora biti kad se je odlučil za – kak bi povedal majstor Ivok – *govorenya kratka, ali vnoga zadersavajucha*.⁸³

⁸³ Usp. Belostenec (1740).

**IX. ZEMLA POD NOFTE
I ZVEZDE POD VANKUŠOM**
Uz zbirku pjesama Vladimira Miholeka
Zemla pod nofte (1995.)

Kaj se tiče pisane reči, poglavito naše horvatske kajkavice, ovo je leto Božje 1995. za naš Đurđevac i okolico mu bilo višestruko plodno. Počmimo samo z našemi kajkavskemi pisci – Đurok je Tomerlinov, na spomen si znani i neznani pajdašov s kalvarije križnoga pota vu svibnu i kesne 1945., objavil trejtjega dela svojega »Živlejna« – ratno i poratno, a koje je mam zišlo i f poštokavlene inačice. Kak i sam naslov veli, Đurok je opisal ono kaj je v drugomu delu svojega »Živlejna« objavljenom 1988. moral prečkometi z više-mejne poznati razlogov.

Đurđevečke pevačice, a od nema zdavna i poetušice, Marice Hasanove tiskana je druga zbirka pesmi naslovljena »Lubav čez stijove«.

Sesvečanu je pak Želku Kovačičevomu baš vu naklade Đuroka Picoka, a nuz nesebično potporo kloštranske općine, zgliedala svetlo dneva zbirka na sesvečke kajkavice pisani kratki govorejn »Kratkopisi – Potrefizmi i jalizmi«.

Profesor čudoređa na Papinskomu sevučilišču Gregoriane v Rimu i glavni znalec velikoga predekalnika Muliha, Ivok Fuček, počastil je rodnoga si Đurđevca i negove meščane svojom proslavom pedeset let od stupajna v jezuitski red i četrdeset let od svoje mlade meše, darujoč nam, osim meše kaj jo je na dalekovidnico vidla cela Domovina, joščer i horvatskom štokavicom napisano knigo duhovno-moralni savetov, poukov i odpoveti »Bog, život, ljubav – Traganje za istinom«.

Tu treba napomenoti i da je naš sused Kalnovčan, a inače profesor na Katoličko-bogoslovnom fakultetu v Zagrebu, bogoslovec i književnik Ivok Golobov, dobio nagradu Vladimira Nazora za zbirko pesmi »Oči« kakti i da mu je tiskana knjiga listov jenostavnoga imena »Pisma«. Reč je pravzaprav o negvemi liste koje je kakti mladomešnik jošcer pred jeno trideset i osem let pošijlal svojemu pajdašu Jože Turčinoviču z čazmanskomu arhidakonatu pripadajoči far Posavski Bregi i Dubovčak Levi. Listi so pisani na štokavice, koja je poškroplena z latinskemi besedami, kak bi rekla naša primorska brača, ali i pretkana s kajkavicom negove mame.

Prirodoznanec Radovan Kranjčev, Đurđevčan rodom, Koprivičanec stanom i deluvajnem, objavil je velebno knjigo »Priroda Podravine«, vu koje je, s kipcom i rečjom, prikazal svoje dogojetne istražbe našega kraja.

I kakti za kraj ovoga leta, na adventskomu svetlu meglenoga podravskoga dneva podela se je još jena pesmозbirka. Ova kojoj držite v rokaj.

* * *

Za razliko od imenuvani, koji so objavili barem po jeno, nekuliko ili fajn knjig, Vladeku je Mijolekovomu ovo prva knjiga.⁸⁴ Nemre se reći da je on potpunoma nepoznat čitatelstvu – pisal je za naše negdašnje cajtunge »Podravca« i »Đurđevečke novine«, par mu je pesmi žišlo v »Podravskom zborniku«, a vu iste se je tiskovine podel i kakti povесnik đurđevečki obrtnikov, ali i proučavatel đurđevečkoga svezoslovja iliti frazeologije. Znači, dragi čitateli i vrle čitatelice, v rokaj vam je prva Vladekova knjiga. Kak je to vreć zađni let optomgošće bil slučaj, mene je pak, još jeden pot, kakti Đurokovoga dijaka, zapala draga obveza prečitati, prezebrati i poredati par pregršči Vladekovi pesmi. Kad je vreć tomu tak, naj mi bode dopušćeno povedati kak sem to obavil.

Dok so mi Vladekova orečja došla pred još, primetil sem da so med nimi dva koja pripovedajo o Reći. A kak je poznato da se započijne i zgotavla z Rečjom, zględalo mi je na mestu da i ova zbirka započme i završi

⁸⁴ Vladimir Miholek rođen je 9. 11. 1962. u Đurđevcu. Osnovnu školu pohađao je u Đurđevcu, a srednju poljoprivrednu u Križevcima. Nakon zbirke »Zemla pod nofte« (1995.) objavio je još dvije zbirke poezije na đurđevečkom govoru: »Z Jezušem v trejti jezero let« (1999.) i »Čovek na mostu« (2002.). Radi u zaštitarskoj tvrtki. Uz Đuku Tomerlina-Picoka, jedan je od najboljih poznavatelja staroga đurđevečkoga govora.

z Rečjom. Zato sem, kak bi se gospocki povedalo, izvan konkurencije, mam od kra, del Vladekovo pesmo – *Domača reč*. Slično je i na drugomu kraju, ali zaprav pak na početku s pesmom *Moj kaj*. Jel, da neje toga kaja, ne bi bilo ni ove zbirke.

Ostala sem orečja položil vreč kak mi je zgedalo da bi pojedine pesme, uvetno povedano, pasale jena k druge. Vu pregršče *Buđejne reč* je o prirode, čovekove domaje na ovomu svetu. Jedini je čovekov vudel vu ote pesmaj te kaj o prirode pripoveda čovek, poetuš. Z jene so strane to pesme štimunga, i na prvi bi se pogled reklo da je to nijova jedina protega. Nu, vreč se na drugi pogled vidi da to ne vredi za se ne, nego da vu nekojemi Vladek pripoveda o raslijnu i živine, a zaprav misli na ludske stvore, kak je to slučaj s *Kuražnem podleskom*.

Od podravski nebosklonov i tvarne naravi, naravi zvuna, Vladek prejađa na narav znutra, ono kaj raspeta med kmicom zdola i bleščajnem zgora – negda čmiži, negda se kresi, a negda ražari. *Podravska narav* ime je druge pregršče, vu koje so pesme o podravske strastjaj i ponašajne, šegaj i navadaj, zločestoče i dobrote, betegu i križu. Vu jnaj ima i opčega, al i pojedinačnoga, jel se to dvoje, kak drugde, tak i tu, preleva jedno v drugo i žmeko je reči gde pričme jeno, a prestane drugo. Jempot Vladek mudrijaši i zaključuje, kak mam vu ote prve pesme, drug pot pak, mene drakše, samo primeti i zapiše, kak primerice v zađne pesme pregršče – *Advencke*.

Trejtja je pregršča mudrijaška nadase, da ne zbrdnem politička, s puno pitajni i malo odpovedajni. Tuliko je toga pesniku naopak i nezdržljivo kaj se je zapital *el se morti kugla naopak obrača*. Ima vu ote pesmaj i strajopezdi i ciknene krvi i »ni«, ali i »beloga«, navek optuženoga. Te so Vladekove pesme spodobne na nekoje Đurokove, poglavito one s »Peklenskoga živlejna i (s)trplejna«, gde je isto tak dost zagonetki, a za odgonetke treba pregruntavati i študerati.

Zemla pod nofte ime je jene Vladekove pesme, jene pregršče, a kak ste mam zgedali i cele pesmarice. Vu ote pesme, ali i pregršče istoga imena, popeva se o zemle i čoveku. Da ne zmišlam ono kaj so drugi lepše zrekli, naj mi bude dopuščeno primetiti da za te pesme vredi ono kaj je vu svoje »Kalnovečke razgovore« pribiležil Kalnovčan Ivok Golubov:

*F Knigi piše da je Bog čoveka od zemle napravil.
Je, ali od one zemle na kojoj se čovek rodi.*

Makar bi pesme *Poradi tebe* i *Boža kravica* brez dalnega mogle dojeti i v pregrščo *Narav podravska*, nekak mi je zgledalo da vu jnaj Vladek pregovara na jene druge, da zbrdnem – razine, one ljuvene, kak bi rekli dubrovački gospari. Zato mi najte zameriti kaj ovo četrtu pregrščo, naslovlenu *Boža kravica*, tvore cela dva ščepca stijov.

Vu šeste pregršče, *Zvezde, sejne*, Vladek malo koca na orej i pregruntava, malo obira zvezde i nameče je pod vankuš, pod sejne. A kuliko so mu sejne važne, kakove goder da so – rajnešne, hrđave, kmične ili paklave – vidi se po tomu kaj je, dok ji nema, ide prizavat. Što bi ga znal, morti je baš v sejnaj zvirišče (i) negovoga popevajna.

Makar bi mogli s pravom povedati da je kipec listja na vetru, kak smo nadeli ime zadne pregršče, vreč odzdavna našel svoje mesto v kniževne baščine i da je more biti vreč apšisal, ipak se vu istoimene Vladekove pesme ova slika i preneseno je značejne zričo na jeden, barem za đurđevečki horvatski, novi način, ov pot primotan v leposlovno dvomembo. V *Listju na vetru* prikuplene so pesme o zacukorenomu i žokomu hipu našega živlejna vu ovomu soznom podojlju, ali i o daleke, brezkrainne štreke vekivečja, nuz koju bo precvelo križno drevo, o žitku i životu, kak znado reči brača v Gradišću.

Vladek z rečjama riše slike, koje jošcer nesmo vidli, ali gdagda oče pokazati da mu ide od roke narisati i one koje vreč jesmo. Negov je govor domaći, neje zakompesan i premazan s tuđemi maščami i kalafujnama. Zna da mu ne za sile kititi se i kukurešiti s tuđem perjem i navrgnenem slovom. Ne špila kaj neje. Makar ga srok zna zvarati, oče i on zvarati nega. Nu, zato si je z ritmom Vladek pajdaš, a vu oto se bote i sami osvedočili dok negove pesme prečitate naglas. Fletno prebira po škrijnaj i ladicaj domačega rečničkoga blaga, i podseča nas na reči koje smo privremeno zatepli.

I da zaključimo, pripovedajoč na kaju o kaju i Reči, svetu i čoveku zvuna i znutra, grude i nebu, žitku i životu, Vladek je, s podravskom zemlom pod nofte i zvezdaj pod vankušom, narisal svojo sliko sveta Picokov i Picokač. I to bude negov trag.

Vladimir Miholek

Ajde Maro!

Zorja je
Ajde Maro
Digni se
Peč nakuri
Snega odmeči
Marve položi
Štalo očisti
Krave podoji
Mladino narani
Ručka pripravi
Zdele operi
Lače mi zakrpaj
Kruva omesi
Kukuruza otrebi
Na deco briguj
Flake prestri
I naj se omugavati
A ja idem malko f selo...
Taki se vrnem

Križ

*Saki ima križa svojega
Grunta, tepca i betega
Pijanca, slaboga dijaka
Lutorana i mutlaka
Zvrgneno kravo, gladuša
Lazara i škrtuša
Strajopezdo, slekera
Lenčino i frendera
Bokčijo, nesramlivca
Punico i plašlivca.
Za živlejna on ga žuli
I spodobo mu potuli
Kak Jezusa pod raspelom
Sramoti pred celem selom.*

Straj nas je

Straj nas je...
V zrelo doba noči
Dok i mesec dremle
Smrt se spušča nad selo pospano
Slušaš
Kak cucki bavčo nakraj sela
I veter kak z listjem švasti
Straj nas je
Kad tvoje joči bleščave
Čisto steklene
Iščo zmučene, povustale duše
Da bodo tejna tvoja
F kmice vekovečne
Brez duplera i blagoslova
Straj nas je...
Šteli bi pobeči
Noge nam klecajo
Šteli bi vreščati
Glas nam je zabegel
Straj nas je...

X. GNEZDO POD STROJOM

Uz zbirku poezije Anđele Lenhard Antolin *Molitva po čkoma* (1999.)

»Đurđevčani bodo otprli svoje iže i srca sem prijatelom i sem onem koji imajo radi se ono kaj je domače narodno, podravsko«, zapisala je đurđevečka novinarka Anđela Lenhardova Antolinova vu svojem članku o Picokijade objavljenom 22. lipna 1979. vu *Večernem listu*.

To isto leto tiskane so – kuliko je sročitelu ovi retkov poznato – prve dve zbirke pesmi na đurđevečkom: *Pusto živlejne* i *Japica i mloka* autora Đuke Tomerlina Picoka. Z denešnjega očišta te se zbirke moro držati za početek okniženoga izdavalaštvu na đurđevečkom govoru. V međuvremenu je Đurok Picok napisal dalni dvanajst knjig, a svoja so orečja na đurđevečkom govoru deli med korice i Vladimir Mijolekov, Marica Hasanova, Slavko Čambin, Zdravko Selešev...

A Anđela Lenhardova Antolinova nastavila je oštriti svoje novinarsko pero i prek mikrofona đurđevečke radio-stanice priopčavati Đurđevčanom i Đurđevčicam što, kaj, komu, gde i gda. Ne jempot je bila i voditeljica promocij knjig spomejnjeni autorov, a da nigdar ne bi prepustila prigodo med propisani »gospocki« govor fplesti i kojoj domačo reč.

Točno dvajst let posle novinskoga teksta na đurđevečkom Anđela Lenhardova Antolinova pak piše po đurđevečki. V rokaj nam je nejina knjižica koja se more nazvati i pesničkom zbirkom i svojevrsnem osobnem molitvenikom. Za *Molitvo po čkoma* najpribližneše bi se moglo reći da je zbirka duhovne poezije, ako se odlučimo za književnoteorijsko odrednico i ako tematsko oznako »duhovno« zememo za krovnooga nazivka celokupne knjige. Jer, kad bi pojedine pesme zeli same za se, ne

zemujoč v obzir da so del lanca, lanceka, kraluša iliti krunice, tematske bi oznake mogle biti i intimizem i krajoličnost.

Po svojemu obliku te so pesme drobnoslike: skoro se imajo po tri stiha i pomalo so spodobne japanske klasične forme haiku. No, za razliko od kitic haikua z određenem slogobrojnom obrascom, sročitelica *Molitve* se je odlučila za slobodneši metrički pristup. I dok sročiteli haikua krečo od elementa igre koj v stišenom obliku naznačava metafizičko gliblino, v *Molitve po čkoma* ta je metafizičnost gdagda i eksplicerana, i to pod kršćanskem znakom. To se vidi i po naslovu, ali i po izravnom spomenu Ježuša raspetoga, Božiča, Vuzma, andeleka.

Vu većine ovi drobni slik od reči neje zrečen pesnički subjekt, pa se one osamostaluju i dobivaju meditativno protego. Slagajne na prvi pogled neovisni slik vu jezično supostojajne gradbeno podseča na posebno vrsto trojstva teze, antiteze i sinteze. Tematski je odnos te tri sastavnice različit. Negde je priroda i teza i sinteza, a čovekovo bivajne antiteza, zabrmburena v prirodu. Negde so pak slike prirode teza i antiteza, ili – ako baš očete – dve teze, a trejti stih sinteza, čovekovo delo spreplete-no s prirodom.

Dok se čitaju ove pesme, čoveku se čini kodar so bližeše čkomlejnu nego govorejnu, a k tomu ide f prilog ne samo naslov knjižice, nego i znakovito spomijnajne gota iliti grla. Z jene strane, got je mesto čez koje prejađa zračna struja s pluć dok se zgovaraju reči. Z druge pak strane, značejne glagolov *pregotavati* i *pregototi* ne odnosi se samo na gotajne jela, nego i gotajne reči iliti znutra ili zvuna uvetovano nemogućnost ojezičejna osečajni i misaoni sadržajov, prisilno čkomlejne.

Na rečenične razine vidliv je verbalni redukcionizem. Vu odnosu na živlejne na zalazu tisućletja, obileženoga inflacijom reči i priopčajnem smetjem, pesnikijna se odlučuje za minimalistički pristup, verojatno v nade da se more obnoviti – uvetno rečeno – prvotna značejnska snaga i inače strošeni reči. Te redukcionizem neodvojiv je od izbora jezičnoga kôda, đurđevečkoga hrvatskoga, a tradicionalna bi stilistika rekla da izbor kôda doprinosi ekspresivnoste samoga teksta. Međutim, upravo reaktiverajnem takovi kôdov moro se i morajo preispitati, preispisati i – ako baš očete – prepopevati životopisi i povesti oni pojedincov i skupin, kojem so drugi razvrgli, prevrgli i navrgli ime, zavezali jezike, oblekli je v nošne i dali jim da na bine tancajo i popevajo.

Molitvo po čkoma ilustriral je đurđevečki slikar Zdravko Šabaričev i ponodil čitatelstvu svoje, likovno iščitavajne otišneni pesmi. Negde to iščitavajne potcrtava motive pojedini stihov i komplementarno š nimi harmonizera f sutitrajnu reči i slike, a negde je f pitajnu slobodneša, ne-mimetička vizualna reakcija.

Initimističko-pejzažni motivi, minimalistički pristup organskomu idiomu vu vidu eliptične skladnje i individualizirani dijalog s kršćanskom metafizikom tri so posebnice poetskoga izričaja Anđele Lenhardove Antolinove. Zato se sme zaključiti da je ona z *Molitvom po čkoma* našla svoje *gnezdo pod strojom* kniževnoga korpusa sročenoga na đurđevečke inačice hrvatskoga jezika.

Andela Lenhard Antolin

2.

Veter vitla z vrbami

Oblaki stišnjeni

V gotu

5.

Brusi Drava bele sprude

Beže dnevi mladi

Jesen

9.

Žmeki vetri polegali

Crni kojni v kasu

Straji

14.

Šlingeraj v ormaru

Žota kutina čeka

Zima

19.

Neposlana pisma

Molitva po čkoma

Čežne

20.

Gnezdo pod strojom

Jaboka crlena na stolu

Dom

XI. ŽIVLEJNU FALA

Uz zbirku poezije Đuke Tomerlina-Picoka (*Ne*)*potepeno živlejne* (2001.)

V rokaj nam je deseta zbirka poezije Đuke Tomerlina-Picoka, a – računajoč i šest prozni del – negova šesnajsta kniga. Pesme je zeb-ral i porenal v »cocličke« jeden drugi pesnik, štuvalat i proučavalat đurđevečkoga govora i starine – Vladimir Mijolekov. Mene je pak, kakti Đurokovoga dijaka, još jempot zapala čast da zrečem kojo reč potlam.

S obzirom na 75. obletnico Đurokovoga živlejna i čijnenico da je ovo Đurokova prva kniga f trejtem tisučletju, zel bi si slobodo da v ovom orečju preslistam prijašne Đurokove zbirke i podsetim na mišlejna drugi sročitelov o negvomu delu. V drugom delu ove reči potlam pregovoril bi kojo o same zbirke, a f trejtem bi delu probal naznačiti par mogućnosti tumačejna Đurokovoga deluvajna v kontekstu nekoji suvremani promi-šlajov o jeziku, kniževnosti i kulture. Vu okviru trejtega dela dajem i svoje opširneše mišlejne o navrgavajnu tzv. *kajkavskoga jezika*.

1. Kaj so rekli o Đurokove poezije

Prije 22 lete pokojni je Antun Šimunić v pogovoru zbirke pesmi *Pusto živlejne* (1979.), naslovlenu »Naiva reči«, zapisal da je Đuka Tomerlin-Picok novo ime v krugu đurđevečki piscov »koj se je v svoje pozneše godinaj prijel pera (točne, pisache mašine) da bi na svojem domačem govoru, đurđevečke kajkafštine, ostavil nekaj zapisano, kak sam

veli, kaj se je vreč počelo zaboravlati ili se vreč sasma zabilo« (str. 44). Šimunić sročitelja uspoređuje z slikari naivci, navodeći da je on »pesnik naivec«, a zajednička jim je osobina »jena korenita, iskonska povezanost z rodnem krajom, zaprav jeno zavičajno svačajne celokupnoga živlejna, prožeto, svačanje, spomenutemi legendarno-povesnemi elemente, folklorističnemi crtami i čistem, ničem nenatrunjenem, rodoljubljem« (str. 45). Inače, stručno raščlambo ove zbirke obavila je v *Đurđevčkom zborniku* Mirela Barbaroša-Šikić («Slike Pustoga živlejna», str. 39–45), v koje ističe da je većina pesmi »vezana tematikom za ljude Tomerlinova kraja – često bezimene zahvaćene pjesničkom slikom u svakodnevnom življenju« (str. 39). Mirela upućuje na narativnost i deskriptivnost Đurokovi pesmi, a na primeru pesme *Dijačka torba* ilustrera kak te predmet »dobiva puno šire, simboličko značenje – elementi pjesnikova mikrosvijeta izrastaju i šire se u makrosvijet vremenski udaljen, proživljen i duboko utisnut u pjesnikovu unutrašnjost« (str. 41). Kakti pučkorkniževnoga elementa sročitelica navodi, primerice, brojalico da bi zaključila kak je vrednost ove zbirke »u činjenici još jednog ostvaraja pučkog fenomena i u još jednom vraćanju iskonskim elementima svakog ljudskog življenja« (str. 45).

Zbirko *Steza živlejne* (1983.) pogovorom »Dobronamjerna opomena« popratila je profesorica hrvatskoga jezika i književnosti Marija Ređep, Đurđevčica vdata v Slavonijo. Za razliko od Šimunića, koj prispodabla Đurokovo pisajne z risajnem slikarov naivcom, Marica, s književnoteorij-skoga breščeca, dopelava v pitajne nazivka »pučka književnost« i sasma jasno i odrešito ustvrđuje: »Umjetnina je umjetnina, ako umjetničko djelo podliježe svim kriterijima vrednovanja koje je potrebno sprovesti da bismo neko djelo prihvatili kao umjetničko djelo, bez obzira da li je to djelo napisao fakultetski obrazovan čovjek ili čovjek iz puka.« (str. 90). Vu svojem orečju Marica spomijne i stihotvorno odrednico («Počeci njegovog stihotvorstva obilježeni su stihovima još pomalo nespretnim i teškim da bi mu u kasnijoj fazi poprimili slobodu i lapidarnost.«), pozitivno vrednuje izbor đurđevčkoga govora kakti kôda, naglašava pesnikovo obračajne »nekome tko bi mogao riješiti nepravdu«, potcrtava Đurokov »moralno-didaktički način obraćanja čitaocu«, a za štokavske pesme veli da so »zanimljive zbog osebujnog oblika kojemu, vidljivo je, nije samo cilj postizanje vanjskog efekta« (str. 91).

Pogovora zbirke *Dva lica živlejna* (1986./87.) sročil je Đurokov pokojni pajdaš profesor Stjepan Krčmar pod naslovom »Đuka Tomerlin – pjesnik zavičaja«. Profesor Krčmar zapaža da za pesnika »život nema samo ozbiljno lice, fasadu, ima on i svoju neozbiljnu stranu, svoju smiješnu stranu« (str. 95). Isto tak, Đuroku je »igra nebeski dar u kojem čovjek ostvaruje jedinstvo duše i tijela, duhovnog i tjelesnog svijeta«. Kakti dalne značajke Đurokovoga dela sročitel navodi epistemološko i etičko crto ostvarejna osobnosti samo vu odnosu prama Drugomu, lokaliziranost motivike, uporabo đurđevčkoga govora i autobiografičnost. Vrednost Đurokove proze i poezije Krčmar vidi v činjenice kaj Đurok, inspiriran malem, sakodnevnom življenem »postavlja temeljna etička pitanja odnosa i ravnoteže dobra i zla, radosti i boli, sreće i nesreće, zle kobi i uklete sudbine« (str. 97).

Za zbirko *Peklensko živlejne i (s)trplejne* (1992./93.) pogovora je napisala profesorica hrvatskoga jezika i kniževnosti Vesna Svaguša, vu to vreme novinarka Hrvatskoga radija. Vu tom tekstu sročitelica toplem i emotivnem tonom opisuje svojega poseta v Đurđevac i susreta z Đurokom (str. 67): »Đurđevačka kajkavica zabrujala je toga dana, a bio je znakoviti Blagdan klečanja, u mome srcu ugnijezdila se umjesto svih neotpjevanih uspavanki moje bake čakavke, moje majke štokavke, moje kume kajkavke, i posve ispunila onu prazninu koju sam i neznajući nosila čitav život u sebi tešku i bolnu kao križ onih koji su napustili svoja ognjišta.« Ne čudi Vesnina usporedba svojega osečaja s prognaničkom križom – vreme je ratno, četrtina Hrvatske bila je okuperana, a na tisuće sveta preterano svoji jognišč i gruntišč. V dalnem tekstu sročitelica nabraja Đurokove poetske motive (zemlo, gruntaško muko, ludost bedakov i prepredelnakov, jala, lakomo slavo, nepravdo) i naglašava da je pesnik »zabrinut, licem okrenut istini, otvorenih očiju zagledan u pokvareni svijet oko sebe« i da se bori »protiv svake vlasti i političke podobnosti«. V zaključnom delu pogovora Vesna je mišlejna da Đurokova ljubav za Đurđevac, domačo reč i »puni život u slobodi« mora sakojega čitatela, kak je i no, »pokrenuti na preispitivanje« (str. 68): »Upitate li se samo, kao što sam se i ja, tko vam je oteo materinsku riječ, koliko su duboki vaši korijeni i kako je živjeti u miru i slobodi, Đuka Tomerlin-Picok mirno i zadovoljno može nastaviti s nizanjem svojih kajkavskih stihova.« Vu ovomu zaključku posebno mi se važnom čini Vesnina primedba o

otete materinske reči, jel se na tom mestu prv pot tematizera dimenzija Đurokovoga dela usmerena na prepoznavajne i razotkrivajne stopedesetletnoga jezičnopolitičkoga imperijalizma utemeljenoga na jugoslavenske ideologije srbohrvatstva, ali i delatno, svesno, preštuderano i realistično odnosejne spram posledic toga nasijla.⁸⁵

Sročitelica doslova zbirke *Zdrmežđeno živlejne* (1997.) je sveučilišna profesorica, bohemistica dr. Dubravka Dorotić Sesar, koja svojega teksta počijne z nabrajajnem Đurokove poetske toponimije – zmišleni imen mest koja so »najoriginalniji putokaz čitatelju koji se uputio u jedan nepoznati poetski diskurz, u krajolik satkan od podravskih tonova, koji se u čudesnom suzvučju razlijevaju na hrvatski književni pejzaž« (str. 95).⁸⁶ Za razliko od prve zbirke gde se more prepoznati Đurokovo oslajnajne na pučko kniževno stvaralaštvo, kak je to primetila Mirela Barbaroša-Šikić, za sonete *Zdrmežđenoga živlejna* dr. Dorotić Sesar drži da »Tomerlinov stil ne slijedi i ne oponaša pučku pjesmu«. Sročitelica doslova tematizera i redefinera pojma »naivno« probajoč ga očistiti od negove negativne odrednice koja se odnosi na neznajne i lakomislenost, kak vu sakodnevne tak i v povesnometničke jezične porabe. Označavajoč Đurokovoga pesničkoga izraza naivnem, sročitelica smatra da razlog tomu neje samo čijnenica da Đurok piše po đurđevečki (str. 96): »Pravi je razlog u tome što je u njegovu (Đurokovomu, prim. V.P.) govoru utjelovljen duh koji ne želi ništa sakriti. On je savršeno smiren i kad ga muče vječna filozofska pitanja i kad se domoljubno angažira i kad ne nalazi izlaz iz svojih intimnih labirinta. On ima onu pučku mudrost koja mu dopušta da leti, a da se ne izgubi u nekim misaonim i duhovnim bespućima.« Nuz Štefoka Krčmara (koj naglašava kršćansko otprtost prema Drugomu) i Vesno Svagušo (koja spomijne značajne trplejna) i dr. Dubravka Dorotić Sesar ističe kršćansko crto Đurokovoga pisanja: » (...) i kad se buni, i kad upi-

⁸⁵ O te teme naluknite se v Kačić (1995 i 1996) i Auburger (1999).

⁸⁶ Ov Đurokov poetski postupek raspoznatliv je vreč vu *Dva lica živlejna* (1985./86.), gde supostoji z stvarnem mestom Đurđevcom, da bi vu ostale zbirkej postal gotovo prevladavajoč. Vu nekoje dalne raščlambe Đurokovoga dela bilo bi vredno i z kniževnoteorijskoga i z jezikoslovnoga jočišta popisati i opisati ove z(a)mišlene toponime.

re prstom u nepravde, pjesnik nikome ne sudi.« Inače, glede kršćanski i etički aspektov Đurokovoga dela i dijagnosticerane vrline solidarnosti neizmerno je važen tekst »Etički aspekti u djelima Đuke Tomerlina-Picoka«⁸⁷ prof. dr. Ivana Fučka, Đurokova pajdaša i Đurđevčana, znamenitoga moralnoga teologa i redovitoga profesora za specijalno moralno teologijo na Papinskomu sveučilištu Gregoriana v Rimu.

Zadnje tiskana zbirka pesmi za velike,⁸⁸ ali vu koje se obdelava vreme detinstva i mladenaštva objavljena je pod naslovom *Dečje sejne i živlejne* (1998.). Zrinka Jelaska, sveučilišna profesorica pri Odseku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta v Zagrebu, svojega je pogovora sročila v autobiografskom i intimističkom tonu, a posebno naglašava Đurokovo štimajne z domačem govorom i negovoga utecaja na jezični ponos Đurđevčanov (str. 111): »I tako se gotovo svake godine Đurđevčanima predstavljaju nove knjige pisane njihovim govorom, čime se malo mjesta u Hrvatskoj može pohvaliti. Njima su na čast, piscu na slavu.« V dalnem tekstu Zrinka opisava svoje susrete z Đurokom, jempot pri nem doma, drukpot na jene promocije gde je srela i najstareše Đurđevčane kak se »smiju, vesele, uživaju, pa i plaču od ushićenja« (str. 112). Nuz to veselje starešem Đurđevčanom Đurok je priredil još jedno: »Pokazao im je da i njihova mladež ne zaboravlja materinski i djedovinski jezik, da javno u svečanim prilikama ne govori samo gospocki jezik, već i plemeniti đurđevečki. Mladići koji poslije književne tribine odlaze u disko ne stide se ni javno, ni s gostima iz Zagreba govoriti svojim jezikom. Dapače, ponose se time! I ja njima.« V kratkom zaključnom delu Zrinka izražava nado da se Đurokove pesme bodo našle v antologije kajkavskoga pesništva.⁸⁹

⁸⁷ *Đurđevečki zbornik*, Đurđevac, 1996., str. 1–10.

⁸⁸ Đurok je skupa s prvom zbirkom za velike *Pusto živlejne* isto leto, 1979., objavil na đurđevečkom zbirko pesmic za deco *Japica i mloka*. 1999. tiskal je dvojezično slikovnico na hrvatskom standardu s prevodom na nemački pod naslovom *Igra brojeva / Spiel der Zahlen*.

⁸⁹ Zanimljivo je i čudno da se ni jeden Đurokov tekst, pogotovo prozni, nemre najti v najnovše antologije »kajkavske« književnosti. Jel reč o propustu, neinformeranosti ili svesne odluke, trebal bi se očitovati nejin sastavlač.

Eto, to je bil kratki izlet v prelistavajne Đurokovi zbirki poezije i nijovi doslovov z 20. stoleća, a sličnoga poduhvata glede negve proze,⁹⁰ ako bode prigode i mogućnosti, morti poduzmem na nekojem drugom mestu.

2. Đurokova nova zbirka pesmi

Vladek Mijolekov razdelil je Đurokove pesme v devet »cocličkov«. Vu ovom delu reči potlam bodem probal raspoznati kriterije po kojemi je on to napravil. Vu *Uvodu* je samo jedna pesma: *Oprosti mi – mama!*, autobiografsko-ispovednoga tona.

V drugi cocel, nazvan po dvemi pesmami *Korak živlejna*, deto je 9 pesmi, ispovednoga je tona (*Korak živlejna I i II*), eshatološko-moralnoga (*Obećani raj, Samo se luđaci glože, Duševnu svetlost volim!*) i filozofskoga (*Vrijeme se ne dijeli i ne mjeri, već potvrđuje u vjeri; (Ne)ispitana savjest*). Trejti cocel *V joči ti velim* (11 pesmi) sadrži pesme vu kojemi se pesnički subjekt obraća sugovornikom pokaživajoč nijove mane i nastoječ je s postavljenemi pitajni pokrenoti na premišlajne nijovoga ponašajna. Poetska toponimija obuhvaća mesta *Očajnikovca, Tminovca, Posrnovca, Nadobudnovca, Opreznovca, Sramotovca, Neistinovca, Lomoštrovca, Nevjernovca, Dilemovca*, ali i *Đurđevca* v pesme *Prijatelju*.

Četrty cocel s 14 pesmi imenuvan je parafrazom naslova pesme *Iskrenost – gde je*. Pesnički subjekt nastavlja v ispovedno-dijaloške manire povezano z razotkrivajnem političkoga govora: »Pak vi laž/ prodajete/

⁹⁰ Inače, Đurokove prozne knige svojem so mišlejnem i ocenami popratili: prof. dr. Ivan Golub (*Živlejne Đuroka Picoka – 2. del*, 1988., str. 87), prof. dr. Ivan Fuček (*Živlejne v (naj)starešem Đurđevcu*, 1989., str. 110–112), Miroslav Dolenc Dravski (*Gruntaško živlejne i (s)trplejne*, 1990., str. 1–5), prof. Radovan Kranjčev (*Živlejne s torbe oprtnače*, 1992., str. 97–98). Najvažnešo kniževnoteorijsko raspravo o Đurokove autobiografske trilogije *Živlejne Đuroka Picoka* sročila je profesorica Odseka za komparativno kniževnost Filozofskoga fakulteta v Zagrebu dr. Andrea Zlatar pod naslovom »Živlejne: priča o životu« (*Đurđevečki zbornik*, 1996., str. 11–22), vu koje se tematizera i odnos prema tzv. »dijalektalne kniževnosti«. Toga se odnosa dotikavle i Smiljka Janaček-Kučinić v članku »Svjetonazor Tomerlinovih Živlejna u ozračju kniževnih poetika« (*Đurđevečki zbornik*, 1996., str. 23–27).

pod kuraž/ brez imalo istine/ s posodene tmine/ neproverenoga imena/ i prezimena uzora autora,/ bolje povedano tutora,/ koj ne uleva poverejne /kak niti rešejne /vu srečneše živlejne!« (*Velite – ne jafči*). A v pesme *Taktika i politika* to je razotkrivajne direktno i jenznačno: »Čemu z bokca/ delati norca a na negov se/ račun, glas,/ se do nas!/ rivlo i peščo/ i dok jim/ vu vuva šepčo da bodo/ kaj nigdar ne bodo,/ jel nikomu nedado slobodo /iliti vlast z svoji rok, /pa čak i dok prevagne zrok!«

Peti je cocel nazvan po pesme *Samo si doma svoj*, a vu nem se nastavlja oštra, pesimistična društvena kritika usmerena na politički milje, kak primerice v pesme *Stari se greji – ponavljajo*: »(...) i vezdar je jošče takovi – / privilegirani klimavcov, / ulezic, guzic, prodani duš, / namiguš, tobožni herojov, / ludev od poverejna i točno / odmerenoga praktičnoga cajta / (za oplendrat i škrijno i lajta), / ali ne i oni f koje se / moreš, f sako doba pouzdati !« Slična je pesma *Valdar je znate prepoznati*: »Vu naprv nam/ se je zapitati:/ jel se lajavcom/ splati veruvati/ kad znado, i očo,/ na kilometre,/ a ne samo na metre/ itekak masno zlagati/ i baš sakaj obečati/ a preveliko nikaj dati.// Valdar je znate prepoznati! (?)« A v pesme po koje je urednik nazval ovoga cocla, *Samo si doma svoj!*, partizem i politika nedvosmisleno se suprotstavljajo patriotizmu i razotkrivajo kak zroki trpejna tzv. maloga čoveka. Poglavlje *Trejšta dob* sadržava pesme v kojemi se ponovno javla autobiografski glas koj uspoređiva negdašnjega i dnešnjega odnosa spram seniorske populacije (*Starci, vezdar i negdar; Vezdar je pak se naopak*), premišlja o krajnem času zemalskoga živlejna (*Študerajne*) i upozorava na nesolidarnost s starešem svetom, kak primerice v pesme *Trejšta dob*: »Gde je,/ ako je,/ spas za nas/ stareše,/ nemočneše -/ v socijalnom/ štacijonaru/ ili vu -/ obitelskom/ (ne)maru?!«

Osem pesmi sedmoga cocla, nazvanoga *Kaštiguvajne*, obiležava svojevrsni verbalni redukcijem na razine stiha, ali i motivski eklektizem na sadržajne razine. Vu te se heterogenoste jempot ističe epistemološki didaktizem (*Savjest, Istino se nigdar ne sme zbeči*), drukpot patriotizem (*Osobna iskaznica*), trejšti pot filozofičnost (*Što će nama...*).

Memba s Franom obuvača pet pesmi i, kak vreč sam naslov veli, vu jnaj se autobiografski pesnički subjekt obrača liku i delu Frana Galovića. Vu te fiktivne membaj javljajo se različite teme: jezičnopolitičko-poetološke (Franovo pisajne domačem govorom kakti reakcija na srbohrvatsko paradigmo), kniževnopovesne (odnos Galovića i Krleže), interpretativne (zakaj je Fran zebrao kostajna za sugovornika v istoimene pesme) i metafizičke (izravno navođenje Franovi stihov z negove pesme *Pred večer*).

Zadnji cocel pesmi *Živleju fala* svojvrnsni je falospev metafizičko-intimističke motivike s predznakom krščanske nade, ali i ljudskega straja. Emblematičnost oblika zadnje pesme *Straj za kraj* v obliku maloga slova »i« otpira mogućnost za dodatna odkrivajna asocijativnoga i mističnoga naboja ovoga znaka.

I da zaključim: Đurokovo (*Ne*)*potepeno živlejne* još je jedna v nizu Đurokovi zbirki pesmi pisani po đurđevečki i po štokavski. Tematski, stilski i jezično najsličeša je zbirkam *Dva lica živlejna* (1984./85.) i *Peklensko živlejne i (s)trplejne* (1992./93.). Od ostali zbirki razlikuje se skoro po potpunomu izostajajnu etnografsko-deskriptivni i anegdotalno-narativni tekstov. Mesto takvi tekstov jakše je došel do izražaja metafizičko-eshatološki aspekt s jakom autobiografskom notom. I inače je autobiografičnost jena od značajni sastavnici Đurokovi prozni tekstov, pak nas ne treba posebno čuditi nejina zastuplenost i v poezije, gde jo već i primenil v zbirke *Dečje sejne i živlejne* (1998.). Elementi humora i ironije, uočlivi v puno Đurokovi dovezdašni tekstov, ov so pot reducerani na igrayne z zmišlenom toponimijom. Društvena kritika usmerena protiv ideologij partitizma i egoizma utelovleni v ponašajnu nijovi nositelov – uglavnom politički klik – koja je v rane tekste z osemdeseti s poznati razlogov morala biti implicitna, sad je potpunoma eksplicitna i jenoznačna. Igrayne z v zgrade detem predmetkom »ne« – razvidno v naslovu zbirke (*Ne*)*potepeno živlejne*, ali i v zadnem stihu zadne pesme: »(ne)peš v raj« – digneno je na razino epistemološkoga principa dok je reč o metafizičkomu i onostranomu.

Rečeno drugemi rečjama: autobiografičnost te jenoznačna društvenokritička pouka i poruka pod krščanskem znakom glavne so idejne odrednice najfriškeše Đurokove zbirke pesmi.

3. Knjževnoteorijski i lingvistički aspekti Đurokovoga pisajna i deluvajna

a) Knjževnoteorijski aspekt

V suvremene knjževne teorije nišče ozbilen ne tvrdi da je tzv. umetnička vrednost određenoga teksta merliva i večna kategorija. Pa čak i dok je reč o tzv. klasike svetske knjževnosti i velike imene, ono kaj se

proučava so načini kanoniziranja ti tekstov i njihove (zlo)porabe v ideološke svrhe v najširšem smislu. Takovo proučavajne književnosti zemuje v obzir društveno-povesnoga, kulturnoga, diskurzivnoga i ideološkoga konteksta nastanka pojedinoga dela, ali i reakcije na to delo – koje moro iti od potpunoga negirajna, ignorerajna pa se do pompozna veličajna. Kak god to vredi za pojedine pisce i njihova dela v okviru jene kulture, isto se načelo more primeniti i na tekste pojedini skupin – bile one nacionalno, spolno, rasno, klasno, jezično ili kak drugač definirane. Velikoga doprinosa takvomu promatrajnu književnosti dali so teoretičari v sklopu tzv. postkolonijalni i kulturalni studijev. Osnovna teza postkolonijalni studijev je ta da je došlo vreme da bivše kolonizerane kulture promišljajo, ponovno vrednuju i pišo vlastito povest, koju je obiležilo, kak bi Đurok rekel, *peklensko življeje i (s)trplejne*. Naime, njihove so povesti i sliko o nimi stvarali predstavniki kolonizatorov. V sklopu kulturalni studijev proučavajne »književnosti« poveživa se s pak proučavajnem ostali tzv. »nižeši« oblikov kulturne proizvodne, a dovezdašna diskriminacija i ignorancija ti područji povezana je z diskriminirajnem slojev koji so te kulturne oblike konzumerali.

Ovakve, nove mogućnosti teorijskoga promišljajna hičo sasma novo svetlo na Đurokovo delo, posebno ako se zeme političko-ideološki kontekst kajta i prostora v kojem je stvaral i stvara. Na ovom bi mestu spomenol samo društveno-kritičko dimenzijo negovoga pisajna v bivše Jugoslavije dok je bil prisilen na autocenzuro i raznorazne trike dvosmi-slenoga izražavajna da zbegne konkretne sankcije.

Odluka pisajna na đurđevčkom kakti domačem govoru isto tak ima velikoga jezičnopolitičkoga značaja, jer se vu te odluke odražava prosved protiv ondašne jugoslavenske jezične politike, ali i vrlina solidarnosti s pripadniki lokalne zajednice, izloženemi realnoste jezične, ali i ideološke, klasne i nacionalne diskriminacije. Takova odluka glede izbora službeno diskriminiranoga jezičnoga kôda vu znak jezičnopolitičkoga prosveda ne-je nova v hrvatske književnosti – prisetimo se samo Dragutina Domjanića, Ivana Gorana Kovačića i Frana Galovića kakti najznačajneši primerov s tzv. »kajkavskoga« područja.

I sam žrtva i svedok, ideološke, jezične i nacionalne represije v razdoblju drugoga rata i bivše Jugoslavije, Đurok svojem pisajnem autentično artikulera to vreme, tak da je vreč spomejnena strategija *autobiogra-*

fičnosti i autorefleksivnosti samorazumljiva i neizbežna. Pravo na priču i preispisavajne diskurzov koji so skorišćeni za provođejne dominacije i potlačivajna Drugoga za teoretičare postkolonijalni studij so etički imperativ. A rodolubje, proglašavano v dominantnom komunističkom diskurzu nacionalizmom, dobiva vu tom kontekstu novo značejne.

V ovi par rečenic samo sem natuknol kojoj o mogućnostjaj premišlajna Đurokovoga dela s kniževnoteorijskoga aspekta, a iscrpno raščlambo s ti pozicij trebalo bi stopram napraviti. Naime, premišlajne kniževnoga teksta v denešne vreme neje više moguče bez temelitoga zemuvajna v obzir društveno-povesnoga i diskurzivnoga konteksta, a precejnivajne tekstov s pozicije »sub speciae aeternitatis« ili tzv. bezvremenskosti i »večne vrednosti« denes se more tumačiti samo na dva načina: ili ko manipulatorna strategija diskriminerajna određenoga teksta i/ili negovoga sročitelja pred nefpučenom publikom ili pak ko nefpučenost sami takovi kritičarov v aktualno stajne znanosti o kniževnosti.

b) Jezikoslovni aspekt

Vu vožešem smislu poimajna jezikoslovja Đurokovo delo prectavlja bogato građo za tradicionalna lingvistička istraživajna, poglavito v području dijalektologije. Z druge pak strane negovo pisajne na đurđevčkom hrvatskom (baš kak i Slavka Čambe, Vladeka Mijolekovoga, Marice Hasan i Marice Redep) važen je primer drugem da se, jenostavno rečeno, domačega govora ne treba sramiti. Podizajne jezičnoga ponosa za jezike ili govore z menšem brojem govornikov v denešne vreme i na teorijske razine ima se vekšo važnost. Naime, novo svačajne lingvistike, nazvano ekolingvistika, zalaže se za očuvajne jezične raznolikosti kakti vrednosti po sebe, jer so v sakojem govoru očuvani samosvojni izražajni i misaoni obrasci kakti rezultat duhovnoga i kulturnoga razvitka čovekovoga. Ova metafora prevzeta je z tradicionalne ekološke paradigme vu koje se čovek svesno i delatno treba zauzeti za očuvajne bilne i životinske raznolikosti kao vrednosti po sebe, jel se vu jne zrcali razvitek života na Zemle.

Jezičnopolitičko važnost Đurokovoga deluvajna kakti prosveda protiv paradigme jezičnoga serbokroatizma već sem spomenol. Ali ni

denes, dok se je hrvatski jezik oslobodio bratskoga grlejna, pisajne na đurdevčkom (ili kojem drugom hrvatskom organskom govoru) nema menšo važnost. Naime, v zadne vreme more se čuti glas pobornikov tzv. relingvizacije »kajkavskoga jezika«, f čije bi osnove bil jezik stare severnohrvatske kniževnosti, a se, navodno, v znak prosveda protiv navrgnenoga hrvatskoga standarda štokavske osnovice. Makar je takvo jezičnopolitičko gledišče i za laika nerealistično, a negvi zagovorniki neso ni stručni ni brojni, zel bi si ovom prigodom malo vekšo slobodu i probal, s gledišča suvremenoga jezikoslovja, osvetliti ovo problematiko.

I. Kaj se znači reč *jezik*?

V hrvatskom jezikoslovnem diskurzu dijalekt je skupni naziv za više slični mesni govorov, narečje je termin za skupino dijalektov, a jezik je skup narečji. V ove definicije i podele reč *jezik* je skupni naziv za se jezične sustave čiji se govorniki osječaju pripadnemi određenomu nacionalnomu korpusu, pak se vu tom slučaju more govoriti o etnosimboličke definicije jezika.

Z gledišča strukturalističke lingvistike – a ono daje drugo značejne reči *jezik* – jezik je apstraktni sustav jezični znakov (reči) i nijovi međusobni odnosov (gramatički pravil). Vu tom se, strukturalističkom smislu zapravo sakoj mesni govor more smatrati posebnem jezikom, makar se od susednoga govora razlikoval i samo v jene reči.

Trejte, v javnom diskursu najzastupleneše, standardološko-reprezentacijsko značejne reči *jezik* odnosi se samo na jenoga sustava v skupu sustavov koji čine pojavu koja se, kak smo rekli, takaj naziva *jezik*. Te se sustav naziva *standardni jezik*, a služi nadregionalne komunikacije na nacionalne, odnosno državne razine. On načelno neje ničij materinski govor, makar more za osnovico imati, a uglavnom i ima, tzv. organske govore. Tem se sustavom pišo zakoni, službeni dokumenti, udžbeniki, novine, čitajo vesti na radiju i televizije, domača ga se deca vuče i kao školskoga predmeta, a stranci ga štreblo kao stranoga jezika. Kodificeran je v gramatikaj, rečnike i pravopisu. O nemu postoji društvena i institucionalna briga, koja se sastoji vu tom da ga si govorniki sustavov koji

čine jezika v etnosimboličkom značajnu usvoje i pri fiate kakti sredstvo komunikacije na nacionalne razine. Na svoj način standard je nužno zlo kojem se rešava babilonsko proklectvo na razine zajednice koja se zove nacija, i š nim je, kak i z drugemi institucijami, povezana presija i represija.

Osnovica standarda more se napraviti na temelu sličneši ili pak mejne slični organski sustavov. Za obedve strategije – ekskluzivističko i inkluzivističko – imamo primere v poveste hrvatskoga jezika. Ekskluzivističko strategijo ilustrerajo čijnenice da so kajkavski govori bili osnovica standarda v severne Hrvatske od 16. do sredine 19. stoleča, a štokavski govori osnovica standarda od 19. stoleča do denes. Inkluzivističko so stragegijo primenili pisci ozaljskoga jezičnoga kruga v 17. stoleču, koristeći elemente sa tri hrvatska narečja.

Da bi se napravila osnovica za novi standard načelno je moguće i obnavljajne staroga, kniškoga jezika (npr. hebrejski v Izraelu posle drugoga rata) baš kakti i zmišljajne potpuno novoga (npr. esperanto), samo je pitajne jel je potencijalna zajednica govornikov takvoga jezika spremna uložiti truda vu negovo vučejne i korišćejne. Pri takvomu poduhvatu navek je reč o nekakvom izvanjezičnom motivu. Jempot je reč o jeziku kakti pojačivaču nacionalnoga identiteta i sredstvu nacionalne homogenizacije (kak v slučaju hebrejskoga), drukpot je pak v pitajnu žejla za neutralnom međunarodnom komunikacijom v koje so sugovorniki jezično ravnopravni jel rabe jezika koj izvorno neje ničij materinski jezik, niti jezik bilo koje stvarno postojeće nacije (kaj je slučaj z esperantom).

II. Demokratska i nedemokratska jezična politika

V demokratske sredine institucionalni nositeli standardnoga jezika svesni so elementa presije i represije, pak – s obzirom na poznavajne etnosimboličke protege reči *jezik* – deluju na osveščivajnu uloge standarda, ali i organski sustavov, poštujuć tak jezično sastavnicu čovekovoga identiteta i integriteta, koj ga čini pripadnikom određene lokalne zajednice. Na empirijsko postojajne organski sustavov gledi se blagonaklono, jezična se raznolikost vrednuje kakti bogatstvo, lokalne i državne

institucije podržavaju promicajne i istraživajne ti idiomov, mediji jim daju mogućnost prezentacije, a sudioniki v javnom diskurzu doprinose razbijajnu klišejev o govornike pojedini ogranski govorov i delujo v duvu unutarnacionalne jezične tolerancije. Isto tak, spram jezikov majnin ponašajo se snošljivo i podržavaju nijova prava.

V nedemokratske sredine, gde močna manjina fizičkom i/ili diskurzivnom represijom ostvaruje svoje interese na račun većine, mistificera se, glorificera i apsolutizera uloga standardnoga jezika, a ostali sustavi jezika svačenoga v etnosimboličkom smislu proglašavaju se primitivni, zaostali, nevredni društvene, odnosno institucionalne pozornosti. Jezične pojave koja pripadajo jeziku v širšem smislu, ali ne i standardu, smatrajo se nepoželne i kao takve se sankcionerajo (npr. slabom ocenom v škole), ignorerajo ili jenodimenzionalno klišeizerajo i egzotizerajo. S obzirom da te pojave i sustavi koji nema v standardu neso svojstveni samo za jenoga govornika, nego skupino i zajednico, strategije jezične diskriminacije i hegemonije usmerene so f psihosocijalnom smislu na razbijajne kolektivnoga ideniteta zajednice koja se služi govorom različitem od standarda. V takve, nedemokratske i nesnošlive jezične politike sudbino nestandardni idiomov dele i eventualni majninski jeziki, koji se zapostavljajo i zabrajnujo, a od nijovi se govornikov očekuje othitavajne vlastitoga nacionalnoga i jezičnoga identiteta samo da se čem prije asimilerajo vu većinsko nacijo i prifate nejnoga standardnoga jezika.

III. Kratak izlet f povest jezikoslovja

V 19. stoleču jezikoslovje je pod velikem utecajem biološke znanosti, kaj se je med ostalem odrazilo i na pokušaje klasifikacije fenomenov jezične stvarnosti. Onodobni jezikoslovci v jezike vide žive organizme koji nastajo, razvijajo se i vmirjajo, koji so jeni drugem više ili mejne slični i koji imaju zajedničke pretke.

Z druge pak strane, vreme je to i jene druge klasifikacije – nacionalne. Naime, vu tom cajtu formerajo se, ili – moderneše rečeno – konstruerajo moderne evropske nacije. V gospodarskom smislu vreme je to industrijalizacije, uspona kapitalizma i nemilosrdnoga kolonijalizma,

zabileženi v statistikaj i kniževnoste realizma i naturalizma. Duvu toga cajta pripada i romantizem – oduševlenost za narodne legende, predaje i pučko stvaralaštvo. Zanimajne za prošlost svojega i tuđi narodov rezultera v humanističkom području z novemi disciplinami – važno mesto dobiva povest, ali i novonastale nacionalne filologije, a teksti povesnīčarov i filologov, skupa z drugemi teksti dajo svojega narativnoga doprinosa nacionalne homogenizacije.

Komparativno-evolucionistički pristup v biologije i povesni vu humanističkom području primejnuju se i na proučavajne jezika: rezultat je povсно-poredbena metoda. Iščo se srodnosti i razlike, a jezike se grafički prikaziva v obliku rodoslovnoga dreva po tzv. genetskom kriteriju. Dijatopska, tj. zemlopisna raznolikost jezične stvarnosti reducirana se na jeno ime, podudarno z imenom nacije. S klasifikacijom jezikov tu se ne staje, nego se ide dalje: jeziki se dele na dijalekte, med kojemi se takaj iščo srodnosti i razlike. Imenuvajne ti dijalektov drži se zemlopisni odrednic i nerado ide za tem da dijalektno razliko nazove po rečjaj koje so v dva dijalekta izrazom različite, a značejnem iste. Naime, stručnak zna da je mogućnost političke zlorabe otprta i da bi moglo dojtī do političkoga prisvajajna iliti svojatajna preko jezične sličnosti, odnosno separatizma v sklopu nacionalnoga korpusa na osnovu različitosti.

A baš se je takvoga nekaj pripetilo s hrvatskem jezikom kakti skupom organski govorov. Naime, podela hrvatskoga jezika na tri narečja napravljena je v 19. stoletju na temelju laičkoga zapažajna da nešče veli kaj, nešče ča, a nešče što. Takovo opažajne dalo je mesta prividu velike međusobne različitosti ti skupov jezični sustavov, a zameglilo nijove sličnosti. Čem je ta razredba stvorena i zagovarana od strane ilircov, oberučke so jo prifatili nositelji velikosrpstva i na nejine osnove Hrvate kajkavce proglasili Slovencom, štokavce Srbom katoličke vere, a jedino čakavcom priznali pripadnost hrvatskomu nacionalnomu korpusu. Doduše, hrvatska dijalektologija, koja z razlogov povсноznanstvene tradicije i ideološkoga okružja neje imala prilike i snage predložiti drugo podelo, operera i dendenes s tom klasifikacijom, ali z jasnem glediščem da so v pitanju narečja,⁹¹ a nikak jeziki, niti v strukturalističkom značenju, niti v standardološkom, niti v etnosimboličkom.

⁹¹ Usp. Lončarić (1996b).

IV. *Kajkavski jezik* – zabluda i krivotvorina

Nu, da ne ispadne kak navrgavamo svoje mišlejne brez dokaznoga postupka, idemo videti kaj bi zapravo značila sintagma »kajkavski jezik« i koja bi se pojava mogla označiti ovem skupom reči.

V strukturalističkom smislu jezik je opisiv apsktraktni sustav jezični znakov i nijovi međusobni vez. Doslednom primenom ove definicije dva so jezika različiti ako im je barem jeden element različit. Budući da je empirijska činjenica da ne postoji samo jedan jezični sustav koj v sebe ima upitno i odnosno zamenico *kaj*, ova sintagma nema unikalno vrednost. Znači, saki jezični sustav z zamenicom *kaj* more se smatrati kajkavskem jezikom v strukturalističkom smislu. Vu takvom značenju istinita bi bila tvrdnja: »Izvorni govorniki kajkavski jezikov v načelu so pripadniki slovenskoga i hrvatskoga naroda.«, a neistinita npr. »Samo je jeden kajkavski jezik.« Pravezapprav, v hrvatske jezikoslovne terminologije ovo značenje reči jezik pokriva reč *govor*.

Etnosimbolička definicija reči *jezik* podrazumeva skupa govorov kojem se služi jeden narod kakti zajednica s specifičnem kulturno-povesnem identitetom i tradicijom. Izraz *kajkavski jezik* po te bi definicije impliceral postojanje kajkavskoga naroda, odnosno nacije. Nu, prema popisu stanovništva nišče se joščer neje prectavil kak Kajkavec v smislu nacionalne pripadnosti, niti trenutačno postoje ikakove indicije da bi se v skore budućnosti takvoga kaj moglo pripetiti. Doduše, i nacija je povesna kategorija, pak se more zamisliti i etnogeneza naroda s tem imenom, no ovoga je časa sintagma *kajkavski jezik* v etnosimboličkom značejnu jenostavno prazen skup.

V standardološkom smislu sintagma *kajkavski jezik* zapravo bi bila skraćena verzija sintagme *kajkavski standardni (kniževni) jezik*, a označavala bi odebrano, standardizerano inačico *kajkavskoga jezika* v etnosimboličkom značenju, koja ima funkciju nadregionalne komunikacije. Več smo pokazali da je značenjsko područje sintagme *kajkavski jezik* v etnosimboličkom smislu prazen skup, pak ondar ni *kajkavski jezik* v standardološkom značejnu koj je negov podskup ovoga momenta nemre biti nikaj drugo nego – prazen skup.

Doduše, poznato je da je v određenom povesnom razdoblju na području severne Hrvatske bil v uporabe kakti sredstvo nadregionalne

komunikacije standardni jezik s kajkavskom dijalektnom osnovicom, a dela pisana tem jezikom veličanstven so del hrvatske kulturne i književne baščine, koja je – baš kak i pisana baščina na druge inačicaj hrvatskoga – sustavno, s politički razlogov, dugo vremena bila ignorirana i negirana. Nu, zlosrečne so povodne i političke okolnosti usmerile standardizaciju hrvatskoga jezika v drugom smeru. Z dnešnjega je gledišča kristalno jasno da so naši jezični političari sredinom 19. stoletja napravili veliko greško kaj so napustili višenarečno tradicijo i odlučili se – poradi politički razlogov južnoslavenske homogenizacije – za standarda štokavske osnovice. Povest je pokazala da je takva odluka otprla vrata velikosrpskomu jezičnomu i političkomu imperijalizmu.⁹² Nu, baš zafajlujoč piscom koji so nastavili negovati tronarečno tradicijo hrvatske pismenosti, ali i narodu koj se neje odričal lokalni govorov, hrvatski je jezik očuvao svojo samosvojnost pred naletu jezičnoga serbokroatizma prek standardnoga jezika.

Suvremeni hrvatski standardni jezik neje više pod pritiskom jezičnoga serbokroatizma i ponovno je dobio priliko osloniti se na celokupnost hrvatske jezične organske podloge. Dakak, vu jnem nema si oni izražajni mogućnosti kakve imaju lokalni govori, ali zato sasma dobro obnaša dužnost na razine javne i službene porabe. Nuz to, raslojenost jezične stvarnosti na različite inačice s obzirom na vremenske, prostorne i funkcionalne parametre nepobitna je lingvistička činjenica.

Imajoč to na pamete, ali i se dosad zrečeno, moremo se zapitati kakve so značajke, ideološke pretpostavke i eventualne negativne posledice predlogov za novem hrvatskem standardom, drugačkve dijalektne osnovice (v konkretnom slučaju kajkavske), a koji mortu ni sami nijovi zagovorniki neso svesni:

– Emprijska je činjenica da Hrvati v Hrvatske imaju svojega standardnoga jezika. Z gledišča logike i funkcionalnosti ne postoji nikakva potreba za nekakovem sasma novem jezičnem standardom, kuliko god on bil utemeljen na nepravedno zanemarene pisane baščine.

⁹² Što oče malo više prečitati o stareše i noveše poglede na pitanja suodnosa hrvatsko-srpskoga jezičnoga dodira i sukoba more se naprimer naluknoti v sročitelev rad »Kroatisch und Serbisch zwischen Verständnis und Missverständnis«, objavljen 2003.

– Isto tak, nema nikakve potrebe za mistifikacijom i glorifikacijom pisane baščine na povesnom hrvatskom standardu kajkavske osnovice, jel Belostencu, Hablediču i ostalem starem piscom ne trebajo fiškali. Dapače, takova lažna idolatrija zlorabljuje se da bi se omalovažilo i diskreditiralo baščino pisano na organske kajkavske govore, a na ot način i govornike ti govorov kakti i autore koji je koriste v svojem kniževnom izrazu. Azomdakle, jezična diskriminacija govornikov organski kajkavski govorov ne događa se više s pozicije serbokroatizma, nego lingvističkoga ignorantizma i jezičnopolitičkoga separatizma v standardološkom smislu.

– Imajoč vu vidu etnosimboličko i standardološko značejne reči *jezik*, a obedva so, za razliko od strukturalističkoga, v javnom diskursu uobičajena i poznata i uglavnom se dopelavajo vu vezo z narodom, sintagma *kajkavski jezik* (baš kakti i *kajkavska kultura*) ovoga bi momenta – s obzirom na hrvatsko jezično i jezikoslovno situaciju i tradiciju – implicitno asocerala na postojajne (morti još neosveščenoga) naroda čij bi to jezik bil. Makar se nekomu more činiti da je ov nazivek bez sadržaja brezopasen, reč je zapravo o krivotvorine i fikcije koja nefpučenike more dopelati v zabludo.

A za kratko premisslajne, pouko i poruko bomo dali reč Belostencu:

»Lás srěchu nekem spravlya,
A isztina neke vtaplya.«

P. S. Raspravo o etnosimboličke, strukturalističke i standardološke definicije reči *jezik* treba čitati v prvom redu f kontekstu hrvatskoga jezičnoga pitajna i hrvatske jezikoslovne i jezičnopolitičke tradicije. To posebno vredi za etnosimboličko određenje jezika, koje v različite kulturaj ima različitoga položaja na lojtrice obiležji nacionalnoga identiteta.

Đuka Tomerlin-Picok

Oprosti mi – mama!

*Prosim te,
pokojna mama,
s puno poštovanja,
ali i – srama!
Moreš li mi –
oprostiti –
kaj ti nesem,
neg kaj jesem,
barem – ono –
pod zađne,
prede smrti,
više pomogel
i zmogel,
a,
zabila sem ti
fajn toga –
mogel i moral –
dati, podati,
al i – bilo kam –
popelati!
Nu, onak neodgovoren,
mejne trdokoren,
poslunol sem –
starešega brata
(više z nehata
nego li z inata)
i vreme –
vremenu kral
mesto da sem,
na oro i dobo,
savest f pomoč zval!*

V Zakesnivcu, 1. ožujka 1995.

Korak živlejna I.

Zakoračil sem
Ili
Barem mislim
Da jesem
Ne samo
Z jednem
Odlučnem
I ključnem
Čvrstem
Muškem
Korakom
Z negdašnice
Vu vezdašnico
Vreč
S prepuno ni
Trajlavi
Neodmereni
Šepavi
Labavi
Dogi
Neodlučni
I kratki
Kojem se
Više
Ni broja
Ne sečam
A kamoli
I kraja
Do
Priželkivanoga
I obečavanoga
Eden raja

Vu Trajlavcu, 21. svibna 1998.

STRAJ ZA KRAJ
živlejnu fala

zađni so dani
zemla me mami
zakaj i pokaj
vu sebe nazaj
a ja se nedam
kodar da znam
je l' to je il'
neje i ne kak
je negda bilo
mene milo ovo
živlejne krko
a neje i leko
se od sebe za
opstanek nega
samo tak dati
i dočekati ov
podsvesni zov
brez spoznaje
gda kak i kam
pojti i dojti
de ti se neje
niti so žejle
nade spujnene
pak si kaj si
od iskona bil
sakaj i nikaj
sigde i nidge
daval i vagal
kaj nesi smel
zakaj si štel
straj za kraj
(ne) peš v raj
gj 13 10 2000

BIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA

I. poglavlje: Tekst je dopunjena je i prerađena inačica rada tiskanoga pod istim naslovom u spomen-knjizi *Ispod duge most – Rainbow Bridge – Regenbogenbrücke – Spomen-knjiga u čast 65. rođendana dr. Drage Novaka*, ur. M. Spreber, V. Cvetnić. Legerich – Berlin – Düsseldorf – Leipzig – Riga – Scottsdale – Wien – Zagreb: Pabst Publishers, 1998., str. 131–139.

II. poglavlje: Tekst je prerađena inačica rada objavljenoga pod istim naslovom u zborniku *Jezik i komunikacija*, ur. M. Andrijašević i L. Zergollern-Miletić. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 1996., str. 223–229.

III. poglavlje Inačica ovoga rada objavljena je izvorno pod istim naslovom u *Časopisu za suvremenu povijest* 34 (2002), br. 3, str. 853–869. Slična tematika obrađena je na đurđevečkom govoru u sročiteljevom radu »Đurđevečki i nemački – suparniki i pajdaši«, objavljenom u *Đurđevečkom zborniku*, 1996., str. 167–175.

IV. poglavlje: Rad je predan za objavljivanje u časopisu *Kaj*, br. 1–2 (2005).

V. poglavlje: Rad je djelomično prerađena inačica članka tiskanoga u zborniku *Strani jezik u dodiru s materinskim*, ur. M. Andrijašević, I. Vrhovac. Zagreb: HDPL, 1992., str. 203–210.

VI. poglavlje: Rad je proširena i prerađena inačica članka »Vom Sprachkontakt zur Sprachkontaktforschung«, objavljenoga u posebnom broju 7 godišnjaka *Zagreber Germanistische Beiträge*, 2004., str. 107–121.

VII. poglavlje: Tekst je djelomično prerađena i dopunjena inačica govora navedenoj zbirci poezije, str. 99–101.

VIII. poglavlje: Tekst je izvorno objavljen kao predgovor navedenoj zbirci aforizama, str. 5–9.

IX. poglavlje: Tekst je izvorno objavljen kao pogovor navedenoj zbirci poezije, str. 89–93.

X. poglavlje: Tekst je izvorno tiskan kao predgovor navedenoj zbirci poezije, str. 5–8.

XI. poglavlje: Tekst je prerađena inačica pogovora navedenoj zbirci poezije, str. 107–124.

IZVORI

- Auburger, Leopold (1999): *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus*. (Heilighofer Studien Nr. 7). Ulm/Donau: Gerhard Hess Verlag.
- Aurer, Ivan (1938): *Spomenica sela Kalinovca*. Kalinovac.
- Babić, Stjepan i dr. (1971): *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Zrinka (1995): *Fonetika i fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bedić, Marko (1996): »Zapisi iz gospodarskoga života gjurgjevačkog kraja tijekom 19. stoljeća«. *Durđevečki zbornik*, str. 179–190.
- Belostenec, Ivan (1740): *Gazophylacium* (pretisak 1972.).
- Bertling, F.W. Martin (1912): *Die Kroaten und Panduren in der Mitte des XVIII. Jahrhunderts und ihre Verwendung in den Friderizianischen Kriegen*. Berlin: Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin.
- Binder, Theo (1954): *Die deutschen Lehnwörter in der kroatischen Essegger Mundart*. Beč (disertacija, tiposkript).
- Bošković-Stulli, Maja (1983a): »Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom«. *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd: Prosveta, str. 272–317.
- (1983b): »Poslovice u zagrebačkom Vjesniku«. *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd: Prosveta, str. 250–271.
- Buczynski, Alexander (1994): »Kolonizacija njemačkih obrtnika i trgovaca u vojne komunitete hrvatske krajine«. *Nijemci u Hrvatskoj jučer i danas*, ur. G. Beus Richembergh. Zagreb: Njemačka narodnosna zajednica, str. 25–42.
- Cuvaj, Antun (1910–1913). *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. 2. dop. i izm. izdanje, knjiga I.–XII., Zagreb.

- Cvekan, Paškal (1991a): *Đurđevac – kakav nije viđen*. Đurđevac: Općina Đurđevac.
- (1991b): *Kalinovac – selo i župa*. Virovitica: vlastita naklada.
- (1994): *Podravske Sesvete – selo i župa*. Podravske Sesvete: vlastita naklada.
- (1996): *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari, Ferdinandovac*.
- Dolenec-Dravski, Miroslav (1981): »Nekoliko naznaka o podjeli imovine u obiteljskim zadrugama u Virju«. *Virje na razmeđu stoljeća I*, str. 29–41.
- Dorotić Sesar, Dubravka (1996): »I to je naš jezik hrvoski«. *Đurđevčki zbornik*, str. 293–298.
- (1997): »Doslov«. Đuka Tomerlin-Picok: *Zdrmežđeno življeje*, str. 95–98.
- Dressel, Gert (2004): »Wissenschaft und Biographie«. *Sprachkontakte und Reflexion*, ur. V. Piškorec (Zagreber Germanistische Beiträge, Beiheft 7), str. 33–71.
- dtv-Lexikon in 20 Bänden*. (1999). München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Đurđevčki zbornik – v povodu 70. obletnice živlejna Đuke Tomerlina-Picoka*, ur. V. Piškorec. Đurđevac: R. Golubić, I. Hodalić, V. Piškorec, 1996.
- Đurić, Tomislav i Dragutin Feletar (1992): *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*. 4. i dop. izdanje. Koprivnica: Mali princ.
- Fancev, Franjo (1907): »Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie. Der kaj-Dialekt von Virje, mit Berücksichtigung der Dialekte Podravina's (Koprivnica – Pitomača)«. *Archiv für slavische Philologie XXIX*, str. 305–390.
- Feletar, Dragutin (1988): *Podravina: Općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. Knjiga 1 – *Povijesno geografski pregled od paleolita do 1945. godine*. Koprivnica: Centar za kulturu – OUR Muzej grada Koprivnice.
- Fuček, Ivan (1996): »Etički aspekti u djelima Đuke Tomerlina-Picoka«. *Đurđevčki zbornik*, str. 1–10.
- Fuček, Marina (1996): »Membra z majkicom i japicom Posavčevemi«. *Đurđevčki zbornik*, str. 281–285.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka (1988): »German Elements in Zagreb Family Language«. *Languages in Contact. Proceedings of the Symposium 16.1. of the 12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences. Zagreb, July 25–27, 1988*. Ed. Filipović, Rudolf and Maja Bratanić.

- Zagreb: Institute of Linguistics, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, str. 148-150.
- (1998): *Deutsche Lehnwörter in der Stadtsprache von Zagreb*. (Schriften zur deutschen Sprache in Österreich; Bd. 24). Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien: Lang, str. 95–249. (prvi dio publikacije obuhvaća rad S. Žepića *Deutsche Grammatiken kroatischer Verfasser in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, str. 9–94)
- Golub, Ivan (1979): *Kalnovečki razgovori*. Zagreb.
- (1988): »Jek«. Đuka Tomerlin-Picok: *Življeje Đuroka Picoka – 2. del*, str. 87.
- Häusler, Maja (1996): »Ladislav Škrobot, krajiški učitelj iz doba Preporoda«. *Đurđevečki zbornik*, str. 231–245.
- Hodalić, Ivan (1996): »Kratka povjesnica Nogometnoga kluba Graničar iz Đurđevca«. *Đurđevečki zbornik*, str. 191–199.
- Horga, Damir (1996): »O glasovima đurđevečkoga govora«. *Đurđevečki zbornik*, str. 151–153.
- Horvat, Josip (1980). *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*. 2 sv. Zagreb: Delo – Globus (pretisak izdanja iz 1942. g.).
- Horvat, Rudolf (1933): *Hrvatska Podravina*. Zagreb: Izdanje »Pramatice« Nakl. K. D.
- (1937): »Nekadašnja đurđevačka krajiška pukovnija«. Madjer (1937), str. 323–326.
- (1940): *Povijest Gjurgjevca*. Zagreb: Hrvatski tiskarski zavod.
- (1941): *Župe u Hrvatskoj*. Zagreb: Kulturno-historijsko društvo »Hrvatski rodoljub«.
- Jankač, Josip Stjepan (1909): »O životu i radu Petra Preradovića«. *Petar Preradović – život i pjesme*. Bjelovar: Weiss, str. 7–16.
- Janković-Hapavel, Edita (1996): »Stari grad u Đurđevcu«. *Đurđevečki zbornik*, str. 97–104.
- Jeras-Pohl, Zlata (1985): *Stari grad Đurđevac – Konzervatorska studija I. dio*. Zagreb: Regionalni zavoda za zaštitu spomenika u Zagrebu.
- Kačić, Miro (1995): *Hrvatski i srpski – zablude i krivotvorine*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta.
- (1996): »Postoji li hrvatsko jezično pravo?«. *Đurđevečki zbornik*, str. 287–292.

- Kaser, Karl (1986): *Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der agrarischen Gesellschaft in der kroatisch-slawonischen Grenze (1535–1881)*. Graz.
- Kekez, Josip (1986): »Usmena književnost«. *Uvod u književnost*, ur. Z. Škreb / A. Stamać, str. 133–192.
- Kolar-Dimitrijević, Mira (1994): »Nijemci u Podravini«. *Nijemci u Hrvatskoj jučer i danas*, ur. G. Beus Richembergh. Zagreb: Njemačka narodnosna zajednica, str. 43–51.
- Kordić, Ljubica (1999): »Adaptacije njemačkih imenskih složenica u govoru vukovarskog kraja«. *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*, ur. L. Badurina i dr., Zagreb-Rijeka: HDPL, str. 389–396.
- Kovačić, Željko (1984): »Starinački odnosi (zadruga) u Podravskim Sesvetama«. *Podravski zbornik 1984*, str. 185–187.
- (1995): *Kratkopisi*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka.
- Krajasich, Peter (1971): *Die Militärgrenze in Kroatien mit besonderer Berücksichtigung der sozialen und wirtschaftlichen Verhältnisse in den Jahren 1754 – 1807*. Dissertationen der Universität Wien. Bd. 98. Wien: Universität Wien.
- Kranjčev, Ivan (1926): *Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevčkih konaka (Etnografski prikaz)*. Zagreb: Filozofski fakultet (disertacija).
- Kruhek, Milan (1985): »Povijesni osvrt na postanak starog grada Đurđevca«. *Stari grad Đurđevac. Konzervatorska studija*. Voditelj projekta: Zlata Jeras-Pohl. Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, str. 1–35.
- Kryžan-Stanojević, Barbara (1996): »Đurđevčki – zakaj ne?«. *Đurđevčki zbornik*, str. 323–331.
- Lardšnajder, Ratka: *Tekstovi, vježbe i zadaci za metalsku struku*. Zagreb: Školska knjiga, 1982.
- Lenhard Antolin, Anđela (1999): *Molitva po čkoma*. Đurđevac: Centar za kulturu Đurđevac.
- Lončarić, Mijo (1990): *Kaj – jučer i danas. Ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom)*. Čakovec.
- (1996a): »Naglasne osobitosti podravskoga dijalekta kajkavskoga narječja«. *Đurđevčki zbornik*, str. 145–150.
- (1996b): *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lukanec, Pero (1938): »Poslovice i fraze (Virje u Podravini)«. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knj. XXXI, sv. 2, str. 135–200.

- Ljubić, Josip (1981): »Gospodarska bratovština«. *Virje na razmeđu stoljeća I*. Virje: Zavičajni muzej Virje, str. 2–28.
- Madjer, Blaž (1937): *Časti i dobru zavičaja*. Zagreb: vlastita naklada. (Opis povijesti i života u Novigradu Podravskom, prim. V.P.).
- Maresić, Jela (1996): »Tragom nekih povijesnih imena podravske sela«. *Đurđevečki zbornik*, str. 137–143.
- (1997): »Hungarizmi u podravskim govorima«. *Prvi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I*, ur. S. Damjanović, Zagreb, str. 297–302.
- (1999): »Đurđevečki rječnik«. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 11, str. 187–254.
- (2000): *Morfologija podravskih govora*. Zagreb: Filozofski fakultet (dissertacija).
- Matica, Mladen (1996): »Povijesno-demografski razvitak đurđevčkoga dekanata«. *Đurđevečki zbornik*, str. 85–96.
- Mayer, Artur (1910): *Die bäuerliche Hauskommunion (Zadruga) in den Königreichen Kroatien und Slavonien*. Heidelberg: Marcus Zöller.
- Medić, Ivo (1965): *Kulturno-historijsko značenje i lingvistička analiza njemačkih pozajmljenica kod zagrebačkih obrtnika*. Zagreb: Filozofski fakultet (dissertacija, tiposkript).
- Menac-Mihalić, Mira (1996): »O nekim imenicama ženskog roda u đurđevčkom«. *Đurđevečki zbornik*, str. 177–178.
- Miholek, Vladimir (1995): *Zemlja pod nofte*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka.
- (1996): »Đurđevčka narodna vjerovanja u izrekama«. *Đurđevečki zbornik*, str. 155–166.
- Moguš, Milan (1993): *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Globus.
- Oberkersch, Valentin (1972): *Die Deutschen in Syrmien, Slawonien und Kroatien bis zum Ende des Ersten Weltkrieges. Ein Beitrag zur Geschichte der Donauschwaben*. Stuttgart.
- Palošija, Đurđica; Robert Sučić (1996): »Picoki«. *Đurđevečki zbornik*, str. 105–107.
- Pavleš, Ranko (2001): *Koprivničko i đurđevčko vlastelinstvo*. Koprivnica: vlastita naklada.
- Petrović, Elvira (1988): *Teorija nastave stranih jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

- Petrović, Velimir (1999): »Obilježja osječkog njemačkog narječja«. *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, ur. R. Trišler i N. Mak. Osijek: Njemačka narodnosna zajednica, str. 121–140.
- , ur. (2001): *Essekerisch. Das Osijeker Deutsch*. Wien: Edition Praesens i dr.
- Petrović-Peroković, Vesna (1996): »Picokijada od ljeta do ljeta«. *Đurđevčki zbornik*, str. 109–119.
- Pintarić, Neda (1996): »Poljska dijalektalna razglednica i Picoki«. *Đurđevčki zbornik*, str. 333–336.
- Piškorec, Velimir (1991): »Germanizmi u govoru Đurđevca«. *Prožimanje jezika i kultura*, ur. M. Andrijašević, I. Vrhovac. Zagreb: HDPL, str. 99–107.
- (1994): »Hrvatsko školstvo u Gradišću jučer i danas. Odjeci javne rasprave o nacrtu Zakona o manjinskom školstvu za Gradišće u *Hrvatskim novinama*, siječanj – ožujak 1994.«. *Primijenjena lingvistika danas*, ur. J. Mihaljević Djigunović, N. Pintarić. Zagreb: HDPL, str. 178–189.
- (1995): »Hrvatsko prosvjetno nazivlje na primjeru Europskoga prosvjetnog pojmovnika«. *Prevođenje – suvremena strujanja i tendencije*, ur. J. Mihaljević Djigunović, N. Pintarić. Zagreb: HDPL, str. 281–291.
- (1996): *Deutsch-kroatischer Sprachkontakt und seine lexikalischen Auswirkungen auf die kajkavisch-kroatische Mundart von Đurđevac*. Zagreb: Filozofski fakultet (magistarski rad).
- (1997): *Deutsches Lehngut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac in Kroatien*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang (Schriften zur deutschen Sprache in Österreich Bd. 22).
- (2001): »Kraj serbokroatistike« (prikaz knjige Leopolda Auburgera: *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus*, Ulm/Donau: Gerhard Hess Verlag, 1999.), *Jezik* 3/48 (2001), str. 102–110.
- (2003): »Kroatisch und Serbisch zwischen Verständnis und Missverständnis«, *Grazer Linguistische Studien* 60 (Herbst 2003), str. 33–42.
- Podravec, Dražen (1999): *Povijest virovškoga školstva*. Virje: Osnovna škola profesora Franje Viktora Šignjara; Koprivnica: Hrvatsko-pedagoško književni zbor.
- Pogačić, Adalbert (1994): *Senje i spominki*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka.
- Rothenberg, Gunther E. (1970): *Die österreichische Militärgrenze in Kroatien 1522–1881*. Wien – München: Herold.

- Schneeweis, E. (1960): *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*. Berlin: de Gruyter, 1960.
- Senjan, Ivan-Zvonimir (1991): »Prof. dr. Franjo Fancev«. *Virje na razmeđu stoljeća IV*. Virje: Zavičajni muzej Virje, str. 103–104.
- Spomenica Opće pučke škole u Virju* (1872). Virje.
- Škreb, Zdenko (1986): »Mikrostrukture stila i književne forme«. *Uvod u književnost*, ur. Z. Škreb, A. Stamać, str. 233–274.
- Špoljar, Rudolf (1998): »Razvoj obrazovanja i školstva u Molvama i okolici«. *Župa i općina Molve – Izabrane teme*, ur. D. Feletar. Molve: Poglavarstvo Općine Molve; Mali Princ, Koprivnica, str. 202–218.
- Todorić, Đurđica (1977): *Njemačka čitanka za prometne škole*. Zagreb.
- Tomerlin-Picok, Đuka (1988): *Življene Đuroka Picoka – 2. del*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka.
- (1989): *Življene v (naj)starešem Gjurgjevcu*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka i Društvo poljoprivrednih inženjera i tehničara Đurđevac.
- (1990): *Gruntasko življene i (s)trplejne*. Gjurgjevec: Naklada Đuroka Picoka i dr.
- (2001): *(Ne)potepeno življene*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka.
- Turković, Slađan (1997): »Deutsche Lehnwörter in den Fachsprachen der Zagreber Handwerker«. *Zagreber Germanistische Beiträge* 6 (1997), str. 131–155.
- Vaniček, Franjo (1875): *Spezialgeschichte der Militärgrenze*. I – IV. Wien.
- Vidaković, Marko (1939): *Analiza strukture i predlog za regulaciju podravskog Đurđevca*. Zagreb.
- Völkl, Ekkehard (1982): »Militärgrenze und 'Statuta Valachorum'«. *Die österreichische Militärgrenze: Geschichte und Auswirkungen* (Schriftenreihe des Regensburger Osteuropainstituts 6). Regensburg: Lassleben, str. 9–25.
- Wagner, Walter (1971): *Die österreichische Militärgrenze 1535 – 1871*. (Österreichische Osthefte 13). Wien: Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut.
- Weinreich, Uriel (1953): *Languages in Contact* (Publications of the Linguistic Circle of New York). New York.
- Zapisnik 10. sjednice Poglavarstva Grada Đurđevca od 1. 10. 1997.
- Žepić, Stanko (1979): »Trebalo li jezik struke posebno podučavati? (s osobitim osvrtom na njemački jezik)«. *Strani jezici* 1–2 (1979), str. 39–46.

- (1995): »Das österreichische Deutsch in Zagreb und Osijek: Zur Geschichte der deutschen Sprache in Kroatien«. *Österreichisches Deutsch: linguistische, sozialpsychologische und sprachpolitische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen*, ur. R. Muhr, R. Schrodt i P. Wiesinger. Wien: Hölder – Pichler – Tempsky, str. 354–373.
- (1996a): »Austrijski njemački u Hrvatskoj«. *Đurđevečki zbornik*, str. 309–318.
- (1996b): »Deutsch und Deutsche in Osijek«. *Rundschau. Zeitschrift der Kroatisch-deutschen Gesellschaft für kulturelle, wissenschaftliche und wirtschaftliche Zusammenarbeit* 3–4, str. 66–71.

RIJEČ POSLIJE

Knjiga *GEORGIANA. Rasprave i ogleđi o đurđevečkom govoru i hrvatsko-kajkavskoj književnosti* na originalan način povezuje dva područja kojima se Velimir Piškorec bavi kao germanist po užoj profesiji i kao hrvatski dijalektolog po zavičajnoj vokaciji i literarnim poticajima. Ona je s jedne strane rezultat Piškorčevih znanstvenih istraživanja hrvatsko-njemačkih jezičnih dodira, germanizama u hrvatskom jeziku, posebice u podravskim govorima, te samoga govora Đurđevca i okolice, a s druge je strane vrijedan prilog proučavanju suvremene dijalektalne (kajkavske) poezije i izraz autorovih nastojanja da se to književno stvaralaštvo shvati i prihvati kao sastavnica hrvatske književne baštine, a govor kojim je pisano kao realnost koju hrvatsko jezikoslovlje ne bi smjelo zanemarivati. Kao što naslov kazuje – ovo je knjiga o Đurđevcu, odnosno o svemu što predstavlja Đurđevac u riječi, što ga obilježava jezično i jezikoslovno.

U skladu s autorovim jezikoslovnim shvaćanjem odnosa između hrvatskoga književnoga jezika (štokavskoga standarda) i hrvatskih dijalekata, u ovome slučaju kajkavskoga, koji je neposredno dolazio u doticaj s njemačkim jezikom, jezikoslovna su poglavlja pisana književnim jezikom, dok su ogleđi o dijalektalnoj književnosti pisani đurđevečkim govorom. Neuobičajenu poveznicu dvaju tipološki različitih dijelova ove knjige čine Piškorčeve »jezičnoautobiografske bilješke« koje su svojevrsan ključ za razumijevanje njegove motivacije u bavljenju jezikoslovljem, odnosno germanistikom i hrvatskom dijalektološkom problematikom. Takve bi »bilješke o piscu« bile dragocjen iskustveni prilog u svakoj znanstvenoj knjizi.

Prvih pet poglavlja svoje knjige Piškorec posvećuje konkretnim jezikoslovnim problemima. Na primjeru naziva grada Đurđevca otvara pitanje štokavizacije kajkavskih (i drugih) hrvatskih toponima, odnosno zatiranja njihova povijesnoga identiteta. U drugom poglavlju razrađuje i analizira priopćajne obrasce u đurđevečkom govoru. Treće je poglavlje posvećeno hrvatsko-njemačkim jezičnim dodirima u đurđevečkoj Podravini, a četvrto donosi detaljan onomaziološki opis germanizama u đurđevečkom govoru. U petom je poglavlju riječ o specifičnoj sociolingvističkoj situaciji – o kajkavsko-štokavskoj dvonarječnosti (dvojezičnosti) u nastavi njemačkoga jezika u đurđevečkoj obrtničkoj školi (priložene tablice oslikavaju funkciju kajkavskih germanizama u učenju njemačkoga). Posljednjih pet poglavlja Piškorec posvećuje kajkavskim pjesnicima – A. Pogačiću, Ž. Kovačiću, V. Miholeku, A. Lenhard Antolin i Đ. Tomerlinu Picoku. Njihovo stvaralaštvo ilustrira izabranim pjesmama koje zajedno s Piškorčevim prikazima dokumentiraju slikovitost podravske govora.

Temeljeći svoje jezikoslovne spoznaje na iskustvu poznavatelja đurđevečkoga mjesnoga govora i hrvatskoga književnoga jezika, Piškorec se u proučavanju i definiranju različitih jezičnih pojava ne ograničava na zadane standardološke ili dijalektološke obrasce. Analizirajući primjerice odnos službene jezične politike prema hrvatskom mjesnom nazivlju (toponim Đurđevac – Đurđevac) i drugim dijalektalnim specifičnostima podravsko-kajkavskoga područja, uključujući i brojne germanizme, Piškorec dodiruje niz novih sociolingvističkih pitanja. Među njima je svakako i pitanje jezičnoga (ne samo estetsko-umjetničkoga) statusa tzv. dijalektalne književnosti koja, unatoč trajnoj marginalizaciji, potvrđuje vitalnost »neknjiževnih« idioma, njihovu prilagodljivost novim prilikama i njihovu funkcionalnost na komunikacijskoj, književnoj pa i stručnoj razini.

Velimir Piškorec pripada mlađoj generaciji hrvatskih jezikoslovaca koji se u kontekstu hrvatsko-njemačkih jezičnih dodira bave i kajkavskim mjesnim govorima, kao i književnim stvaranjem na tim govorima. Ovom se knjigom Piškorec svrstava uz poznata imena vezana uz ovu i sličnu problematiku – od Franje Fanceva, Ivana Fučeka i Ivana Goluba do Zrinjke Glovacki-Bernardi, Mije Lončarića, Jele Maresić i drugih (u opsežnoj se literaturi navode radovi koji obrađuju njemačke jezične utjecaje i u nekajkavskim prostorima).

GEORGIANA. *Rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti* Velimira Piškorca višestruko je zanimljiva knjiga: kao originalan i vrijedan prinos hrvatskom jezikoslovlju ona je istodobno poticaj na drugačije, iskustveno i osobno, razmišljanje o jeziku i svijetu u njihovom trajnom međusobnom prožimanju.

prof. dr. sc. Dubravka Sesar

U Zagrebu, uoči Uskrsa 2005.

